

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

Σχολή Επαγγελματών Υγείας & Πρόνοιας

Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας

Πτυχιική Εργασία:

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕΣ ΤΩΝ ΣΤΑΣΕΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

ΤΩΝ

ΟΡΣΑΛΙΑ ΚΑΛΟΓΝΩΜΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΡΥΩΝΙΔΗ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΓΙΑΝΝΗ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του πτυχίου Κοινωνικής Εργασίας

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2017

Copyright@ 2017 Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Κρήτης.

<http://www.teicrete.gr/koinerg/koinwnikis.html>

Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης Π.Ε. με θέμα «Κοινωνικοί προσδιοριστές των στάσεων απέναντι στον εκφοβισμό μέσω διαδικτύου» αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των Καλόγνωμου Ορσαλία, Βρυωνίδη Χριστίνα και Καγιάννη Μαρία, της επιβλέπουσας καθηγήτριας Ρουμελιωτάκη Θεανώς και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας και προστατεύονται από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας (Νόμος 2121/1993 και κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα).

Δήλωση τήρησης της ακαδημαϊκής δεοντολογίας

Οι υπογράφοντες φοιτητές του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης

ΚΑΛΟΓΝΩΜΟΥ ΟΡΣΑΛΙΑ

ΒΡΥΩΝΙΔΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΚΑΓΙΑΝΝΗ ΜΑΡΙΑ

δηλώνουμε υπεύθυνα ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο:
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ»

είναι στο σύνολό της προϊόν δικής μας δουλειάς και ότι όλες οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί αναφέρονται πλήρως. Επίσης δηλώνουμε ότι δεν αποτελεί προϊόν οποιασδήποτε εξωτερικής μη αδειοδοτημένης βοήθειας και ότι δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε ίδρυμα ή οργανισμό προς αξιολόγηση, ούτε έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν μέρος αυτής ή στο σύνολό της.

(Υπογραφή)

(Υπογραφή)

(Υπογραφή)

Όνοματεπώνυμο

Όνοματεπώνυμο

Όνοματεπώνυμο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το φαινόμενο του εκφοβισμού αφορά βίαιες ή επιθετικές συμπεριφορές που διαπράττονται με διάφορους τρόπους από ορισμένα άτομα ή ομάδες (θύτες) εις βάρος άλλων ατόμων/ομάδων (θύματα). Υπάρχουν διάφορες μορφές στις οποίες διακρίνεται ο εκφοβισμός, ανάλογα με τα μέσα και τον τρόπο διάπραξης/εμφάνισής του. Μπορεί να λάβει χώρα είτε διαδικτυακά μέσω των ψηφιακών/δικτυακών ή διαδικτυακών συσκευών (διαδικτυακός εκφοβισμός – cyber bullying), είτε να γίνει άμεσα, σε μία πρόσωπο με πρόσωπο επαφή (παραδοσιακός εκφοβισμός – bullying). Παρά τη σχέση-σύνδεση που υπάρχει μεταξύ παραδοσιακού και διαδικτυακού εκφοβισμού, εκτός από ομοιότητες, έχουν και αρκετές διαφορές. Ο εντοπισμός του βαθμού ομοιογένειας μεταξύ τους, εξυπηρετεί στην καλύτερη κατανόησή τους, και στη διαμόρφωση καταλληλότερης προσέγγισης (πρόληψης) και εξειδικευμένης-στοχευμένης παρέμβασης (αντιμετώπισης) για το έκαστο.

Οι κοινωνικοί προσδιοριστές των στάσεων απέναντι σε κάθε μορφής εκφοβισμό, είναι σημαντικό να εντοπίζονται και με το πέρασ του χρόνου να επαναδιατυπώνονται, καθώς αποτελούν μια σειρά σχετικών μεταβλητών, δηλαδή εσωτερικών ή εξωτερικών παραγόντων ατομικών ή όχι, που επηρεάζουν τις στάσεις (συμμετοχή, ενέργειες, παρατήρηση κ.ά) των ατόμων (θυτών, θυμάτων ή και ενεργών/ανενεργών παρατηρητών) σε συμβάντα εκφοβισμού, και κατ' επέκταση που καθορίζουν συνολικά το εκφοβιστικό φαινόμενο και τις διαστάσεις του. Πιο συγκεκριμένα, στην εν λόγω μελέτη πρόκειται να συσχετιστεί ο διαδικτυακός εκφοβισμός με μεταβλητές όπως: τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά, η ύπαρξη προβλημάτων υγείας/διαταραχών, η προσωπικότητα των ατόμων και η ψυχοκοινωνική τους διάσταση, η συμμετοχή σε ευάλωτες ή μειονοτικές ομάδες (ρατσισμός, στερεότυπα), οι παρελθοντικές εμπειρίες, τα χαρακτηριστικά των ρόλων που υιοθετούνται στον εκφοβισμό (πχ. ρόλος των παρατηρητών), η χρήση, η κατάχρηση ή ο εθισμός στα ναρκωτικά, στο αλκοόλ, στο διαδίκτυο, στην χαρτοπαιξία, στις νέες τεχνολογίες, κ.ά.

Η υπάρχουσα γνώση γύρω απ' το αντικείμενο της έρευνας, προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από την πληθώρα των ερευνών και πρακτικών συνεδρίων, ενώ η σχετική ελληνική βιβλιογραφία μοιάζει να είναι περιορισμένη σε σύγκριση με την ξενόγλωσση, και το θέμα φαίνεται να χρήζει περαιτέρω μελέτης και διερεύνησης παγκοσμίως.

Abstract

Bullying refers to violent or aggressive behavior committed in various ways by certain individuals or groups (abusers) against other people / groups (victims).

Bullying is distinguished in various forms, depending on the means and the methods by which it is committed / manifested.

It can take place either online via digital or networking devices (cyberbullying), or committed directly in a face-to-face contact/social interaction (bullying). Despite the similarities between traditional and cyber bullying, they also have many differences. Identifying the degree of homogeneity between these two forms, serves to better understand them and to formulate the most appropriate approach (preventive) and targeted intervention (response) to each.

It is important to identify the social determinants of attitudes towards all forms of bullying, and ultimately to restate them, since they constitute a number of relevant variables, ie internal or external, individual or not, that influence attitudes (participation, actions, etc) of persons (perpetrators, victims or active / inactive observer) in terrorisation events, and hence define in its entirety the intimidating phenomenon and its dimensions.

More specifically, this study intends to associate cyber bullying with variables such as: socio demographic characteristics, the presence of health problems or disorders, personality characteristics of people and their psychosocial dimension, participation in vulnerable or minority groups (racism, stereotypes), past experiences, the characteristics of the roles adopted in bullying (eg. role of observers), the use, abuse or addiction to drugs or alcohol, internet, gambling, new technologies, etc).

The present knowledge on the subject of this research, is largely derived from the wealth of surveys and conference proceedings, and the relevant Greek academic literature on the subject appears to be limited when compared to the foreign one, while the subject in itself seems to merit further study and investigation worldwide.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	8
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ	10
1. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας (επιστημονική σημασία του θέματος, σημαντικότητα και λόγοι επιλογής του).....	10
2. Bullying και cyber bullying. Ορισμοί, ομοιότητες, διαφορές.....	14
3. Μέσα και κατηγορίες/μορφές του διαδικτυακού εκφοβισμού (cyber bullying).....	20
4. Η έκταση του διαδικτυακού εκφοβισμού (cyber bullying) σε διεθνές αλλά και σε εθνικό επίπεδο.....	24
5. Κοινωνικοί προσδιοριστές	26
5.1 Προσδιοριστές ψυχοκοινωνικής φύσεως	27
5.1.1. Κοινωνικά χαρακτηριστικά ως προσδιοριστές	28
5.1.2. Χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και διαταραχές, ως προσδιοριστές	30
5.1.3. Επίκτητες διαταραχές ως συνέπεια εκφοβισμού που λειτουργούν και ως προσδιοριστές.....	32
5.2 Η έκταση του φαινομένου σε μειονότητες.....	34
5.3 Συσχέτιση του εκφοβισμού/διαδικτυακού εκφοβισμού με τη χρήση, την κατάχρηση ή τον εθισμό στο διαδίκτυο, στις νέες τεχνολογίες και στα ναρκωτικά ή στο αλκοόλ.....	39
5.3.1 Διαδίκτυο.....	40
5.3.2 Διαδικτυακά παιχνίδια	41
5.3.3 Ναρκωτικά/αλκοόλ/χαρτοπαιξία.....	42
5.4 Ο ρόλος των παρατηρητών	43
6. Νομοθεσία, μέτρα πρόληψης και προστασίας/αντιμετώπισης, ως προς τον εκφοβισμό.....	47
Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ	52
1. Σκοπός.....	52
2. Ερευνητικές υποθέσεις- ερευνητικά ερωτήματα	52
3. Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας.....	54
3.1 Περιγραφή του δείγματος.....	57
4. Αποτελέσματα.....	61
4.1. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 1 ^ο	61
4.2 Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 2 ^ο	66
4.3. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 3 ^ο	68
4.4. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 4 ^ο	71
4.5. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 5 ^ο	71
4.6. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 6 ^ο	72
4.7. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 7 ^ο	73

4.8. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 8 ^ο	75
5. Συζήτηση – συμπεράσματα.....	76
6. Περιορισμοί-δυσκολίες της έρευνας	84
7. Προτάσεις.....	85
8. Βιβλιογραφικές αναφορές.....	88
Ελληνόγλωσση.....	88
Ξενόγλωσση:.....	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	96
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	111
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.....	124
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4.....	134
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5.....	139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6.....	141
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7.....	147
.....	160
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8.....	161
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9.....	165
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10.....	171
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11.....	176

Εισαγωγή

Στην πρώτη ενότητα γίνεται μία πρώτη περιγραφική αναφορά, γενικότερα γύρω από το φαινόμενο του εκφοβισμού, και το πώς αυτό εξελίσσεται στη σύγχρονη πραγματικότητα. Η αύξηση του διαδικτύου φαίνεται να συνδέεται με την εξέλιξη αυτή. Ακόμα παρουσιάζεται η επιστημονική σημασία του θέματος της έρευνας, καθώς και η σημαντικότητά της, βάση της ήδη υπάρχουσας σχετικής επιστημονικής γνώσης και βιβλιογραφίας που εντοπίστηκε και μελετήθηκε.

Στη δεύτερη ενότητα προσεγγίζεται πιο ειδικά το εκφοβιστικό φαινόμενο καθώς αναλύονται περισσότερο τα βασικότερα χαρακτηριστικά του. Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται ορισμοί, ομοιότητες και διαφορές, αναφορικά με τον διαδικτυακό και τον παραδοσιακό εκφοβισμό (bullying και cyber bullying).

Η Τρίτη ενότητα αφορά τα μέσα και τις κατηγορίες/μορφές του διαδικτυακού εκφοβισμού. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός μπορεί να συμβεί με πολλές και σύνθετες μορφές, μέσω οποιασδήποτε ψηφιακής/δικτυακής ή διαδικτυακής συσκευής, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο διάπραξης ή υποδοχής εκφοβιστικών συμπεριφορών.

Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζονται οι διαστάσεις του διαδικτυακού εκφοβισμού δηλαδή η έκτασή του σε διεθνές αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Η Πέμπτη ενότητα αφορά τους κοινωνικούς προσδιοριστές των στάσεων απέναντι στον εκφοβισμό. Οι κοινωνικοί προσδιοριστές του φαινομένου είναι οι παράγοντες που το επηρεάζουν, και είναι λοιπόν εκείνοι που συχνά μπορούν να προβλέψουν καταστάσεις, και να παίξουν ουσιαστικό ρόλο στην καταλληλότερη προσέγγιση έναντι του διαδικτυακού εκφοβισμού. Αποτελείται από τέσσερις μικρότερες ενότητες και ορισμένες υποενότητες. Η πρώτη από αυτές είναι η 5.1 που εμπεριέχει τους προσδιοριστές ψυχοκοινωνικής φύσεως και όπου αποτελείται και αυτή από τρεις ακόμα μικρότερες υποενότητες και συγκεκριμένα οι: 5.1.1 Κοινωνικά χαρακτηριστικά ως προσδιοριστές των στάσεων απέναντι στον εκφοβισμό, 5.1.2. Χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και διαταραχές ως προσδιοριστές και 5.1.3 Επίκτητες διαταραχές ως συνέπεια του εκφοβισμού που λειτουργούν και ως προσδιοριστές. Η 5.2 που αφορά την έκταση του εκφοβιστικού φαινομένου σε μειονότητες, είναι η δεύτερη κύρια ενότητα του πέμπτου κεφαλαίου της συνολικής εργασίας. Ακολουθεί η 5.3 η οποία είναι η τρίτη τέτοια ενότητα, όπου αφορά στη συσχέτιση του εκφοβισμού με τη χρήση, την κατάχρηση ή τον εθισμό στο διαδίκτυο, στις νέες τεχνολογίες και σε ουσίες και αποτελείται

και αυτή από τις εξής υποενότητες: 5.3.1. Διαδίκτυο, 5.3.2. Διαδικτυακά παιχνίδια, και 5.3.3. Ναρκωτικά/Αλκοόλ/Χαρτοπαιξία. Η τελευταία απ' τις κύριες ενότητες, είναι η 5.4 και περιγράφει τον ρόλο των παρατηρητών στο φαινόμενο του εκφοβισμού.

Η έκτη και τελευταία ενότητα του θεωρητικού μέρους, περιγράφει την νομοθεσία, και τα μέτρα πρόληψης και προστασίας/αντιμετώπισης, ως προς τον εκφοβισμό. Ο νόμος φαίνεται να είναι ακόμα σε πρώιμο στάδιο αν και στην πορεία του χρόνου παρατηρούνται αλλαγές βελτίωσής του.

Ακολουθεί το ερευνητικό και δεύτερο μέρος της συνολικής μελέτης στο οποίο περιλαμβάνονται κατά σειρά, η μεθοδολογία βάση της οποίας πραγματοποιήθηκε η παρούσα έρευνα, η παράθεση των αποτελεσμάτων και πινάκων με την ανάλυση της έρευνας, η συζήτηση των αποτελεσμάτων και η διεξαγωγή των συμπερασμάτων καθώς επίσης και προτάσεις για τη διαχείριση του φαινομένου.

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

1. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας (επιστημονική σημασία του θέματος, σημαντικότητα και λόγοι επιλογής του).

Στην πρώτη ενότητα διατυπώνεται η επιστημονική σημασία του θέματος, οι λόγοι επιλογής του και η σημαντικότητα της περαιτέρω διερεύνησης, βάση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και κατ' επέκταση της προϋπάρχουσας γνώσης. Τα βασικότερα σημεία που εντοπίστηκαν γύρω από τον διαδικτυακό εκφοβισμό συγκεντρώνονται σε αυτή την ενότητα προσφέροντας την επικρατέστερη εικόνα του φαινομένου.

Η χρήση του διαδικτύου εισάγεται λίγο έως πολύ στη καθημερινότητα μιας μεγάλης μερίδας ανθρώπων όπου αυτή μπορεί να περιλαμβάνει διαφορετικά άτομα με διαφορετικές πεποιθήσεις ή και προθέσεις, ηλικία, κ.ά.. Σύμφωνα με τα στοιχεία απ' την Ελληνική Στατιστική Αρχή [ΕΛΣΤΑΤ] (2016), την τελευταία πενταετία (2011 – 2016) καταγράφεται αύξηση 37,7% στην πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία. Ευρυζωνική σύνδεση χρησιμοποιεί το 68,1%, του συνόλου των νοικοκυριών της Χώρας με ένα τουλάχιστον μέλος ηλικίας 16-74 ετών, παρουσιάζοντας σε σχέση με το 2015, αύξηση 1,5%, ενώ μάλιστα είχε παρουσιαστεί επίσης αύξηση 3,7 % το 2015, σε σχέση με το 2014 (ΕΛΣΤΑΤ, 2015; 2016). Το 68,1 % όσων χρησιμοποίησαν το διαδίκτυο το Α΄ τρίμηνο του 2016 συνδέθηκαν στο διαδίκτυο, εκτός της κατοικίας και του χώρου εργασίας τους, με χρήση κινητού τηλεφώνου ή smart phone, φορητού υπολογιστή (laptop, notebook, netbook ή tablet) ή άλλης φορητής συσκευής (PDA, MP3 player, e-book reader, φορητή κονσόλα παιχνιδιών κλπ.), παρουσιάζοντας αύξηση 2,6%, σε σχέση με το Α΄ τρίμηνο του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, 2016). Η αύξηση αυτή της χρήσης του διαδικτύου, συχνά εγκυμονεί πολλούς κινδύνους με συνηθέστερο εκείνο της έκθεσης των ατόμων σε ανεπιθύμητο περιεχόμενο, ένα γεγονός που με τη σειρά του μπορεί να φέρει εκ νέου δυσκολίες - αρνητικές συνέπειες. Άλλα παραδείγματα διαδικτυακών κινδύνων είναι η λεκτική βία, το υποβαθμιστικό/προσβλητικό-επικριτικό περιεχόμενο/υλικό κ.ά. (συχνά εις βάρος ενός ή περισσότερων ατόμων/ομάδων) είτε μέσω αποστολής προσωπικού ηλεκτρονικού/διαδικτυακού μηνύματος, είτε μέσω κοινής δημοσίευσης στο διαδίκτυο η οποία ακόμα μπορεί συχνά να περιλαμβάνει ακόμα και εμπιστευτικά/προσωπικά δεδομένα του θύματος. Τα παραπάνω παραδείγματα ορίζονται στην

επιστημονική βιβλιογραφία ως μερικές από τις μορφές εκδήλωσης του διαδικτυακού εκφοβισμού.

Ο εκφοβισμός αποτελεί ένα επίκαιρο αλλά ταυτόχρονα και διαχρονικό κοινωνικό ζήτημα, όπου διαδίδεται στη πάροδο του χρόνου με όλο και περισσότερες μορφές, ενώ κατ' επέκταση συχνά αυξάνεται ο βαθμός και η ένταση του φαινομένου.

Η Ang (2015) υπογραμμίζει ότι ο διαδικτυακός εκφοβισμός αποτελεί μια παγκόσμια ανησυχία, καθώς με την ανωνυμία που παρέχεται από το Διαδίκτυο υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα διαπροσωπικών συγκρούσεων και οι χρήστες του Διαδικτύου τείνουν να συμμετάσχουν σε περισσότερες συμπεριφορές υψηλού κινδύνου στον Κυβερνοχώρο.

Μέσα από έρευνες που διήρκησαν για χρόνια, αλλά κι από άλλες που επαναλήφθηκαν στην πορεία του χρόνου, έχει διαπιστωθεί ότι ο εκφοβισμός, έχει εκτεταμένες και δυνητικά σοβαρές συνέπειες τόσο για το θύμα όσο και τον θύτη. Για το θύμα μερικές από τις συχνότερες επιπτώσεις είναι η εμφάνιση συμπτωμάτων κατάθλιψης, η σχολική άρνηση και τάσεις αυτοκτονίας (Baumer & Goldstein, 2011; Raskauskas & Stoltz, 2007).

Σχετικά με την υπάρχουσα γνώση γύρω απ' το αντικείμενο της έρευνας, όσον αφορά αρχικά την ελληνική βιβλιογραφία, βάση της βιβλιογραφικής αναζήτησης δεν υπάρχουν βιβλία τα οποία να επικεντρώνονται αποκλειστικά στον διαδικτυακό εκφοβισμό, ενώ βέβαια θίγεται το ζήτημα σε ορισμένες ενότητες κάποιων βιβλίων που αφορούν το διαδίκτυο γενικότερα ή τους κινδύνους του, το σχολικό εκφοβισμό (bullying), τη βία και τις επιθετικές συμπεριφορές. Το φαινόμενο παρουσιάζεται αναλυτικότερα σε επιστημονικές μελέτες-έρευνες/εισηγήσεις-ανακοινώσεις σε συνέδρια, αλλά και σε επιστημονικά άρθρα/δημοσιεύσεις. Άλλωστε, όπως αναφέρουν και οι Αντωνιάδου & Κόκκινος (2013) τα περισσότερα από τα στοιχεία που αφορούν τον διαδικτυακό εκφοβισμό στην Ελλάδα διατέθηκαν από εθνικούς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, λαμβάνοντας υπόψη ορισμένες μελέτες υπό την ηγεσία Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και λιγότερο συχνά ακαδημαϊκών ιδρυμάτων.

Ωστόσο οι μελέτες-έρευνες περιορίζονται στην ποικιλομορφία του δείγματος (έλλειψη αντιπροσωπευτικού δείγματος ως προς τις γεωγραφικές περιοχές σε εθνικό επίπεδο, ανεπάρκεια/απουσία στη διερεύνηση του φαινομένου ως προς πολλές ηλικιακές ομάδες - επικέντρωση στην εφηβική ηλικία/σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές/στο σχολικό περιβάλλον-) καθώς επίσης φαίνεται να υπάρχει περιορισμός στις μελέτες-έρευνες οι οποίες να επικεντρώνονται αποκλειστικά στον διαδικτυακό εκφοβισμό, ειδικά σε σχέση με την

πληθώρα αντίστοιχων μελετών – ερευνών όπου εντοπίστηκε στη διεθνή βιβλιογραφία. Αυτό επαληθεύεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση των Αντωνιάδου & Κόκκινου (2013) η οποία υποδηλώνει ότι η Ελλάδα βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο έρευνας σχετικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό εφόσον τα περισσότερα από τα στοιχεία προέρχονται από μελέτες που δεν εστιάζουν αποκλειστικά στον διαδικτυακό εκφοβισμό ή μελέτες που διεξάγονται με μικρά ευκαιριακά δείγματα σε περιορισμένες γεωγραφικές περιοχές.

Στη συνέχεια, όσον αφορά τη διεθνή βιβλιογραφία, βάση της βιβλιογραφικής αναζήτησης υπάρχει πληθώρα σχετικών βιβλίων αναφορικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό καθώς και αντίστοιχη ποικιλία για τον σχολικό εκφοβισμό. Λίγα εκ των συγκεκριμένων βιβλίων διατίθενται ηλεκτρονικά ή είναι εύκολα προσβάσιμα. Από την άλλη, το ερευνητικό ενδιαφέρον για το ζήτημα του διαδικτυακού εκφοβισμού φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αυξημένο παγκοσμίως, καθώς οι επιστημονικές μελέτες/έρευνες, τα πρακτικά συνεδρίων, και τα άρθρα που έχουν δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά είναι άφθονα και τα περισσότερα χωρίς περιορισμούς στην πρόσβαση και ανάγνωση, ενώ άλλα απαιτούν την πιστοποίηση σπουδαστικής/ερευνητικής ιδιότητας απ' τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη προκειμένου να εγκριθεί η πρόσβαση.

Οι Del Rey, Ortega-Ruiz & Zych (2015), σε συλλογικό τους έργο όπου παρουσιάζουν-ανασκοπούν τις σημαντικότερες μελέτες σε ολόκληρη την ιστορία της έρευνας στον τομέα του σχολικού εκφοβισμού και του εκφοβισμού μέσω διαδικτύου, αναφέρουν ότι η ομαδική εργασία και η διεθνής συνεργασία για την μελέτη του φαινομένου αυξήθηκαν με το χρόνο. Ωστόσο, υποστηρίζουν ότι απαιτούνται περισσότερες μελέτες με συμμετοχή ατόμων από ομάδες μειονοτήτων (πχ μετανάστες/πρόσφυγες, άτομα με αναπηρίες, μαθησιακές δυσκολίες κ.ά.), ώστε να διαπιστωθεί εάν τα άτομα αυτά συμμετέχουν στο φαινόμενο του εκφοβισμού με έναν τρόπο διαφορετικό από των υπολοίπων ατόμων, και πάνω απ' όλα περισσότερες μελέτες σχετικά με την πρόληψη και την παρέμβαση στο φαινόμενο. Όσον αφορά την επικέντρωση των μέχρι τώρα πραγματοποιηθέντων ερευνών οι ίδιοι αναφέρουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία αφορούσε στη φύση και τη δυναμική των φαινομένων και στις σχετικές μεταβλητές και τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι το περισσότερο υλικό προέρχεται από τη Βόρεια Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική.

Συμπερασματικά, το φαινόμενο καλύπτεται αρκετά σφαιρικά στην διεθνή βιβλιογραφία, ενώ σε αυτήν προστίθεται σταθερά και κλιμακωτά νέα γνώση μέσα από τις συνεχείς μελέτες που πραγματοποιούνται κατά καιρούς από αρκετούς μελετητές, ατομικά, ή

και ομαδικά σε συνεργασία με άλλους μελετητές ή επιστήμονες του χώρου. Η μόνη αντιληπτή ανεπάρκεια της διεθνούς βιβλιογραφίας περί του φαινομένου του εκφοβισμού, αφορά στην απουσία αντιπροσωπευτικού ερευνητικού δείγματος (συμμετεχόντων) στις μέχρι τώρα πραγματοποιηθείσες σχετικές μελέτες-έρευνες, ως προς τις μειονοτικές ομάδες, κατά κύριο λόγο, αλλά πιθανότατα και ως προς την ποικιλομορφία του γενικότερα αφού μέσω της βιβλιογραφικής αναζήτησης διαπιστώθηκε ότι τα δείγματα της πλειοψηφίας των σχετικών ερευνών είναι κάπως περιορισμένα επίσης ως προς τα διάφορα χαρακτηριστικά/ιδιότητες κ.ά. (πχ ηλικία/επάγγελμα).

Το συγκεκριμένο θέμα επιλέχθηκε βάση της σπουδαιότητας του επαναπροσδιορισμού ή και του εντοπισμού των κοινωνικών προσδιοριστών των στάσεων των ατόμων απέναντι στον εκφοβισμό μέσω του διαδικτύου. Αυτές οι δύο ενέργειες υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα της προτεινόμενης έρευνας, αφού αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικό σημείο στην ουσιαστική κατανόηση του φαινομένου και των αιτιών του. Επομένως, η συμβολή της προτεινόμενης έρευνας, βασίζεται στην αναζήτηση και στη διερεύνηση τέτοιων ενδεχόμενων ή πιθανών προσδιοριστών προκειμένου να εμπλουτίσει τη γνώση που προέρχεται από τις ήδη υπάρχουσες μελέτες που αφορούν το φαινόμενο του εκφοβισμού. Η νέα γνώση που θα παραχθεί μέσα από την έρευνα και τα αποτελέσματά της, θα μπορούσε να συμβάλει στην πρόληψη ή την αντιμετώπιση του διαδικτυακού εκφοβισμού, μέσω αναπροσαρμογής των σχεδιασμών των κατάλληλων προσεγγίσεων ή παρεμβάσεων, και της ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης για το φαινόμενο και τους παράγοντές του. Έτσι, η πραγματοποίηση της συγκεκριμένης μελέτης – έρευνας, ενδέχεται να λειτουργήσει ταυτόχρονα σαν κίνητρο κατανόησης για την αναγκαιότητα της ύπαρξης ή δημιουργίας κατάλληλων προληπτικών/προστατευτικών μέτρων και μέτρων αντιμετώπισης έναντι του φαινομένου. Επιπροσθέτως είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση αλλά και η πρόληψη κατά του εκφοβισμού, προϋποθέτουν απαραίτητα την πλήρη κατανόηση του φαινομένου έτσι ώστε σηματοδοτείται και πάλι η ανάγκη της διατύπωσης των παραγόντων και των αιτιών που επιδρούν στον διαδικτυακό εκφοβισμό, δηλαδή τους κοινωνικούς προσδιοριστές. Τέλος, η σημαντικότητα αυτής της έρευνας αναδεικνύεται μέσω της ανάγκης που προκύπτει για περισσότερες μελέτες/ έρευνες περί του διαδικτυακού εκφοβισμού, στις οποίες όμως να συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό, άτομα ή ομάδες μειονοτήτων καθώς και άτομα με διαφορετικά μεταξύ τους κοινωνικοδημογραφικά κ.ά. χαρακτηριστικά.

Όλα τα παραπάνω, επιβεβαιώνονται από τα πορίσματα της ανασκόπησης των Αντωνιάδου και Κόκκινου (2013), απ' τα οποία πιο συγκεκριμένα, προκύπτει η ανάγκη να δημιουργηθεί μια πιο διαυγή εικόνα αναφορικά με τον επιπολασμό του διαδικτυακού εκφοβισμού, τις συχνότερες μορφές του, τα είδη και τα μέσα που χρησιμοποιούνται, πιθανές διαφορές μεταξύ διαφορετικών ομάδων (π.χ. σε σχέση με την ηλικία, την γεωγραφική περιοχή και την κοινωνικό-οικονομική κατάσταση), στοιχεία που αφορούν το ψυχοκοινωνικό προφίλ των συμμετεχόντων, και τη σχέση μεταξύ της συμμετοχής στον διαδικτυακό εκφοβισμό και μια σειρά προσωπικών και σχετικών μεταβλητών. Οι ίδιοι υποστηρίζουν επίσης ότι υπάρχει μία προφανή ανάγκη για μια εις βάθος έρευνα σε εθνικό επίπεδο, η οποία θα παρέχει στους ερευνητές στοιχεία σχετικά με το ρόλο των προσωπικών, διαπροσωπικών και σχετικών μεταβλητών στην εκδήλωση του διαδικτυακού εκφοβισμού, η οποία θα βοηθήσει σαφώς στην ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης.

Συμπερασματικά, η υπάρχουσα γνώση γύρω απ' το αντικείμενο της έρευνας, προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από την πληθώρα ερευνών και πρακτικών συνεδρίων, ενώ η σχετική ελληνική βιβλιογραφία μοιάζει να είναι περιορισμένη σε σύγκριση με την ξενόγλωσση, και το θέμα φαίνεται να χρήζει περαιτέρω μελέτης και διερεύνησης παγκοσμίως. Συγχρόνως, κρίνεται πολύ σημαντική η μελέτη και διερεύνηση των κοινωνικών προσδιοριστών των στάσεων απέναντι στον διαδικτυακό εκφοβισμό ώστε με την περαιτέρω γνώση που θα παραχθεί να προσεγγιστεί σφαιρικότερα και καταλληλότερα το φαινόμενο του εκφοβισμού.

2. Bullying και cyber bullying. Ορισμοί, ομοιότητες, διαφορές.

Καθώς το bullying εξελίσσεται στην πάροδο του χρόνου, αναπτύσσεται το cyber bullying. Η πιο σύγχρονη μορφή ενός παλαιού προβλήματος το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται και να παρατηρείται με όλο και περισσότερες μορφές. Παρά τη σχέση-σύνδεση που υπάρχει μεταξύ τους, εκτός από ομοιότητες, φαίνεται να έχουν και αρκετές διαφορές. Ο εντοπισμός του βαθμού ομοιογένειας παραδοσιακού και διαδικτυακού εκφοβισμού, εξυπηρετεί στην καλύτερη κατανόηση των δύο φαινομένων και στη διαμόρφωση καταλληλότερης πρόληψης και προσέγγισης και εξειδικευμένης παρέμβασης-αντιμετώπισης για το έκαστο. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι ορισμοί των εννοιών «εκφοβισμός»

(bullying) και «διαδικτυακός εκφοβισμός» (cyberbullying), ενώ ακόμα γίνεται μία προσπάθεια σύγκρισης μεταξύ τους αναφέροντας ορισμένα χαρακτηριστικά τους, ομοιότητες και διαφορές τους.

Ο καθηγητής Dan Olweus (1993) του Πανεπιστημίου του Μπέργκεν της Νορβηγίας, ο οποίος θεωρείται ως ένας από τους πρωτεργάτες της μελέτης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (bullying), προσδιορίζει αρχικά τον όρο με τον ακόλουθο τρόπο: Ένας μαθητής δέχεται εκφοβισμό ή θυματοποιείται όταν είναι εκτεθειμένος, επανειλημμένα στο πέρασμα του χρόνου, σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές.

Σύμφωνα με τους Baumer & Goldstein (2011) ως εκφοβισμός (bullying) ορίζονται οι επαναλαμβανόμενες επιθετικές ενέργειες που διαπράττονται από κάποιο άτομο εις βάρος κάποιου άλλου ατόμου που είναι λιγότερο ισχυρό - σωματικά, συναισθηματικά, κοινωνικά - από τον θύτη, με τη πρόθεση να το βλάψει.

Ο Belsey αναφέρεται συχνά ως ο πρώτος που εισήγαγε και προσδιόρισε τον όρο διαδικτυακός εκφοβισμός (cyberbullying). Ο ίδιος επίσης στην πάροδο του χρόνου έχει πραγματοποιήσει συνεργασίες με φορείς σε διεθνές επίπεδο και έχει δημιουργήσει ορισμένες ιστοσελίδες σχετικά με την ενημέρωση, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου του εκφοβισμού. Πρόκειται για τις περισσότερο παγκοσμίως διαδεδομένες ιστοσελίδες κατά του φαινομένου (www.cyberbullying.ca, www.bullyingawarenessweek.org, www.bullyingcourse.com, www.bullying.org), εκ των οποίων η μία θεωρείται πως είναι χρονικά η πρώτη στον κόσμο ιστοσελίδα σχετικά με το ζήτημα του διαδικτυακού εκφοβισμού (Bill Belsey – Biography, χ.χ). Ο όρος διαδικτυακός εκφοβισμός, σύμφωνα με τον Belsey περιλαμβάνει τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών, για την υποστήριξη εσκεμμένης, επαναλαμβανόμενης και εχθρικής συμπεριφοράς από ένα άτομο ή ομάδα, που έχει σκοπό να βλάψει τους άλλους (Belsey, 2005).

Διαδικτυακός εκφοβισμός μπορεί να εμφανιστεί μέσα από την χρήση σχεδόν κάθε μέσου επικοινωνίας που χρησιμοποιείται στο διαδίκτυο, όπως Κοινωνικά Δίκτυα (Facebook, Twitter, κλπ), μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), μηνύματα κειμένου (SMS) και πολυμέσων (MMS) μέσω τηλεφωνικών δικτύων, άμεσα μηνύματα (IM), προσωπικές ιστοσελίδες/δυσφημιστικά ιστολόγια (Blogs), ιστοσελίδες προσωπικών δημοσκοπήσεων, καθώς και εφαρμογές όπως το Snapchat, Streetchat, Ask.fm, YikYak και άλλες, ιδιαίτερα απ' όπου ενθαρρύνεται η ανωνυμία (Belsey, 2005).

Πολλοί μελετητές συμφωνούν επίσης με αυτόν τον ορισμό. Κατά τους Junonen & Gross (2008), ο διαδικτυακός εκφοβισμός ευρέως ορίζεται ως η χρήση του Διαδικτύου ή άλλων συσκευών ψηφιακής επικοινωνίας για την προσβολή ή τον εκφοβισμό κάποιου ατόμου. Η Willard (2007) σημειώνει ότι πρόκειται για τη σκληρή συμπεριφορά εις βάρος κάποιου, στέλνοντας ή δημοσιεύοντας επιβλαβές υλικό σε/για κάποιο άτομο, ή συμμετέχοντας σε άλλες μορφές κοινωνικής επιθετικότητας, χρησιμοποιώντας το διαδίκτυο ή άλλες ψηφιακές τεχνολογίες.

Ορισμένοι μελετητές συγχέουν τον όρο «διαδικτυακή/ψηφιακή/ηλεκτρονική/σε απευθείας σύνδεση παρενόχληση» (cyber/digital/electronic/online harassment) με τον όρο «διαδικτυακός/ψηφιακός/ηλεκτρονικός/σε απευθείας σύνδεση εκφοβισμός» (cyber/digital/electronic/online bullying) (Beran & Li, 2005), ενώ άλλοι μελετητές εναλλακτικά χρησιμοποιούν τους όρους «διαδικτυακή/ψηφιακή/ηλεκτρονική/σε απευθείας σύνδεση επιθετικότητα» (cyber/digital/electronic/online aggression).

Σύμφωνα με τον Nuccitelli (n.d) ο όρος διαδικτυακός εκφοβισμός αφορά κάθε ηλικιακή ομάδα, ωστόσο υποστηρίζει ότι οι τρέχοντες ορισμοί περιορίζουν τον όρο στους ανηλίκους. Οι μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού που αφορούν τους ενήλικες, ονομάζονται συχνά διαδικτυακή καταδίωξη, διαδικτυακή παρενόχληση, δυσφήμιση ή και συκοφαντία. Καθένα από αυτά τα παραδείγματα των επιθέσεων στον Κυβερνοχώρο μοιάζουν με τον όρο διαδικτυακό εκφοβισμό, αλλά έχουν ελαφρώς διαφορετική σημασία (Nuccitelli, n.d)

Η σύνδεση ή σχέση μεταξύ του διαδικτυακού και του παραδοσιακού εκφοβισμού είναι προφανής. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός είναι μία νέα μορφή ενός παλαιού προβλήματος, και όχι ένα νέο προϊόν της τεχνολογίας. Ο παραδοσιακός εκφοβισμός εξελίσσεται στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, καθώς η τεχνολογία αναπτύσσεται (Chadwick, 2014).

Μέχρι το 2007, είχε εξεταστεί ελάχιστα μέσα από έρευνες, η σχέση μεταξύ του παραδοσιακού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον και του ηλεκτρονικού εκφοβισμού. Η σχέση αυτή μεταξύ του παραδοσιακού και του ηλεκτρονικού εκφοβισμού είναι ικανή να φανερώσει εάν τα προγράμματα παρέμβασης με στόχο την αντιμετώπιση του παραδοσιακού εκφοβισμού θα είναι εξίσου αποτελεσματικά και για την πρόληψη ή την μείωση του ηλεκτρονικού εκφοβισμού (Raskauskas & Stoltz 2007).

Βάση των ήδη υπάρχοντων γνώσεων ως προς τον σχολικό εκφοβισμό – θυματοποίηση, και υπό το πρίσμα της μακροχρόνιας ιστορίας των επιστημονικών μελετών και προσπαθειών για την ανάπτυξη και την εφαρμογή προγραμμάτων ευαισθητοποίησης,

πρόληψης και παρέμβασης, πλαισιώθηκαν αρχικά και οι ενέργειες καταπολέμησης του διαδικτυακού εκφοβισμού/ θυματοποίησης. Για την χρήση των ίδιων στρατηγικών/μεθόδων ωστόσο, απαιτείται η γνώση του βαθμού ομοιογένειας (ομοιότητες) των δύο αυτών φαινομένων. Οι απόψεις σχετικά με το βαθμό ομοιογένειάς τους δίστανται, αν και σε γενικές γραμμές, οι περισσότεροι ερευνητές φαίνεται να συγκλίνουν ότι ο κυβερνο-εκφοβισμός / θυματοποίηση δεν παρουσιάζει πολλές διαφορές από τον σχολικό εκφοβισμό / θυματοποίηση (Antoniadou & Kokkinos, 2015).

Η συμμετοχή ενός ατόμου σε κάποιο από τα δύο φαινόμενα συχνά επηρεάζει ή επηρεάζεται απ' τη συμμετοχή του ίδιου ατόμου και στο δεύτερο φαινόμενο, καθώς, όπως έχει παρατηρηθεί από σχετικές έρευνες, τις περισσότερες φορές τα άτομα που εμπλέκονται σε διαδικτυακό εκφοβισμό ή σε θυματοποίηση υιοθετώντας οποιονδήποτε ρόλο, έχουν εμπλακεί και παρελθοντικά σε κάποια μορφή εκφοβισμού, όχι απαραίτητα με τον ίδιο ρόλο. Οι Antoniadou & Kokkinos (2015); Shanahan & Farmer (2010); Willard (2007); Yen et al. (2014), συμφωνούν ότι αρκετές φορές, η εμφάνιση περιστατικών κυβερνο-εκφοβισμού επηρεάζεται από συμμετοχή σε προηγούμενο συμβάν, όπως για παράδειγμα σχολικού εκφοβισμού, ως μία επέκταση του αρχικού εκφοβισμού/θυματοποίησης καθώς το άτομο που θυματοποιείται στο σχολείο, μπορεί να δέχεται εκφοβισμό και απειλές και διαδικτυακά, με τους εμπλεκόμενους να υιοθετούν τον ίδιο ρόλο. Μάλιστα αρκετές φορές τα άτομα εμπλέκονται την ίδια χρονική στιγμή της ζωής τους και στα δύο φαινόμενα εκφοβισμού, ή και σε ακόμα περισσότερα είδη-μορφές εκφοβισμού. Στη Willard (2007) φαίνεται ότι άλλες φορές ωστόσο, το πρόσωπο που θυματοποιείται στο σχολείο, γίνεται ο ίδιος θύτης και ανταποδίδει στο διαδίκτυο. Μπορεί επίσης να μοιραστεί το θυμό ή την θλίψη του στο διαδίκτυο δημιουργώντας οδυνηρό υλικό. Σύμφωνα με την Chadwick (2014) οι πρόσωπο με πρόσωπο προσβολές είναι δυνατό να επεκταθούν και στο ηλεκτρονικό περιβάλλον μέσω άμεσων (IM) - γραπτών μηνυμάτων, ή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Ωστόσο, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις στις οποίες το άτομο που εκφοβίζει αρχίζει διαδικτυακές επιθέσεις, αλλά εξακολουθεί να επιτίθεται με περισσότερη επιθετικότητα και εκτός διαδικτύου (Shanahan & Farmer, 2010). Η ίδια συμπληρώνει ότι τα πειράγματα ως μέσο ταπείνωσης είναι δυνατόν να φωτογραφηθούν ή και βιντεοσκοπηθούν και στην συνέχεια να αναρτηθούν στο διαδίκτυο ή να κοινοποιηθούν από άτομο σε άτομο. Οι λόγοι ή τα κίνητρα που τα άτομα εμπλέκονται στον παραδοσιακό εκφοβισμό είναι παρόμοιοι με τους λόγους εμπλοκής στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό (Chadwick, 2014).

Ο διαδικτυακός εκφοβισμός έχει μερικά μοναδικά χαρακτηριστικά που διαφέρουν από αυτά του παραδοσιακού εκφοβισμού. Ο θύτης στον πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμό μπορεί εύκολα να αναγνωριστεί και μπορεί ενδεχομένως να αποφευχθεί από το θύμα. Από την άλλη μεριά, το άτομο που εκφοβίζει μέσω διαδικτύου το κάνει συνήθως ανώνυμα. Το θύμα σε αυτή τη περίπτωση αναρωτιέται ποιο είναι το άτομο που το εκφοβίζει, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει ακόμα πιο έντονο στρες στο θύμα, επιβαρύνοντας την ήδη ταραγμένη ψυχολογική του κατάσταση (“What is Cyber Bullying?”, n.d). Οι θύτες πιθανόν να θεωρούν τον διαδικτυακό εκφοβισμό ως μια μορφή επιθετικότητας με χαμηλότερο ρίσκο να ταυτοποιηθούν και να αναγνωριστούν, καθώς μπορούν να διασφαλίσουν την ανωνυμία τους και να αποφύγουν την σωματική αντιπαράθεση αργότερα, συγκριτικά με τον παραδοσιακό πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμό (Shanahan & Farmer, 2010; Yen et al 2014). Τα άτομα που εκφοβίζουν στο διαδίκτυο μπορούν να προσεγγίσουν τα θύματά τους οποιαδήποτε στιγμή μέσα στη μέρα. Αντίθετα, στον παραδοσιακό εκφοβισμό χρειάζεται να υπάρξει μια συγκεκριμένη χρονική περίοδος κατά την οποία οι θύτες μπορούν και έχουν πρόσβαση στα θύματά τους, ωστόσο μπορεί να συμβεί οποιαδήποτε σε μία κοινότητα. Τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού συχνά δεν αναφέρουν/εκμυστηρεύονται τον εκφοβισμό επειδή φοβούνται πιθανά αντίποινα από τους βασανιστές τους, ή και πιθανές κυρώσεις από τους γονείς τους εάν είναι ανήλικοι, όπως η απώλεια της πρόσβασης στον υπολογιστή ή το κινητό τους τηλέφωνο. Έτσι, συχνά οι αποκρίσεις των ενηλίκων στον διαδικτυακό εκφοβισμό είναι να μην επιτρέπουν τη χρήση της τεχνολογίας μέσω της οποίας το παιδί τους δέχτηκε εκφοβιστική συμπεριφορά, γεγονός που μπορεί να εκληφθεί από τα θύματα ως προσωπική τιμωρία (“What is Cyber Bullying?”, n.d).

Τα περισσότερα περιστατικά παραδοσιακού εκφοβισμού συμβαίνουν υπό την παρουσία άλλων ατόμων που αναλαμβάνουν τον ρόλο των παρατηρητών ή μαρτύρων. Αυτό είναι διαφορετικό όμως από το φαινόμενο της ύπαρξης των παρατηρητών στον κυβερνοχώρο, αφού διαδικτυακά οι παρατηρητές μπορούν να λαμβάνουν και να προωθούν μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, να προβάλλουν ιστοσελίδες, να προωθούν εικόνες που αποστέλλονται σε κινητά τηλέφωνα κ.λπ. Ο αριθμός των παρατηρητών στον κυβερνοχώρο μπορεί να φθάσει τα εκατομμύρια (“What is Cyber Bullying?”, n.d).

Φαίνεται λοιπόν πως τα δύο φαινόμενα έχουν και σημαντικές διαφορές, οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη σε ότι αφορά την πρόληψη και την παρέμβαση.

Οι Antoniadou & Kokkinos (2015) υποστηρίζουν ότι οι υπάρχουσες μελέτες δείχνουν

ότι: α) υπάρχει μόνο μια μικρή ομάδα συμμετεχόντων στον διαδικτυακό εκφοβισμό και στη θυματοποίηση που να μην έχει προηγούμενη συμμετοχή σε σχολικό εκφοβισμό/θυματοποίηση με το θέμα αυτό να χρειάζεται ωστόσο να διερευνηθεί περαιτέρω, β) άτομα που συμμετέχουν ταυτόχρονα στα δύο φαινόμενα δεν υιοθετούν πάντα τον ίδιο ρόλο, καθώς μπορεί να έχουν αντίθετους ή πολλαπλούς ρόλους, και γ) ο εκφοβισμός μέσω του Διαδικτύου συμβαίνει με μεγαλύτερη ευκολία, χαμηλό ρίσκο και υψηλά προνόμια για τον θύτη (ψυχολογικός πόνος του θύματος, ανωνυμία), γεγονός που μπορεί να παρακινήσει επιπλέον άτομα να εμπλακούν σε περιπτώσεις διαδικτυακού εκφοβισμού.

Συνοψίζοντας, ανάμεσα στον παραδοσιακό πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμό και στον διαδικτυακό εκφοβισμό, υπάρχουν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές, ο εντοπισμός των οποίων εξυπηρετεί στην καλύτερη κατανόηση των φαινομένων και στην καταλληλότερη προσέγγιση. Συχνά μάλιστα η συμμετοχή ενός ατόμου σε κάποιο από τα δύο φαινόμενα επηρεάζει ή επηρεάζεται απ' τη συμμετοχή του ίδιου ατόμου και στο άλλο φαινόμενο.

3. Μέσα και κατηγορίες/μορφές του διαδικτυακού εκφοβισμού (cyber bullying).

Γενικά ο εκφοβισμός μπορεί να λάβει χώρα, είτε διαδικτυακά μέσω των ψηφιακών/διαδικτυακών συσκευών (διαδικτυακός εκφοβισμός – cyber bullying), είτε ακόμα να γίνει άμεσα, σε μία πρόσωπο με πρόσωπο επαφή (παραδοσιακός εκφοβισμός – bullying) κατά την οποία ενδέχεται να πρόκειται και για εκφοβισμό εργασιακού χώρου, αν πραγματοποιηθεί στο χώρο εργασίας και έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Επιπλέον μπορεί να είναι λεκτικός (κοροϊδίες, ειρωνείες, βρισιές, κλπ), κοινωνικός (κοινωνική απομόνωση/αποκλεισμός, διάδοση φημών κλπ), σωματικός (σπρωξίματα, χτυπήματα, χειρονομίες κλπ).

Ο διαδικτυακός εκφοβισμός μπορεί να συμβεί με πολλές και σύνθετες μορφές, μέσω οποιασδήποτε ψηφιακής/δικτυακής ή διαδικτυακής συσκευής, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο διάπραξης ή υποδοχής εκφοβιστικών συμπεριφορών. Έρευνα των Chang et al (2015) έδειξε ότι οι πιο συχνές μορφές διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού, είναι τα προσβλητικά/εκφοβιστικά σχόλια, η διάδοση φημών και η αποστολή/ανάρτηση ενοχλητικών φωτογραφιών δημόσια ή σε άλλα άτομα. Οι πιο κοινές από μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού συνοψίζονται παρακάτω:

- Παρενόχληση (Harassment): Η επανειλημμένη αποστολή ή ανάρτηση επιθετικών, αγενών και προσβλητικών μηνυμάτων (Chadwick, 2014).
- Δυσφήμιση (Denigration): Διάδοση υποτιμητικών και αναληθών πληροφοριών σχετικά με ένα άτομο ή μέσω της δημοσίευσής τους σε μια ιστοσελίδα, αποστολή σε άλλους μέσω μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άμεσου μηνύματος, ή δημοσιεύοντας ή στέλνοντας ψηφιακά επεξεργασμένες φωτογραφίες κάποιου (Chadwick, 2014).
- Επίθεση (Flaming): Διαδικτυακές "μάχες" ή έντονες διαφωνίες με τη χρήση επιθετικών και χυδαίων ηλεκτρονικών μηνυμάτων (Chadwick, 2014).
- Ψευδώνυμα (Pseudonyms): Χρήση ψευδώνυμων ή υποκοριστικών στο διαδίκτυο με σκοπό την απόκρυψη της προσωπικής ταυτότητας (Chadwick, 2014).
- Πλαστοπροσωπία (Impersonation): Παραβίαση ενός λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή κοινωνικής δικτύωσης και χρησιμοποίηση της διαδικτυακής ταυτότητας του προσώπου αυτού για την αποστολή ή τη δημοσίευση ενοχλητικού υλικού σε/σχετικά με άλλους ή για τον ίδιο (Chadwick, 2014).

- **Μεταμφίεση (Masquerading):** Παριστάνοντας κάποιο άλλο άτομο δημιουργώντας πλαστές διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή λογαριασμούς άμεσων μηνυμάτων. Χρήση διαφορετικού λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή αριθμό τηλεφώνου, ώστε να μην είναι εφικτή η σύνδεση του θύτη με τον εκφοβισμό (Chadwick, 2014).
- **Δημοσίευση προσωπικών στοιχείων και απάτη (Outing & Trickery):** Δημόσια κοινοποίηση ή προώθηση σε άλλα άτομα, προσωπικών συνομιλιών όπως γραπτά μηνύματα, μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άμεσα μηνύματα. Κοινοποίηση εμπιστευτικών πληροφοριών ενός ατόμου ή εξαπατώντας κάποιο άτομο να αποκαλύψει εμπιστευτικές πληροφορίες με σκοπό να προωθηθούν σε τρίτα άτομα (Chadwick, 2014).
- **Συμμετοχή σε ψηφιακή πειρατεία (Digital Piracy Inclusion):** Ψηφιακή ή διαδικτυακή πειρατεία ευρέως ορίζεται ως η παράνομη αναπαραγωγή και διανομή υλικού που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα στο διαδίκτυο με τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών. Αν και τα περισσότερα άτομα που διαπράττουν διαδικτυακό εκφοβισμό δεν κατανοούν πλήρως τις νομικές και ποινικές επιπτώσεις που σχετίζονται με τη ψηφιακή πειρατεία, είναι γνώστες ότι αυτή είναι μία διαδικτυακή συμπεριφορά που πρέπει να αποφεύγεται. Ως μία τακτική εκφοβισμού στον Κυβερνοχώρο, το άτομο που ασκεί τον εκφοβισμό ενθαρρύνει το άτομο-στόχο να εμπλακεί σε ψηφιακή πειρατεία και στην συνέχεια να το αναφέρει είτε στις αρχές, στους γονείς ή και στους εκπαιδευτικούς του (Nuccitelli, n.d).
- **Διαδικτυακή καταδίωξη/παρακολούθηση (Cyberstalking):** Η επανειλημμένη έντονη παρενόχληση και δυσφήμιση μέσα από την αποστολή μηνυμάτων που περιλαμβάνουν απειλές πρόκλησης βλάβης ή έντονο εκφοβισμό γενικότερα, ή και η συμμετοχή σε άλλες διαδικτυακές δραστηριότητες που κάνουν ένα άτομο να φοβάται για την ασφάλειά του (ανάλογα με το περιεχόμενο του μηνύματος, ενδέχεται να είναι και παράνομο) (Chadwick, 2014).
- **Αποκλεισμός - Κοινωνικός Αποκλεισμός (Exclusion):** Ο αποκλεισμός είναι μία τακτική διαδικτυακού εκφοβισμού που είναι πολύ αποτελεσματική και στοχοποιείται άμεσα η ανάγκη ενός ατόμου να αισθάνεται αποδεκτό και μέρος ενός κοινωνικού συνόλου (Nuccitelli, n.d). Ο εκφοβισμός μπορεί να

πραγματοποιηθεί μέσω του αποκλεισμού με δύο τρόπους.

Ο πρώτος τρόπος είναι ο εσκεμμένος αποκλεισμός ενός ατόμου από μία ομάδα στο Διαδίκτυο. Αυτό μπορεί να διαπραχθεί από ένα ή περισσότερα άτομα που είναι μέλη σε μια διαδικτυακή ομάδα, όταν έχουν την δυνατότητα να διαχειρίζονται την ομάδα αυτή. Ως εκ τούτου, οι διαχειριστές της ομάδας έχουν τη δυνατότητα επιλογής στην αποδοχή ή απόρριψη κάθε νέου μέλους, ενώ ακόμα μπορούν να αφαιρέσουν ένα ή περισσότερα άτομα από την ομάδα ανεξάρτητα από την συγκατάθεσή τους.

Ο δεύτερος τρόπος αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος κατά τον Nuccitelli (n.d.) γίνεται με έμμεσο τρόπο, στέλνοντας ένα επιβλαβές μήνυμα και ενημερώνοντας το άτομο-στόχο ότι δεν συμπεριλαμβάνεται σε κάποια κοινωνική δραστηριότητα, χωρίς την ανάγκη να υποτιμηθεί πρόσωπο με πρόσωπο (Nuccitelli, n.d.). Για παράδειγμα μπορεί να σταλθεί στο άτομο-στόχο ένα ηλεκτρονικό μήνυμα προς σκόπιμη ενημέρωσή του και με σκληρό τρόπο ότι δεν είναι προσκεκλημένος ή ευπρόσδεκτος σε μια κοινωνική εκδήλωση/πάρτυ. Σύμφωνα πάλι με τον Nuccitelli (n.d.), η διαδικασία της επιλογής ή μη των μελών μιας ομάδας συνομηλίκων μπορεί να είναι καταστροφική για τον στόχο, καθώς όπως είναι γνωστό, ειδικότερα για τα παιδιά και τους έφηβους, η αποδοχή από τους συνομηλίκους είναι πολύ σημαντική για τους ίδιους.

- Σκόπιμη πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων (Griefing): Πρόκειται για έναν όρο που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την κατάσταση όπου ένα άτομο ή μια ομάδα εκφοβίζει στο διαδίκτυο, συχνά και για μεγάλο χρονικό διάστημα, προκαλώντας απογοήτευση στο άτομο-στόχο και στους συνομηλίκους του, με το να μην ακολουθεί τους κανόνες κάποιου διαδραστικού διαδικτυακού παιχνιδιού και εκ προθέσεως να εμποδίζει την ένταξη κάποιου άλλου παίκτη στο παιχνίδι τους. Είναι μία τακτική που χρησιμοποιείται συχνά σε διαδραστικά βιντεοπαιχνίδια, τόσο από παιδιά και έφηβους που ασκούν διαδικτυακό εκφοβισμό, αλλά και από ενήλικες που εμπλέκονται σε παρενόχληση στο Κυβερνοχώρο (Nuccitelli, n.d.).
- Εισαγωγή σε λίστα αποδεκτών μηνυμάτων πορνογραφίας και στρατηγικής πωλήσεων (Porn & Marketing List Insertion): Μια ενοχλητική τακτική που διαπράττεται στο διαδίκτυο, αφορά την εγγραφή ενός ατόμου-στόχου σε

πολύαριθμες λίστες αποδεκτών μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου-άμεσων μηνυμάτων που σχετίζονται με πορνογραφικό υλικό ή και στρατηγικές πωλήσεων. Με τον τρόπο αυτό, το άτομο-στόχος συνήθως λαμβάνει υπερβολικό αριθμό μηνυμάτων από ιστοσελίδες πορνογραφίας και διαφημιστικές εταιρείες. Όταν ο στόχος πρόκειται για ανήλικα άτομα, και το πορνογραφικό περιεχόμενο γίνει αντιληπτό από τους γονείς τους, συχνά εκείνοι τα τιμωρούν, υποθέτοντας ότι το παιδί τους το ίδιο πραγματοποίησε την εγγραφή για την παραλαβή των πορνογραφικών δεδομένων (Nuccitelli, n.d).

Ως μία ακόμη ενδεχόμενη μορφή εκδήλωσης διαδικτυακού εκφοβισμού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η σκόπιμη πρόκληση ηλεκτρονικής βλάβης από ένα πρόσωπο εις βάρος ενός άλλου, μέσω των δικτύων των σύγχρονων ψηφιακών συσκευών. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα κακόβουλα λογισμικά ή προγράμματα (ιοί), τα οποία λειτουργούν «μολύνοντας» αρχεία/δεδομένα, σε μία ηλεκτρονική/ψηφιακή συσκευή η οποία συνδέεται με το διαδίκτυο ή και με άλλα δίκτυα. Στη συνέχεια, και ανάλογα με το είδος της «μόλυνσης» που έχει χρησιμοποιήσει κάποιος με σκοπό να προσβάλει τα δεδομένα ή την προσωπική ιδιοκτησία ενός άλλου ατόμου, είναι δυνατό, μέσω των αρχείων που κατάφερε να μολύνει, να μπορεί να ελέγχει/παρακολουθεί, να αλλοιώνει ή να καταστρέφει οτιδήποτε άλλο επιλέγει απ' τη συσκευή του θύματος, ή ό,τι του επιτρέπουν οι ιδιότητες του κακόβουλου προγράμματος που χρησιμοποίησε. Κατά τον Nuccitelli (n.d.), η παραπάνω συμπεριφορά αναγνωρίζεται ως μορφή διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού και ορίζεται ως:

- Διάδοση Κακόβουλου Κώδικα (Malicious Code Dissemination): Σύμφωνα λοιπόν με τον Nuccitelli (n.d.), η αποστολή κακόβουλου κώδικα είναι μια τακτική διαδικτυακού εκφοβισμού με την οποία, κακόβουλες πληροφορίες αποστέλλονται σκόπιμα σε ένα άτομο-στόχο με σκοπό την καταστροφή ή τη βλάβη κάποιας συσκευής τεχνολογίας της πληροφορίας/επικοινωνίας ενός ατόμου. Πολλά άτομα που ασκούν διαδικτυακό εκφοβισμό, στέλνουν ιούς, προγράμματα κατασκοπίας και παραβίασης σε ένα άτομο-στόχο και ενδέχεται να είναι πολύ δαπανηρό να επιδιορθωθεί η βλάβη. Η αποστολή κακόβουλου κώδικα ως τακτική διαδικτυακού εκφοβισμού, συνήθως εφαρμόζεται από άτομα με προηγμένες γνώσεις στον τομέα των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών. Καθώς τα παιδιά της

Εποχής της Πληροφορίας εξοικειώνονται περισσότερο με την τεχνολογίας της πληροφορίας, η τακτική της αποστολής κακόβουλου κώδικα θα καθίσταται συχνότερο όπλο στα χέρια των ατόμων που διαπράττουν διαδικτυακές επιθέσεις (Nuccitelli, n.d).

4. Η έκταση του διαδικτυακού εκφοβισμού (cyber bullying) σε διεθνές αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Σε αυτή την ενότητα αναλύονται οι διαστάσεις του φαινομένου στην Ελλάδα, αλλά και παγκοσμίως, όπου προκύπτουν από τις πραγματοποιηθέντες μελέτες σχετικά με το φαινόμενο του διαδικτυακού εκφοβισμού. Επιπλέον γίνεται σύγκριση μεταξύ των μελετών που αφορούν στην έκταση του φαινομένου.

Στην έρευνα της Ipsos που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριου του 2011, με 18,687 συμμετέχοντες ηλικίας 16-64 ετών από 24 χώρες, το 26% του δείγματος αποκάλυψε ότι γνωρίζει κάποιο παιδί που έχει έρθει αντιμέτωπο με συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού (IPSOS, 2011).

Επίσης, η μελέτη EU NET ADB (χρηματοδοτούμενη από το πρόγραμμα Safer Internet της Ευρωπαϊκής Ένωσης) στην οποία συμμετείχαν έφηβοι ηλικίας 14-17 ετών (αντιπροσωπευτικό δείγμα από 7 ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας) έδειξε ότι το 22% του συνολικού δείγματος είχε κάποια εμπειρία διαδικτυακού εκφοβισμού, γεγονός που συνεπάγεται ότι περισσότερο από ένας στους πέντε εφήβους έχει πέσει θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού. Αυτό το ποσοστό θυματοποίησης είναι υψηλότερο από ότι στη μελέτη EU Kids on-line II, γεγονός που μπορεί να αποτελεί ένδειξη μιας αυξανόμενης τάσης. Η Ελλάδα και η Ρουμανία μάλιστα εμφάνισαν τα υψηλότερα ποσοστά διαδικτυακού εκφοβισμού απ' ότι τις υπόλοιπες χώρες [27% και 37% αντίστοιχα] (Tsitsika et al., 2013).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Floros, Siomos, Fisoun, Dafouli και Geroukalis (2013) στην Κω σε μαθητές Γυμνασίου-Λυκείου ηλικίας 12-19 ετών, το 28% των συμμετεχόντων παραδέχτηκε ότι έχει δεχτεί εκφοβισμό στο Διαδίκτυο και το 15% ότι έχει διαπράξει εκφοβισμό στον Κυβερνοχώρο.

Σε διαδικτυακή έρευνα που υλοποίησε ο Όμιλος Vodafone σε συνεργασία με την εταιρία ερευνών YouGov σε 5.000 εφήβους ηλικίας 13-18 ετών από 11 χώρες αποκαλύπτει

ότι σχεδόν ένας στους πέντε εφήβους έχει υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό (cyber bullying), εκ των οποίων περίπου το ένα πέμπτο έχει κάνει αυτοκτονικές σκέψεις. Ειδικότερα, το τμήμα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, σε δείγμα 506 εφήβων έδειξε ότι το 46% του δείγματος θεωρεί το διαδικτυακό εκφοβισμό χειρότερο από τον κατά πρόσωπο εκφοβισμό, ενώ το 34% των εφήβων στη χώρα μας πιστεύει ότι αποτελεί μεγαλύτερο πρόβλημα στα νεαρά άτομα από τη χρήση ναρκωτικών. Μάλιστα στην Ελλάδα το 14% των εφήβων δηλώνει ότι έχει υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό, με συνέπεια 56% από αυτούς να νιώσουν αναστάτωση, 40% τρόμο, 19% αβοήθητοι και 9% να έχουν αυτοκτονικές τάσεις. Σημαντικό ποσοστό αυτών που έχουν υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό, το 47%, δήλωσε ότι δεν ανέφερε στους γονείς του το γεγονός (Vodafone Group Plc & YouGov Plc, 2015).

Σε πρόσφατη έρευνα των Fahy et al. (2016) το 42% των εφήβων συμμετεχόντων ηλικίας 12-13 ετών ανέφεραν συμμετοχή στο φαινόμενο του διαδικτυακού εκφοβισμού τους προηγούμενους 12 μήνες και συγκεκριμένα το 14% ως θύματα, το 8% ως θύτες, ενώ το 20% υπήρξαν και θύτες και θύματα.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας των Niblack & Hertzog (2015) που πραγματοποιήθηκε σε έφηβους ηλικίας 12-17 ετών, το 13% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι έχει πέσει θύμα εκφοβισμού τους τελευταίους 12 μήνες, μέσα από τουλάχιστον ένα ηλεκτρονικό μέσο, όπως το κινητό τηλέφωνο, μήνυμα κειμένου ή το διαδίκτυο, ενώ το 15% δήλωσε ότι έχει δεχθεί κακόβουλη ή σκληρή συμπεριφορά τους τελευταίους 12 μήνες σε κάποια ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε κατά την χρονική περίοδο 2012/13, το 10% των συμμετεχόντων ηλικίας 15-18 ετών ανέφερε ότι έχει υπάρξει θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού (Callaghan, Colette & Molcho, 2015). Σε άλλη έρευνα, το 14% των συμμετεχόντων – μαθητών Γυμνασίου, ανέφερε ότι έχει δεχτεί διαδικτυακό εκφοβισμό, ενώ το 10% ανέφερε ότι έχει διαπράξει διαδικτυακό εκφοβισμό (Wegge, Vandebosch, Eggrmont, Rossem & Malrave, 2016).

Τα αποτελέσματα της έρευνας της Balakrishnan (2015) που πραγματοποιήθηκε σε νεαρούς ενήλικες ηλικίας 17-30 ετών έδειξαν ότι το 40% του δείγματος ισχυρίστηκε ότι έχει δεχτεί διαδικτυακό εκφοβισμό κατά τους τελευταίους έξι μήνες. Το 34% του δείγματος παραδέχθηκε ότι έχει διαπράξει εκφοβισμό μέσω διαδικτύου τους τελευταίους έξι μήνες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι περισσότερο από το ήμισυ του δείγματος (61%) ανέφερε ότι έχει γίνει μάρτυρας περιστατικών διαδικτυακού εκφοβισμού το τελευταίο

εξάμηνο.

Σε γενικές γραμμές, βάση των προαναφερθέντων ερευνών φαίνεται λοιπόν πως μία μεγάλη μερίδα ατόμων διαφόρων ηλικιών εμπλέκονται μ' έναν τρόπο κάποια στιγμή στο φαινόμενο του διαδικτυακού εκφοβισμού άλλοτε σαν θύτες, άλλοτε ως θύματα, κι άλλοτε σαν παρατηρητές. Αξιοσημείωτο είναι ότι, στις συγκεκριμένες έρευνες δεν παρατηρείται μεγάλη απόκλιση μεταξύ των ποσοστών της υιοθέτησης απ' τα άτομα, των ρόλων του θύτη και του θύματος. Τα ποσοστά θυματοποίησης σε διαδικτυακό εκφοβισμό κυμαίνονται από 10% έως 40%, και η διάπραξη του από 8% έως 34%, ενώ σε μία απ' τις μελέτες φτάνει το 20% η περίπτωση της συνύπαρξης και των δύο ρόλων στο ίδιο άτομο. Χρήσιμο είναι σε αυτό το σημείο να σημειωθεί ότι βάση των ερευνών που μελετήθηκαν και που εντοπίστηκαν σχετικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό, αυτές επικεντρώνονται περισσότερο στις μικρές ηλικίες, καθώς ο εκφοβισμός στην ενήλικη ζωή συνήθως έχει μία πιο σύνθετη μορφή με αποτέλεσμα από πολλούς να διαφοροποιείται από τον διαδικτυακό ή τον παραδοσιακό εκφοβισμό και να διερευνείται σαν ένα ξεχωριστό φαινόμενο (λ.χ. παρενόχληση – harassment).

5. Κοινωνικοί προσδιοριστές

Οι στάσεις και οι συμπεριφορές που θα κρατήσει καθένα άτομο απέναντι στον εκφοβισμό, ποικίλλουν και εξαρτώνται από πολλούς διαφορετικούς κοινωνικούς παράγοντες ή αλλιώς, κοινωνικούς προσδιοριστές. Οι κοινωνικοί προσδιοριστές των στάσεων και συμπεριφορών των ατόμων απέναντι στον εκφοβισμό, αφορούν τον έκαστο κοινωνικό λόγο ή και κοινωνικό στοιχείο/χαρακτηριστικό, όπου μπορεί να παίξει ρόλο σε αυτές τις στάσεις ή συμπεριφορές επηρεάζοντάς τες έστω και στον μικρότερο βαθμό. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ακόμα, ότι κοινωνικά μπορούν να προσδιοριστούν οι στάσεις όλων των ατόμων που εμπλέκονται στον εκφοβισμό, με οποιονδήποτε τρόπο κι αν συμβαίνει αυτό, είτε δηλαδή πρόκειται για θύτες, είτε για θύματα, είτε για απλούς παρατηρητές του φαινομένου. Οι κοινωνικοί προσδιοριστές των στάσεων απέναντι σε κάθε μορφής εκφοβισμό, είναι σημαντικό να εντοπίζονται και με το πέρασ του χρόνου να επαναδιατυπώνονται, καθώς αποτελούν πιο συγκεκριμένα μια σειρά σχετικών μεταβλητών, δηλαδή εσωτερικών ή εξωτερικών παραγόντων ατομικών ή όχι, που επηρεάζουν τις στάσεις (συμμετοχή, ενέργειες

& στάσεις) των ατόμων (θυτών, θυμάτων ή και ενεργών/ανενεργών παρατηρητών) σε συμβάντα εκφοβισμού, και άρα, το αν και το πώς, θα εμπλακεί καθένα άτομο στον διαδικτυακό εκφοβισμό. Κατ' επέκταση οι κοινωνικοί προσδιοριστές καθορίζουν εν μέρει το εκφοβιστικό φαινόμενο και τις διαστάσεις του.

Στον εκφοβισμό μέσω του διαδικτύου, παρατηρείται μία ευχέρεια όσον αφορά στη χρήση και στη διαθεσιμότητα των τρόπων και των μέσων διάδοσής του. Αυτή η δυνατότητα εύκολης και άμεσης πρόσβασης και υλοποίησης αποτελεί από μόνη της ίσως τον πρωταρχικό κοινωνικό προσδιοριστή των στάσεων απέναντι στον διαδικτυακό εκφοβισμό εφόσον, κατ' επέκταση επηρεάζει ή και ευνοεί συχνά, τις ενέργειες και τις στάσεις που θα έχουν τα άτομα σε σχέση με τη διάπραξη ή και την υποδοχή του συγκεκριμένου φαινομένου.

Στην ενότητα αυτή, πρόκειται να συσχετιστεί ο διαδικτυακός εκφοβισμός με μεταβλητές όπως: τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά, η ύπαρξη προβλημάτων υγείας/διαταραχών, η προσωπικότητα των ατόμων και η ψυχοκοινωνική τους διάσταση, η συμμετοχή σε ευάλωτες ή μειονοτικές ομάδες (ρατσισμός, στερεότυπα), οι παρελθοντικές εμπειρίες, τα χαρακτηριστικά των ρόλων που υιοθετούνται στον εκφοβισμό (πχ. ρόλος των παρατηρητών), η χρήση/κατάχρηση/εθισμός σε ναρκωτικά/αλκοόλ, στο διαδίκτυο/χαρτοπαιξία, στις νέες τεχνολογίες, κ.ά.

5.1 Προσδιοριστές ψυχοκοινωνικής φύσεως

Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για τους οποίους τα άτομα εκφοβίζουν. Στις τρεις υποενότητες που ακολουθούν, αναφέρονται κάποιοι απ' αυτούς, οι οποίοι βασίζονται σε κοινωνικά/ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά, σε διαταραχές, σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, και θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις στάσεις που θα κρατήσει ένα οποιοδήποτε άτομο απέναντι στον εκφοβισμό. Οι προσδιοριστές αυτοί, θα μπορούσαν να επηρεάσουν ορισμένες κοινωνικές συμπεριφορές των ατόμων οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν το φαινόμενο του εκφοβισμού αφού τα άτομα, βάση των προσωπικών τους χαρακτηριστικών αντιδρούν αναλόγως και στην υποδοχή, στη διάπραξη ή και στην παρατήρηση του φαινομένου.

5.1.1. Κοινωνικά χαρακτηριστικά ως προσδιοριστές

Αρχικά, πολλοί λοιπόν εκφοβίζουν, επειδή νομίζουν ότι είναι κοινωνικά αποδεκτό ή ώστε να αυξήσουν με τον τρόπο αυτό την φήμη τους. Άλλοι, ενθαρρύνονται από φίλους, ειδικά όταν οι επιθέσεις τους είναι δημόσιες ή μοιράζονται με άλλους (Shanahan & Farmer, 2010). Στα διαδικτυακά δωμάτια συζήτησης (chat rooms) το άτομο που εκφοβίζει μπορεί να ενθαρρύνεται από άλλους συνομιλητές οι οποίοι παρακολουθούν τις επιθέσεις που λαμβάνουν χώρα (Shanahan & Farmer, 2010).

Έπειτα η ανωνυμία που προσφέρει το Διαδίκτυο μπορεί επίσης να οδηγήσει τα άτομα να υιοθετήσουν συμπεριφορές που ίσως να μην κρατούσαν εάν βρίσκονταν πρόσωπο με πρόσωπο με το θύμα τους (Chadwick, 2014; “What is Cyber Bullying?”, n.d), και εφόσον ο θύτης δεν μπορεί να δει την αντίδραση του θύματος ή τον αντίκτυπο των ενεργειών του στο άτομο, οι συμπεριφορές αυτές ενδέχεται να είναι και σκληρότερες (Chadwick, 2014). Επιπλέον, πολλά άτομα διαπράττουν διαδικτυακό εκφοβισμό επειδή δεν χρειάζεται να υπερτερούν σωματικά για την διάπραξή του (Shanahan & Farmer, 2010).

Το φύλο παίζει επίσης ρόλο στην συμμετοχή στον διαδικτυακό εκφοβισμό. Έρευνα που διεξήγαγαν οι Floros et al (2013) έδειξε ότι τα κορίτσια έχουν σημαντικά περισσότερες πιθανότητες να δεχθούν ψηφιακό εκφοβισμό απ’ ότι τα αγόρια, ενώ ίσχυε το αντίθετο για την διάπραξη του εκφοβισμού. Στην έρευνα των Tsitsika et al (2013) βρέθηκε επίσης σημαντική διαφορά μεταξύ των φύλων, με περισσότερα κορίτσια απ’ ότι αγόρια να επηρεάζονται από τον διαδικτυακό εκφοβισμό. Ωστόσο σε γενικές γραμμές τα αγόρια φαίνεται να εμπλέκονται συχνότερα σε διαδικτυακό εκφοβισμό σε σχέση με τα κορίτσια, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τους Chang et al (2015) και Pelfrey & Weber (2013) οι οποίοι αναφέρουν ότι τα αγόρια είναι περισσότερο πιθανό να εμπλακούν σε περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού, τόσο ως θύτες αλλά και ως θύματα.

Σύμφωνα με τους Shanahan & Farmer (2010) τα κορίτσια, χρησιμοποιούν συχνά έμμεσες μεθόδους για να εφησυχάσουν το θύμα και στη συνέχεια να επιτεθούν, ενώ τα αγόρια χρησιμοποιούν συνήθως απειλές και βία. Οι ίδιοι προσθέτουν ότι οι άμεσες απειλές, ακόμη και στο διαδίκτυο, μπορούν να φτάσουν ευκολότερα στις αρχές και μπορούν να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση των επικείμενων κινδύνων. Αντίθετα, οι ψυχολογικές επιθέσεις των κοριτσιών είναι πολύ πιο δύσκολο να τιμωρηθούν από τις αρχές, οπότε τα κορίτσια που εκφοβίζουν είναι συχνά πολύ ισχυροί θύτες (Shanahan & Farmer, 2010).

Στη συνέχεια η ηλικία, θα μπορούσε να είναι ένας ακόμα τέτοιος προσδιοριστής. Μεταξύ των εφήβων, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε περιπτώσεις διαδικτυακού εκφοβισμού, είτε ως θύματα, είτε ως θύτες, καθώς ξοδεύουν περισσότερο χρόνο στον κυβερνοχώρο απ' ό,τι οι νεαροί έφηβοι, γεγονός που αυξάνει τον κίνδυνο συμμετοχής τους στον διαδικτυακό εκφοβισμό (Floros et al., 2013; Tsitsika et al., 2013; Yen et al., 2014). Φαίνεται βέβαια, ότι είναι περισσότερο πιθανό η συμμετοχή των εφήβων μεγαλύτερης ηλικίας στο φαινόμενο, να αφορά τη διάπραξη διαδικτυακού εκφοβισμού (Pelfrey & Weber, 2013). Οι θύτες συχνά έχουν μεγαλύτερη ηλικία από τα θύματά τους, ή είναι συνομήλικοι (Floros et al., 2013). Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Balakrishnan (2015) σε έφηβους αλλά και σε ενήλικα άτομα, όσον αφορά τα συνολικά ποσοστά επικράτησης του φαινομένου του διαδικτυακού εκφοβισμού κατά το τελευταίο εξάμηνο με βάση την ηλικία, μπορεί να σημειωθεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων αλλά και των θυτών διαδικτυακού εκφοβισμού ήταν μεταξύ 21-25 ετών (θύματα: 67%, θύτες: 69%), ενώ ακολουθούν οι ηλικίες 17-20 και 26-30 ετών.

Οι επιθέσεις, ωστόσο, δεν περιορίζονται σε συνομηλίκους. Ένας αυξανόμενος αριθμός ενηλίκων, ιδίως εκπαιδευτικοί και διευθυντές σχολείων γίνονται θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού (Shanahan & Farmer, 2010). Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το 22% δήλωσαν ότι έχουν υπάρξει θύματα συμπεριφορών διαδικτυακού εκφοβισμού. Στο κυβερνοχώρο οι εκπαιδευτικοί γίνονται συχνά θύματα λεκτικής επιθετικότητας, υποτίμησης, προσβολής, συκοφαντίας και γελοιοποίησης. Άλλες διαδεδομένες μορφές επιθέσεων περιλαμβάνουν παρενόχληση μέσω του τηλεφώνου, απειλές, εκφοβισμό ή κοινοποίηση ταπεινωτικών φωτογραφιών (Korecky & Szotkowski, 2016). Όταν οι μαθητές θυμώσουν ή αισθανθούν ότι αδικήθηκαν από έναν εκπαιδευτικό μπορεί να ζητήσουν εκδίκηση μέσω για παράδειγμα της βιντεοσκόπησης και της κοινοποίησης μίας επίσημης συνομιλίας ή εικόνων. Μπορούν επίσης να δημιουργήσουν προφίλ σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιώντας κάποιο ψευδώνυμο ενός δασκάλου/διευθυντή προβαίνοντας σε ψευδείς δηλώσεις σχετικά με αυτά τα άτομα (Shanahan & Farmer, 2010).

Δεν είναι λίγες οι φορές που η μη αποδοχή του διαφορετικού εκφράζεται στην πράξη μέσα από τον πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμό ή και τον διαδικτυακό εκφοβισμό. Η διαφοροποίηση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης μεταξύ των ατόμων λοιπόν, δύναται να ενισχύσει τις διαφορετικές στάσεις των ατόμων απέναντι στο διαδικτυακό εκφοβισμό,

αφού αφορά τη θέση του καθενός στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, και κατ' επέκταση το επάγγελμά του, την οικονομική του κατάσταση, αλλά και το μορφωτικό του επίπεδο κ.ά. .

Κατά τα αποτελέσματα μάλιστα της έρευνας των Floros et al (2013) οι θύτες αρκετές φορές προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα, καθώς επίσης συγκριτικά με άλλους συνομηλίκους τους, έχουν και χαμηλότερο ατομικό εισόδημα είτε είναι εργασιακό είτε είναι οικονομική ενίσχυση από κάποιο συνήθως συγγενικό πρόσωπο.

Επιπροσθέτως, ένα άτομο του οποίου η οικονομική κατάσταση μπορεί να χαρακτηριστεί χαμηλή ή ακόμα και μέση, είναι δυνατό να γίνει στόχος για την υποδοχή εκφοβιστικών/προσβλητικών/επιθετικών και λοιπών συμπεριφορών από άλλα άτομα, των οποίων η οικονομική κατάσταση μπορεί να χαρακτηριστεί ως υψηλότερη. Οι συμπεριφορές αυτές είναι δυνατόν να στοχοποιούν το διαφορετικό τρόπο ζωής/βιοτικού επιπέδου αυτών των ατόμων (π.χ. ένδυση, περιοχή ή κατάσταση κατοικίας, προσωπικά αντικείμενα) ενώ είναι δυνατό να εκφραστούν μέσω είτε του παραδοσιακού εκφοβισμού, είτε διαδικτυακού, παίρνοντας έκταση και στον Κυβερνοχώρο με προσβλητικές/σατιρικές αναρτήσεις ή σχόλια και αποκλεισμό των ατόμων, από κάποια διαδικτυακή δραστηριότητα.

Στην έρευνα των Tsitsika et al. (2013) η αναλογία των εφήβων που είχαν δεχτεί διαδικτυακό εκφοβισμό ήταν μεγαλύτερη μεταξύ εκείνων των οποίων το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους ήταν χαμηλό ή μέσο, συγκριτικά με εκείνους των οποίων το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους ήταν υψηλό.

Γενικότερα η μη αποδοχή της διαφορετικότητας μέσω των διακρίσεων - προκαταλήψεων που χαρακτηριστικά υιοθετούν τα άτομα εις βάρος άλλων ατόμων μπορεί να ενισχύσει επιθετικές συμπεριφορές. Συνεπώς, η όποια διαφοροποίηση υπάρχει ανάμεσα στα άτομα, είναι εύκολο να γίνει η αφορμή για την στοχοποίηση ορισμένων ατόμων ή ομάδων από άλλους ή για την καταπάτηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τους. Στα πλαίσια αυτής της καταπάτησης, βρίσκει πρόσφορο έδαφος ο εκφοβισμός.

5.1.2. Χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και διαταραχές, ως προσδιοριστές

Σύμφωνα με τον Wandler (n.d.), τα παιδιά και οι έφηβοι που είναι υπέρβαροι ή ακόμα και λιποβαρείς, έχουν την τάση να βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο για εκφοβισμό. Ο εκφοβισμός που λαμβάνει χώρα δεν γίνεται μόνο από τους συμμαθητές στο σχολείο. Μπορεί να γίνεται από φίλους ή προπονητές, μέσα από διακριτικά πειράγματα από μέλη της οικογένειας, κ.ά. Ο εκφοβισμός επιδρά στην εικόνα του σώματος, επειδή τα περισσότερα

άτομα επιθυμούν και προσπαθούν να ταιριάξουν με τους συνομηλίκους τους ώστε να αξιολογηθούν θετικά από αυτούς. Αναφέρει επίσης ότι οι ασθενείς του οι οποίοι είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού ήταν άτομα που είχαν αναπτυχθεί νωρίτερα από τους συνομηλίκους τους, άτομα που ήταν στο εύρος του φυσιολογικού τους βάρους, και πολλά άτομα τα οποία μπορεί να θεωρηθούν υπέρβαρα (Wandler, n.d.). Σε έρευνα των Vaughn et al. (2010), σε ενηλίκους, βρέθηκε ότι οι συμμετέχοντες εκείνοι που ήταν παχύσαρκοι ή υπέρβαροι ήταν σημαντικά λιγότερο πιθανό να αναφέρουν διάπραξη εκφοβισμού, συγκριτικά με τους συμμετέχοντες των οποίων το βάρος κυμαινόταν σε φυσιολογικά επίπεδα.

Ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενδέχεται να επηρεάζουν την άσκηση και την υποδοχή συμπεριφορών διαδικτυακού εκφοβισμού. Όσον αφορά τις συσχετίσεις μεταξύ των διαστάσεων της προσωπικότητας και του εκφοβισμού-θυματοποίησης, η βιβλιογραφική ανασκόπηση των Mitsopoulou & Giovazolias (2015) σχετικά με τις έρευνες που έχουν δημοσιευθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια για τον εκφοβισμό, αποκάλυψε ότι χαμηλότερα επίπεδα τερπνότητας/θετικών μορφών κοινωνικής συμπεριφοράς και ευσυνειδησίας και υψηλότερα επίπεδα νευρωτισμού και εξωστρέφειας συνδέθηκαν τόσο με τον εκφοβισμό, αλλά και τη θυματοποίηση. Η έρευνα των Geel, Goemans, Toprak & Vedder (2016) έδειξε ότι ο σαδισμός αποτελεί έναν σημαντικό προγνωστικό παράγοντα για τον διαδικτυακό εκφοβισμό, ενώ οριακά σημαντικό παράγοντα αποτελούν και ο ναρκισσισμός και η παρουσία ψυχοπάθειας. Τα αποτελέσματά τους επιβεβαιώνουν ότι ο σαδισμός θα μπορούσε να είναι ένας προγνωστικός δείκτης αντικοινωνικής συμπεριφοράς, αποδεικνύοντας την συσχέτισή του με τον παραδοσιακό εκφοβισμό και τον εκφοβισμό στον Κυβερνοχώρο. Τα αποτελέσματα δείχνουν επίσης μια πιθανή αιτία πίσω από τον παραδοσιακό εκφοβισμό και την παρενόχληση στον κυβερνοχώρο: οι θύτες μπορεί απλά να θέλουν να βλέπουν τα θύματά τους να υποφέρουν (Geel, Goemans, Toprak & Vedder, 2016). Επιπρόσθετα, όταν ένα άτομο δεν έχει τον έλεγχο σε κάποιους τομείς της ζωής του (π.χ. οικογενειακές-φιλικές σχέσεις, σχολικές επιδόσεις) είναι πιθανό να οδηγηθεί σε συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού, ώστε να επιδιώξει να έχει τον έλεγχο σε άλλους τομείς, στην προσπάθειά του να αντισταθμίσει αυτή του την αδυναμία. Και ως εκ τούτου, συχνά, τα άτομα που εκφοβίζουν έχουν την ανάγκη να ασκούν έλεγχο στους άλλους (Shanahan & Farmer, 2010).

Επιπλέον, η ύπαρξη κάποιων διαταραχών, ενδέχεται να ελλοχεύει τον κίνδυνο για ενδεχόμενη συμμετοχή στο φαινόμενο του εκφοβισμού, είτε με την μορφή διάπραξης ή και

υποδοχής του. Στην έρευνα των Vaughn et al. (2010), συμμετέχοντες με κάποια διαταραχή της προσωπικότητας παραδέχθηκαν ότι έχουν διαπράξει κάποια στιγμή συμπεριφορές εκφοβισμού (αποφευκτική [7% διάπραξη], εξαρτημένη [2% διάπραξη], ιδεοψυχαναγκαστική [19% διάπραξη] , παρανοειδής [17% διάπραξη], σχιζοειδής [9% διάπραξη], αντικοινωνική [29% διάπραξη], δραματική [8% διάπραξη]).

Σημαντικό ποσοστό των ατόμων με κάποια διαταραχή της διάθεσης ανέφερε ότι έχει διαπράξει κάποια στιγμή στην ζωή του εκφοβιστικές συμπεριφορές. (μείζονα καταθλιπτική διαταραχή: 31%, διπολική διαταραχή: 20%, δυσθυμία:10%). Αντίστοιχα, όσοι έπασχαν από κάποια αγχώδης ή ψυχωσική διαταραχή ή και διαταραχή της συμπεριφοράς αποκάλυψαν συμμετοχή σε εκφοβιστική συμπεριφορά (διαταραχή πανικού [8%], κοινωνική φοβία [10%], ειδική φοβία [17%], γενικευμένη αγχώδη διαταραχή [9%], ψυχωσική διαταραχή [3%], διαταραχή της συμπεριφοράς [7%]) (Vaughn et al., 2010).

Ένα μεγάλο ποσοστό αγοριών εφήβων με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ), ανέφεραν ότι έχουν υπάρξει θύτες ή θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού. Τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού με ΔΕΠ-Υ ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά κατάθλιψης και αυτοκτονικών τάσεων από ό, τι εκείνοι που είχαν ΔΕΠ-Υ, αλλά δεν είχαν γίνει θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού (Yen et al, 2014).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Ung et al. (2016) σε νέους ηλικίας 9-17 ετών με κάποια Διαταραχή του Φάσματος του Αυτισμού υψηλής λειτουργικότητας και τους φροντιστές τους, το 11% των συμμετεχόντων ανέφερε ότι οι νέοι αυτοί δέχονται διαδικτυακό εκφοβισμό, συνηθέστερα μέσω γραπτών μηνυμάτων και διαδικτυακών δωματίων συνομιλιών (chat rooms) κατά μέσα όρο «λίγες φορές τον μήνα», ενώ διαπιστώθηκε επίσης σημαντική συσχέτιση μεταξύ της μοναχικότητας, των συμπτωμάτων άγχους/κατάθλιψης και της θυματοποίησης.

5.1.3. Επίκτητες διαταραχές ως συνέπεια εκφοβισμού που λειτουργούν και ως προσδιοριστές

Το φαινόμενο του εκφοβισμού αποτελεί ένα περίπλοκο ζήτημα που το χαρακτηρίζει η απώλεια του παραμικρού σεβασμού από την πλευρά των θυτών προς τα θύματα, καθώς και η καταπάτηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τους. Αυτό κατά συνέπεια συνήθως δημιουργεί στα θύματα μια πληθώρα αρνητικών συναισθημάτων (πχ φόβου, αδυναμίας, άγχους, πίεσης-στρες, άρνησης/αποφυγής καταστάσεων, κ. άλλων), ενώ σε ορισμένες άλλες περιπτώσεις

κάνουν την εμφάνισή τους διαταραχές ή μεμονωμένα συμπτώματά τους όπως για παράδειγμα κατάθλιψη, αυτοκαταστροφικότητας, πανικού κ.ά..

Ο Wandler, (n.d.), επισημαίνει ότι οι ενδείξεις του εκφοβισμού μοιάζουν πολύ με της κατάθλιψης και πως στην πραγματικότητα πολλά θύματα εκφοβισμού έχουν κατάθλιψη. Συμπληρώνει ακόμα, ότι η απώλεια φίλων και η αποφυγή κοινωνικών καταστάσεων είναι κοινές, όπως επίσης και τα προβλήματα με τον ύπνο, η μειωμένη αυτοεκτίμηση και η ξαφνική απώλεια βάρους. Επιπλέον, συνήθης είναι και η αυτοκαταστροφική συμπεριφορά όπως κοψίματα, η πρόκληση μωλώπων, ή ακόμα και η αυτοκτονία (Wandler, n.d.). Οι Baumer & Goldstein, (2011); Raskauskas & Stoltz, (2007); Wandler, (n.d.), αναφέρουν ότι για το θύμα του εκφοβισμού μερικές από τις συχνότερες επιπτώσεις είναι τα συμπτώματα κατάθλιψης, η σχολική άρνηση και οι τάσεις αυτοκτονίας.

Όλα αυτά τα συμπτώματα όμως, δεν εκλείπουν ούτε «παραιτούνται» απαραίτητα μετά το πέρας του εκφοβιστικού γεγονότος που δέχτηκαν τα θύματα, αλλά συχνά επανέρχονται ή και πρωτοεμφανίζονται μελλοντικά, είτε σε συνθήκες πίεσης είτε σε άλλες καταστάσεις που ενδεχομένως τα θύματα να έχουν συνδυάσει με το εκφοβιστικό γεγονός. Επίσης, τα ευρήματα της έρευνας των Fahy et al. (2016), περί συσχετίσεων ανάμεσα στην εμπλοκή με διαδικτυακό εκφοβισμό και την ψυχική υγεία των εφήβων υποδεικνύουν ότι η διαδικτυακή θυματοποίηση - ακόμα και σε χαμηλά επίπεδα - μπορεί να αποτελέσει παράγοντα κινδύνου για μελλοντικά προβλήματα ψυχικής υγείας. Ένα χρόνο αργότερα από την πρώτη συλλογή στοιχείων της συγκεκριμένης έρευνας, πραγματοποιήθηκε και δεύτερη συλλογή στοιχείων απ' τους ίδιους συμμετέχοντες. Οι συμμετέχοντες που υπήρξαν είτε θύματα είτε θύτες είχαν σημαντικά περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν συμπτώματα κατάθλιψης, συμπτώματα κοινωνικού άγχους και κάτω του μέσου όρου ευημερία, απ' ότι οι συνομήλικοί τους που δεν είχαν κάποια εμπλοκή στο φαινόμενο (Fahy et al., 2016). Σύμφωνα μάλιστα με τους Baumer & Goldstein (2011), η κατάθλιψη και το πλήγμα στην αυτοεκτίμηση των ατόμων που έχουν πέσει θύματα χρόνιου-επίμονου εκφοβισμού πολλές φορές εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμα και κατά την ενηλικίωσή τους.

Η εμπειρία του Wandler μέσα από την συνεργασία του με έφηβους και νεαρούς ενήλικες που έπασχαν από κάποια διατροφική διαταραχή, διαπίστωσε ότι σχεδόν το 50% από τους ασθενείς είχε πέσει θύμα εκφοβισμού για το βάρος του ή την εμφάνισή του κάποια περίοδο, συνήθως προγενέστερη της ανάπτυξης της διατροφικής διαταραχής του. Από εκείνους που δέχτηκαν εκφοβισμό για το βάρος ή την εμφάνισή τους, οι περισσότεροι από

αυτούς τους ασθενείς ανέφεραν ότι είναι ο λόγος που ξεκίνησαν να κάνουν δίαιτα ή ξεκίνησε η συμπεριφορά της διατροφικής διαταραχής τους. Οι περισσότεροι από τους ασθενείς περιέγραψαν πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμό, αλλά όλο και περισσότεροι περιγράφουν κυβερνο-εκφοβισμό. Ο Wandler διαγιγνώσκει συχνά μετα-τραυματικό στρες σε ασθενείς, οι οποίοι έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού. Το άγχος τους είναι τόσο υψηλό που έχουν εφιάλτες, αναδρομές στο παρελθόν και τις περισσότερες φορές αποφεύγουν τους δράστες μέσω της αλλαγής του σχολείου ή ακόμα και της οριστικής του εγκατάλειψης. Πολλοί έφηβοι και νεαροί ενήλικες επηρεάζονται ψυχολογικά σε τόσο υψηλό βαθμό από αυτόν τον εκφοβισμό που ξεκινάνε ιδιαίτερα αυστηρό περιορισμό και δίαιτα. Όταν αυτά τα ακραία μέτρα διατροφικής δίαιτας βγουν εκτός ελέγχου, μπορεί να αναπτυχθεί μια διατροφική διαταραχή. Ο εκφοβισμός έχει αναμφισβήτητα μια μακροπρόθεσμη επίδραση στο θύμα (Wandler, n.d.).

Οι Baumer & Goldstein, (2011), αναφέρουν ακόμα ότι συνήθως οι θύτες παρουσιάζουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς από τους συνομηλίκους τους, και είναι πιθανότερο να καταδικαστούν για ένα έγκλημα ως ενήλικες. Ωστόσο, τόσο τα θύματα όσο και οι θύτες εμφανίζουν μετέπειτα, υψηλά ποσοστά βίαιων συμπεριφορών (Baumer & Goldstein, 2011), καθώς και χειρότερη σχολική επίδοση συγκριτικά με παλαιότερα (Floros, et al 2013).

Σύμφωνα με τους Kim et al. (2016) άλλωστε, τα άτομα που κάνουν προβληματική χρήση του Διαδικτύου, είναι περισσότερο πιθανόν να παρουσιάσουν διαταραχές της διάθεσης, μείζονα καταθλιπτική διαταραχή, δυσθυμική διαταραχή, αγχώδεις διαταραχές, ειδικές φοβίες ή και σωματόμορφες διαταραχές.

5.2 Η έκταση του φαινομένου σε μειονότητες

Ανεξαρτήτως το είδος του εκφοβισμού που διαπράττεται στην εκάστοτε περίπτωση, αλλά και με το μέσο ή τον τρόπο που το φαινόμενο του εκφοβισμού εκδηλώνεται, πρόκειται πάντα για μία ενέργεια που υποδηλώνει, αν όχι βία και μίσος, τουλάχιστον επιθετικότητα και υποβάθμιση εις βάρος ενός ατόμου ή ομάδων ατόμων και συνηθέστερα. Έτσι συμβαίνει πολλές φορές ο εκφοβισμός να είναι το αποτέλεσμα ή το μέσο έκφρασης του ρατσισμού και των στερεοτύπων/προκαταλήψεων. Το διαδίκτυο απ' την άλλη συνδέεται επιπρόσθετα με

αυτό, αφού αποτελεί το πιο σύγχρονο μέσο μαζικής επικοινωνίας και χρησιμοποιείται από μεγάλο εύρος του παγκόσμιου πληθυσμού.

Στη συνέχεια της ενότητας υποδεικνύεται ότι οι εκφοβιστικές και ρατσιστικές εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα ιδιαίτερα σε μειονοτικές και ευπαθείς κοινωνικά ομάδες όπως είναι τα άτομα με χρόνια νοσήματα/αναπηρίες/ψυχοσυναισθηματικές κ.άλλες διαταραχές, οι τοξικοεξαρτώμενοι, οι παχύσαρκοι, οι ομοφυλόφιλοι κ.ά..

Σύμφωνα με τον Tynes (2005) ο ρατσισμός αποτελεί τη βάση για τα περισσότερα από τα εγκλήματα μίσους. Το διαδίκτυο από την άλλη, αποτελεί ένα άμεσο και εύκολα προσβάσιμο μέσο έκφρασης-εκδήλωσης ιδεολογικών στάσεων/συμπεριφορών και προτιμήσεων. Έτσι οι διακρίσεις/προκαταλήψεις αλλά και ο ρατσισμός παίρνουν έκταση και στον κυβερνοχώρο αφού είναι δυνατό να εκδηλωθούν ενεργά και μέσα από το φαινόμενο του διαδικτυακού εκφοβισμού. Όπως σημειώνουν οι Subrahmanyam και Smahel (2011) σε ορισμένες ιστοσελίδες, ή δωμάτια συζήτησης (chat rooms) εντοπίζεται περιεχόμενο μίσους εναντίων ατόμων και ομάδων, μέσω βίαιων και επιθετικών μηνυμάτων.

Παρατηρείται μάλιστα ότι τα άτομα που εμπλέκονται σε ρατσιστικές/εκφοβιστικές συμπεριφορές, ανήκουν συχνά σε διάφορες ευπαθείς ή μειονοτικές ομάδες όπως είναι οι φυλετικές/μεταναστευτικές ομάδες, τα άτομα με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις, τα άτομα με αναπτυξιακές ή ψυχοκοινωνικές/ψυχοσωματικές διαταραχές ή με χρόνια νοσήματα/αναπηρίες και άλλα προβλήματα υγείας (πχ. Ρομά, τοξικοεξαρτώμενοι, καταθλιπτικοί, HIV/AIDS, AMEA, ομοφυλόφιλοι, τα άτομα τρίτης ηλικίας).

Οι Subrahmanyam και Smahel (2011) αναφέρουν ότι οι ρατσιστικές εκδηλώσεις εις βάρος φυλετικών/εθνοτικών ή άλλων μειονοτικών ομάδων παρουσιάζονται μέσα από εκφράσεις μίσους σε ορισμένες ιστοσελίδες ή δωμάτια συζήτησης που λειτουργούν από ρατσιστικές οργανώσεις (όπως Ku Klux Klan, Skinheads, Aryan Nations). Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι δεδομένης της ρευστής φύσης του διαδικτύου, είναι αδύνατον να διαπιστωθεί πόσοι τέτοιοι χώροι υπάρχουν σε κάθε δεδομένη στιγμή του χρόνου. Ο Tynes (2005) παρατηρεί ότι παρά το γεγονός ότι οι οργανωμένες ομάδες μίσους και οι οπαδοί τους μπορεί να αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό ποσοστό των ατόμων που εμπλέκονται σε έκφραση μίσους στο διαδίκτυο, ένα άτομο δεν είναι απαραίτητο ότι συνδέεται με κάποια οργανωμένη ομάδα για να ασπάζεται ιδεολογίες μίσους και να διαπράττει ρατσιστικές πράξεις στο διαδίκτυο.

Στην έρευνα των Llorent, Ortega-Ruiz & Zych (2016), σε έφηβους ηλικίας 11-19

ετών, συγκρίθηκε η ομάδα των συμμετεχόντων η οποία αποτελούταν από όλα τα άτομα κάθε εθνοτικής-πολιτισμικής μειονότητας του δείγματος (μετανάστες πρώτης/δεύτερης γενιάς ή Ρομά), με την ομάδα της εθνοτικής-πολιτισμικής πλειοψηφίας. Μεταξύ των δύο αυτών ομάδων, δηλαδή των μειονοτήτων και της πλειοψηφίας, δε βρέθηκε διαφορά στη θυματοποίησή τους από εκφοβισμό, είτε αυτός ήταν παραδοσιακός είτε ήταν διαδικτυακός. Παρατηρήθηκε όμως, ότι στη διάπραξη του εκφοβισμού με τον παραδοσιακό τρόπο, ήταν μεγαλύτερη η συμμετοχή των μειονοτήτων, ενώ στη διάπραξη του εκφοβισμού μέσω του διαδικτύου, δεν υπήρξε σημαντική διαφορά μεταξύ του βαθμού συμμετοχής της ομάδας των μειονοτήτων και της ομάδας της πλειοψηφίας. Από την έρευνα φάνηκε επίσης, ότι η διάπραξη του παραδοσιακού εκφοβισμού αλλά και η θυματοποίηση σε διαδικτυακό εκφοβισμό, παρουσιάζονται σε υψηλότερο επίπεδο στην ομάδα των Ρομά.

Στην ίδια έρευνα, συγκρίθηκε επίσης η ομάδα των συμμετεχόντων η οποία αποτελούταν από τα άτομα καθεμιάς σεξουαλικής μειονότητας του δείγματος, με τα υπόλοιπα άτομα-συμμετέχοντες, δηλαδή την ομάδα της σεξουαλικής πλειοψηφίας. Παρατηρήθηκε λοιπόν, ότι όσον αφορά τη θυματοποίηση, ήταν υψηλότερη στην ομάδα των σεξουαλικών μειονοτήτων από ότι στις σεξουαλικής πλειοψηφίας, τόσο στον παραδοσιακό όσο και στον διαδικτυακό εκφοβισμό. Όσον αφορά τη διάπραξη του εκφοβισμού διαδικτυακά, οι σεξουαλικές μειονότητες συμμετείχαν επίσης περισσότερο σε σχέση με τη σεξουαλική πλειοψηφία, ενώ δεν βρέθηκε διαφορά μεταξύ των σεξουαλικών μειονοτήτων και της πλειοψηφίας στη διάπραξη του άμεσου-πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμού. Συνοπτικότερα, η ομάδα των σεξουαλικών μειονοτήτων συγκριτικά με την ομάδα της σεξουαλικής πλειοψηφίας παρουσιάζει υψηλότερα επίπεδα θυματοποίησης και διάπραξης στον διαδικτυακό εκφοβισμό, και υψηλότερα επίπεδα θυματοποίησης στον παραδοσιακό εκφοβισμό.

Τα άτομα που ανήκαν ταυτόχρονα σε κάποια εθνοτική/πολιτισμική αλλά και σεξουαλική μειονότητα, βρέθηκαν να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα διάπραξης αλλά και θυματοποίησης, τόσο στον παραδοσιακό, όσο και στον διαδικτυακό εκφοβισμό. (Llorent, Ortega-Ruiz & Zych, 2016).

Στην έρευνα του Zerach (2016) σε ενήλικα ομοφυλόφιλα και ετεροφυλόφιλα άτομα, τα ομοφυλόφιλα (άντρες και γυναίκες), ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα θυματοποίησης σε διαδικτυακό εκφοβισμό, συγκριτικά με τα ετεροφυλόφιλα άτομα (άντρες και γυναίκες). Έτσι φάνηκε πως όσον αφορά τουλάχιστον στη θυματοποίηση, υπάρχει κάποια διαφορά μεταξύ

τους.

Τα αρτικόλεξα «ΛΟΑΤ» για την ελληνική γλώσσα, και «LGBT» για τη διεθνή, αναφέρονται εν συντομία στην κοινότητα ομοφυλόφιλων, τρανσεξουαλικών, ή αμφισεξουαλικών ατόμων.

Μελέτη με συμμετέχοντες άτομα ηλικίας 13-18 ετών της ΛΟΑΤ και της μη ΛΟΑΤ κοινότητας, διεξήχθη από την Harris Interactive Inc για λογαριασμό του Κέντρου Καινοτόμων Ερευνών Δημόσιας Υγείας (CiPHR), του (GLSEN) & του Κέντρου Ερευνών Εγκλημάτων εις βάρος παιδιών (CCRC) (2013). Οι συμμετέχοντες από την νεολαία της ΛΟΑΤ κοινότητας ανέφεραν ότι νιώθουν συχνά ανασφαλείς και ότι πέφτουν θύματα εκφοβισμού στο σχολείο και σε άλλα περιβάλλοντα όπου συνηθίζουν να περνούν χρόνο. Μεγάλο μέρος της θυματοποίησης που εκείνοι έχουν αντιμετωπίσει, συνέβη είτε διαδικτυακά είτε μέσω γραπτών μηνυμάτων. Συνολικά, το 30% της ΛΟΑΤ νεολαίας είχε βιώσει κάποια εμπειρία εκφοβισμού λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού ή την έκφραση της ταυτότητας του φύλου τους, διαδικτυακά ή μέσω γραπτών μηνυμάτων όταν βρίσκονταν στην κατοικία τους.

Η ΛΟΑΤ νεολαία ανέφερε υψηλότερα ποσοστά εκφοβισμού και παρενόχλησης απ' ότι η μη ΛΟΑΤ νεολαία. Για παράδειγμα, η ΛΟΑΤ νεολαία είχε δύο φορές περισσότερες πιθανότητες απ' ότι η μη ΛΟΑΤ νεολαία να αναφέρει ότι είχε δεχθεί εκφοβισμό είτε μέσω γραπτών μηνυμάτων (27% έναντι 13%), είτε μέσω φωνητικής τηλεφωνικής κλήσης (19% έναντι 10%). Οι πιθανότητες οι ΛΟΑΤ να αναφέρουν ότι έχουν δεχθεί εκφοβισμό ή παρενόχληση στο διαδίκτυο ήταν σχεδόν τριπλάσιες, συγκριτικά με τους μη ΛΟΑΤ (42% έναντι 15%).

Οι συμμετέχοντες της ίδιας έρευνας, όπου ανέφεραν πως είχαν υποστεί εκφοβισμό ή παρενόχληση μέσω τηλεφωνικής κλήσης, ήταν λιγότεροι πριν από το 2013, από εκείνους που τον δέχτηκαν μέσω γραπτών μηνυμάτων, και το γεγονός αυτό είχε συσχετιστεί με τη μείωση της χρήσης του τηλεφώνου σε γενικές γραμμές, αλλά ακόμα μπορεί να συνέβη και επειδή η παρενόχληση μέσω τηλεφωνικής κλήσης δεν είναι τόσο εύκολα ανώνυμη ή έμμεση. Επιπλέον ήταν σημαντικά πιο πιθανό να αναφέρουν ότι είχαν δεχθεί εκφοβισμό και κατά πρόσωπο (59% έναντι 38%), (GLSEN, CiPHR, & CCRC, 2013).

Όσον αφορά την εμπλοκή στο φαινόμενο του εκφοβισμού, των ατόμων με χρόνια νοσήματα ή αναπηρίες, αναπτυξιακές ή ψυχοκοινωνικές/ψυχοσωματικές διαταραχές και άλλα προβλήματα υγείας, τα αποτελέσματα των μελετών που ακολουθούν σε αυτή την ενότητα,

εικονογραφούν τις υπερισχύουσες τάσεις.

Τα αποτελέσματα της μελέτης του Pinquart (2017) δείχνουν ότι οι νέοι με χρόνιες κεφαλαλγίες, κраниοπροσωπικές ανωμαλίες (όπως λαγώχειλος ή λυκόστομα), επιληψία, προβλήματα ακοής, παχυσαρκία, ασθένειες του δέρματος, προβλήματα όρασης, ή άλλα/ποικίλα νοσήματα είχαν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε περιπτώσεις εκφοβισμού, είτε ως θύματα είτε ως θύτες απ' ότι συμμαθητές τους οι οποίοι δεν έπασχαν από κάποια ασθένεια/αναπηρία. Στην περίπτωση των ασθενειών με ορατά συμπτώματα, ο εκφοβισμός συνήθως επικεντρώνεται σε συμπτώματα της νόσου που σχετίζονται με την εμφάνιση. Τα άτομα με χρόνια νοσήματα ή αναπηρίες ήταν πιο πιθανόν να εκφοβίσουν άλλα άτομα απ' ότι οι υγιείς συνομήλικοί τους, γεγονός που μπορεί εν μέρει να αποτελεί μια αντίδραση στον φόβο μιας ενδεχόμενης θυματοποίησης (Pinquart, 2017).

Με το πρόγραμμα έργου (project) των Anti-Bullying Alliance [ABA] et al., (n.d.), πραγματοποιήθηκαν το 2013 τέσσερις ομαδικά εστιασμένες συνεντεύξεις (focus groups) με συμμετέχοντες παιδιά και νεαρά άτομα, προκειμένου να διερευνηθεί ο διαδικτυακός εκφοβισμός. Οι ομάδες των εστιασμένων συνεντεύξεων, αποτελούνταν από νεαρά άτομα με ειδικές ανάγκες/αναπηρίες, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες/μαθησιακές δυσκολίες, διαταραχές/δυσκολίες ψυχικής υγείας, συναισθηματικές ή/και συμπεριφορικές. Όπως διαπιστώθηκε, από τις ομάδες αυτές, υπάρχουν κάποιες, οι οποίες είναι ομάδες υψηλού κινδύνου για τον διαδικτυακό εκφοβισμό. Τα άτομα που δήλωσαν πως έχουν μαθησιακές δυσκολίες ήταν 12% πιο πιθανό να έχουν δεχθεί διαδικτυακό εκφοβισμό, σε σχέση με εκείνα που δεν ανέφεραν να έχουν κάποια μαθησιακή δυσκολία. Παρατηρήθηκε ακόμα ότι στα άτομα που δήλωσαν ότι έχουν κάποια αναπηρία, υπήρχαν σχεδόν οι διπλάσιες πιθανότητες να έχουν βιώσει κάποια εμπειρία διαδικτυακού εκφοβισμού, συγκριτικά με τα άτομα που δεν ανέφεραν να έχουν κάποια αναπηρία.

Ένα μέρος των συμμετεχόντων μάλιστα, ανέφερε ότι στο διαδίκτυο συνομιλεί μόνο με άτομα τα οποία δε γνωρίζουν το ότι εκείνοι έχουν κάποια αναπηρία και πως το διαδίκτυο είναι ένας καλός τρόπος για την απόκρυψη αυτής της πτυχής της ταυτότητάς τους, ένα γεγονός που φέρνει προβληματισμό σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις του εκφοβισμού στα νέα άτομα με ειδικές ανάγκες/αναπηρίες, γύρω απ' το εάν αποδέχονται οι ίδιοι την ταυτότητά τους. Γενικά, οι συμμετέχοντες που είχαν βιώσει διαδικτυακό εκφοβισμό υποστήριξαν ότι αυτός ήταν συχνά μια επέκταση κάποιου πρόσωπο με πρόσωπο εκφοβισμού με τον οποίο είχαν έρθει αντιμέτωποι και τις περισσότερες φορές το είχαν προσπεράσει, ή δεν είχαν δεχτεί

υποστήριξη ώστε να το αντιμετωπίσουν.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί, ότι ορισμένοι από τους συμμετέχοντες δεν χρησιμοποιούσαν το Διαδίκτυο, παρά το γεγονός ότι είχαν την ικανότητα να το κάνουν. Για κάποιους, ο λόγος ήταν το ότι δεν είχαν την υποστήριξη να το κάνουν, ενώ για άλλους, το ότι είχαν αποθαρρυνθεί από την χρήση του διαδικτύου, ή είχαν φόβο να το χρησιμοποιήσουν λόγω του διαδικτυακού εκφοβισμού και αυτό συνεπάγεται ότι κάποια νέα άτομα, δεν αξιοποιούν τις θετικές πλευρές του Διαδικτύου (Anti-Bullying Alliance [ABA] et al., n.d).

Σε έρευνα των Kim et al. (2015) με συμμετέχοντες έφηβους ηλικίας 12-18 ετών που ζουν με τον ιό HIV, το 12% ανέφερε ότι έχει δεχθεί εκφοβισμό για τη λήψη της φαρμακευτικής του αγωγής.

Σε έρευνα των Boyes & Cluver (2015), που πραγματοποιήθηκε σε παιδιά κι εφήβους ηλικίας 10-17 ετών, που είτε ζούσαν με κάποιο φροντιστή που έπασχε από HIV/AIDS, είτε ο ένας ή και οι δύο τους γονείς είχαν πεθάνει από τον ιό HIV/AIDS, και σε άλλα παιδιά κι εφήβους των οποίων η οικογένεια δεν είχε ποτέ αυτή την ασθένεια, φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες των οποίων η οικογένεια, είχε επηρεαστεί από τον ιό του HIV/AIDS, παρουσίασαν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα θυματοποίησης σε εκφοβισμό. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα αυτά ήταν σημαντικά πιο πιθανό να έχουν δεχθεί κάποια στιγμή εκφοβισμό και μάλιστα να έχουν βιώσει πολλαπλούς τύπους εκφοβιστικής θυματοποίησης.

5.3 Συσχέτιση του εκφοβισμού/διαδικτυακού εκφοβισμού με τη χρήση, την κατάχρηση ή τον εθισμό στο διαδίκτυο, στις νέες τεχνολογίες και στα ναρκωτικά ή στο αλκοόλ

Στη σύγχρονη εποχή, η χρήση των πάντων τείνει να γίνεται ψηφιακή, με αποτέλεσμα να απλοποιείται τόσο αυτή, όσο και η πρόσβαση στα ψηφιακά μέσα. Οι δυνατότητες που παρέχουν στο χρήστη είναι απεριόριστες και έτσι συχνά ο χρήστης «μαγνητίζεται» από τις διευκολύνσεις που του προσφέρονται. Καθώς η εκμάθησή τους και η χρήση τους έχει γίνει παγκοσμίως καθημερινότητα, όλο και περισσότερες ψηφιακές τεχνολογίες κάνουν την εμφάνισή τους και βρίσκουν απήχηση σε μία μεγάλη μερίδα του κόσμου. Ο χρήστης είναι εύκολο να ξεπεράσει τα όρια της απλής χρήσης και να φτάσει την κατάχρηση ή και τον εθισμό, όπως ακριβώς συμβαίνει και με την κατανάλωση αλκοόλ αλλά και με τη χρήση των ναρκωτικών. Η προβληματική χρήση/κατάχρηση/εθισμός στα ναρκωτικά, στο αλκοόλ στις

ψηφιακές/ηλεκτρονικές/διαδικτυακές συσκευές (υπολογιστές, smartphones κ.ά) και στις δυνατότητές τους όπως το διαδίκτυο, τα διαδικτυακά παιχνίδια πολλαπλών παικτών, τα ψηφιακά τυχερά παιχνίδια-ηλεκτρονική χαρτοπαιξία, τα κοινωνικά δίκτυα στον κυβερνοχώρο (social networks) κλπ, είναι παράγοντες που αλληλεπιδρούν με τον εκφοβισμό και ιδίως με τον διαδικτυακό ορισμένοι, καθώς, μπορούν να επηρεάσουν τις στάσεις και τις συμπεριφορές ενός ατόμου σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Επιπροσθέτως πρόκειται για προσδιοριστές που αρκετά συχνά έχουν συσχετιστεί από μελετητές, με συμπεριφορές βίας ή άλλες επιθετικές συμπεριφορές, και διαπιστώθηκε ότι ανάλογα με το βαθμό και την ποιότητα ή τρόπο της εκάστοτε χρήσης, επηρεάστηκαν ενισχυτικά, τα υψηλά ποσοστά τέτοιων συμπεριφορών. Στις τρεις υποενότητες που ακολουθούν, παρουσιάζονται μεμονωμένα οι παραπάνω παράγοντες, ως προσδιοριστές του διαδικτυακού εκφοβισμού.

5.3.1 Διαδίκτυο

Σύμφωνα με στοιχεία από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (2016), κατά το Α΄ τρίμηνο του 2016, έκανε χρήση διαδικτύου το 69,1% του πληθυσμού της Χώρας, ηλικίας 16 – 74 ετών. Η χρήση του διαδικτύου για τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα θεωρείται τακτική και πραγματοποιείται από το 95,6% όσων χρησιμοποίησαν το διαδίκτυο το Α΄ τρίμηνο του 2016, ποσοστό αυξημένο κατά 1,4% σε σχέση με το 2015 (94,3%).

Από όσους συνδέθηκαν στο διαδίκτυο, εκτός της κατοικίας και του χώρου εργασίας τους με κινητή συσκευή, το 59,9% χρησιμοποίησε κινητό ή smart phone, το 34,3% φορητό ηλεκτρονικό υπολογιστή (π.χ. laptop, tablet) και το 0,9% άλλη συσκευή (π.χ. PDA, MP3 player, e-book reader, φορητή κονσόλα παιχνιδιών κλπ.). Το υψηλότερο ποσοστό της εν κινήσει σύνδεσης στο διαδίκτυο καταγράφεται για τους νέους ηλικίας 16-24 ετών, εκ των οποίων εννέα στους δέκα (89,7%), συνδέθηκαν στο διαδίκτυο και από κινητή συσκευή, εκτός κατοικίας και εκτός χώρου εργασίας/εκπαίδευσης. Αναφορικά με το δίκτυο που χρησιμοποιείται για την εν κινήσει σύνδεση, αύξηση καταγράφεται τόσο για το δίκτυο κινητής τηλεφωνίας (21,4%) όσο και για το ασύρματο (WiFi) [4%], μεταξύ των ετών 2015 και 2016 (ΕΛΣΤΑΤ, 2016).

Η προβληματική χρήση του Διαδικτύου, δηλαδή, η χρήση του Διαδικτύου για μη ηθικούς λόγους, η κατάχρηση των δυνατοτήτων που παρέχει το Διαδίκτυο καθώς και η κατανάλωση υπέρμετρου χρόνου στο Διαδίκτυο που εμπίπτει στα όρια του εθισμού, μπορούν να αποτελέσουν πρόσφορο έδαφος για την καλλιέργεια συμπεριφορών διαδικτυακού

εκφοβισμού και επιθετικότητας. Σχετικά με την συχνότητα χρήσης του διαδικτύου, από την έρευνα της Balakrishnan (2015) διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα από τα άτομα που είτε είχαν δεχθεί είτε είχαν διαπράξει διαδικτυακό εκφοβισμό χρησιμοποιούν το διαδίκτυο μεταξύ 2-5 ώρες ημερησίως. Τα λιγότερα περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού αναφέρθηκαν από τα άτομα που περνούν στο διαδίκτυο λιγότερο από μία ώρα την ημέρα.

Συγκεκριμένα, από τα αποτελέσματα της έρευνας μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι όσο αυξάνεται η χρήση του Διαδικτύου, τόσο αυξάνονται και οι πιθανότητες να γίνει κάποιος είτε θύμα είτε θύτης σε διαδικτυακό εκφοβισμό (Balakrishnan, 2015). Στην έρευνα των Chang et al. (2015), οι συμμετέχοντες που ήταν εθισμένοι στο διαδίκτυο, είχαν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης (30%) και διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού (24%) απ' ό,τι οι συμμετέχοντες που δεν παρουσίαζαν εθισμό στο διαδίκτυο (ποσοστό θυματοποίησης: 13% και διάπραξης: 8%).

5.3.2 Διαδικτυακά παιχνίδια

Τα διαδικτυακά παιχνίδια είναι μια ιδιαίτερα δημοφιλή ψηφιακή δραστηριότητα και συνεπώς έχουν τη δυνατότητα να αποτελούν χώρους όπου συναντώνται συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού (Bauman & Bellmore, 2015).

Η βία και οι επιθετικές συμπεριφορές είναι σαφώς φαινόμενα που δεν εκλείπουν και από τα διαδικτυακά παιχνίδια πολλαπλών παικτών (MMOs) καθώς και από τα διαδικτυακά παιχνίδια ρόλων (MMORPGs) στα οποία οι παίκτες παίζουν ως σύμμαχοι ή ως αντίπαλοι με χιλιάδες άλλους παίκτες σε φανταστικούς κόσμους. Οι διευρυμένες ευκαιρίες για αλληλεπιδράσεις μεταξύ των παικτών που παρέχουν αυτά τα παιχνίδια έχουν προκαλέσει νέους τρόπους επιθετικών και αντικοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Subrahmanyam & Smahel, 2011).

Σύμφωνα με τον Nuccitelli (n.d), τα διαδραστικά διαδικτυακά παιχνίδια επιτρέπουν στα άτομα να επικοινωνούν μέσω συνομιλιών και κλήσεων με άλλα άτομα στο διαδίκτυο. Όπως μάλιστα ο ίδιος σημειώνει, έχοντας την δυνατότητα να ανταλλάσσουν πληροφορίες με τους αντιπάλους και τους συμπαίκτες τους στο παιχνίδι, τα άτομα που εκφοβίζουν πολλές φορές κακοποιούν λεκτικά άλλα άτομα, χρησιμοποιώντας απειλητική και δυσάρεστη γλώσσα, αποκλείουν άλλους από παιχνίδια, διαδίδουν αναληθείς πληροφορίες για άλλους. Αναφέρει επίσης, ότι ανάλογα με τις γνώσεις τους στους υπολογιστές, τα άτομα που εκφοβίζουν, μπορεί επίσης να παραβιάσουν τους λογαριασμούς ενός ατόμου-στόχου. Έτσι, ο

Nuccitelli (n.d) υποστηρίζει, ότι λαμβάνοντας υπόψη την ανταγωνιστική φύση των διαδικτυακών παιχνιδιών, τα άτομα συχνά δεν γνωρίζουν ότι έχουν γίνει στόχος συμπεριφορών διαδικτυακού εκφοβισμού, έως ότου τους το υποδείξουν άλλοι συμπαίχτες/συνομήλικοι του.

Σύμφωνα με τον Cho (2004) όπως αναφέρεται στους Subrahmanyam & Smahel (2011), οι μορφές βίας που συναντώνται στα διαδικτυακά παιχνίδια πολλαπλών παικτών περιλαμβάνουν την «θανάτωση παίκτη» και ηπιότερες μορφές επιθετικών ενεργειών, όπως τη λεκτική βία, τη παρενόχληση μεταξύ των παικτών, την κλοπή χαρακτήρα ή εικονιδίου άλλου παίκτη και την θυματοποίηση των πιο αδύναμων στο παιχνίδι παικτών. Σε έρευνα των Ballard και Welch (2015) παίκτες διαδικτυακών παιχνιδιών ρόλων ανέφεραν ότι συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού - θυματοποίησης είναι αρκετά συνήθη φαινόμενα σε αυτά τα παιχνίδια, με συνηθέστερες συμπεριφορές την προσφώνηση επιθέτων, τον αποκλεισμό, τις απειλές ή και ψέματα, κυρίως λόγω του επιπέδου των παικτών στο παιχνίδι.

5.3.3 Ναρκωτικά/αλκοόλ/χαρτοπαιξία

Η χρήση ουσιών είναι μία μεταβλητή που μπορεί να προβλέψει την διαδικτυακή θυματοποίηση και διάπραξη, καθώς και τη θυματοποίηση σε παραδοσιακό εκφοβισμό. Φαίνεται μάλιστα πως και το αντίστροφο είναι αληθές, ότι δηλαδή τόσο τα θύματα όσο και οι θύτες του διαδικτυακού εκφοβισμού, αλλά και του παραδοσιακού εκφοβισμού, είναι περισσότερο πιθανόν να εμπλακούν στη χρήση ναρκωτικών ουσιών (Pelfrey & Weber, 2013). Ενήλικα άτομα τα οποία παρουσιάζουν διαταραχή στην χρήση ουσιών ανέφεραν ότι έχουν διαπράξει κάποια στιγμή εκφοβιστική συμπεριφορά (Vaughn et al., 2010). Στην έρευνα των Jackson, Dowling, Thomas, Bond & Patton (2008) βρέθηκε ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ εκφοβισμού και διαταραχής στη χρήση αλκοόλ, κάνναβης, και εξάρτησης από τη νικοτίνη.

Συγκεκριμένα, άτομα που παρουσιάζουν διαταραχές στη χρήση αλκοόλ, κάνναβης ή άλλων παράνομων ναρκωτικών καθώς και εξάρτηση από τη νικοτίνη, ανέφεραν διάπραξη εκφοβισμού σε ποσοστά 62%, 28%, 19% και 41% αντίστοιχα (Vaughn et al., 2010). Τα άτομα που εμπλέκονται σε θυματοποίηση, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά χρήσης αλκοόλ, απ' ό,τι εκείνα που δεν εμπλέκονται σε θυματοποίηση (Connell, Morris & Piquero, 2015). Τα άτομα που κάνουν προβληματική χρήση του Διαδικτύου, είναι περισσότερο

πιθανόν να παρουσιάσουν κάποια διαταραχή από τη χρήση νικοτίνης ή εξάρτηση από τη νικοτίνη, κάποια διαταραχή από τη χρήση αλκοόλ, ή εξάρτηση από το αλκοόλ καθώς και παθολογική χαρτοπαιξία (Kim et al., 2016). Το 20% των νεαρών εφήβων που τον τελευταίο χρόνο ασχολούνταν με τυχερά παιχνίδια αποκάλυψε ότι δεχόταν συχνά εκφοβισμό, ενώ μάλιστα το 54% ανέφερε ότι έχει δεχθεί κάποια μορφή εκφοβισμού (Jackson et al, 2008).

Στην έρευνα των Niblack & Hertzog (2015), το 15% των εφήβων-συμμετεχόντων δήλωσε ότι έχει δεχθεί κακόβουλη ή σκληρή συμπεριφορά τους τελευταίους 12 μήνες σε κάποια ιστοσελίδα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Αντίστοιχα, στην έρευνα των Cao & Lin (2015), το 17% των εφήβων συμμετεχόντων ηλικίας 12-17 ετών αποκάλυψε ότι είχε κάποια εμπειρία διαδικτυακού εκφοβισμού στις ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης.

Έρευνα των Gahagan, Vaterlaus & Frost (2015) που διερεύνησε εμπειρίες φοιτητών σχετικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, αποκάλυψε ότι το 19% των συμμετεχόντων έχει δεχτεί εκφοβισμό στο Facebook, στο Instagram, στο Twitter και στο YouTube, με τους περισσότερους να αναφέρουν ότι έχουν θυματοποιηθεί μέσω του Facebook.

Στα αποτελέσματα της έρευνας της Balakrishnan (2015) που πραγματοποιήθηκε σε νεαρούς ενήλικες ηλικίας 17-30 ετών έδειξαν ότι τα ηλεκτρονικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τον διαδικτυακό εκφοβισμό, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (πχ Facebook, Twitter, κλπ.) αναδείχτηκαν ως το κύριο μέσο με ποσοστό 64%

5.4 Ο ρόλος των παρατηρητών

Σε ένα εκφοβιστικό συμβάν, διαδικτυακό ή μη, τα άτομα που συμμετέχουν, αναλαμβάνουν είτε τον ρόλο του θύτη, είτε εκείνον του θύματος, είτε ακόμα, του απλού παρατηρητή. Ο τελευταίος μπορεί να είναι ενεργός στο συμβάν, διαπράττοντας οποιαδήποτε ενέργεια κατά ή και υπέρ του εκφοβισμού που παρατηρεί – γίνεται μάρτυρας, αλλά μπορεί να είναι και εντελώς αμέτοχος πέραν της παρατήρησής του. Πρόκειται λοιπόν για ένα εξίσου βασικό ζήτημα στο φαινόμενο του εκφοβισμού, καθώς ανάλογα με τη στάση που θα κρατήσει οποιοδήποτε άτομο γίνει μάρτυρας σε εκφοβισμό, μπορεί να επηρεαστεί σημαντικά, ή και να καθοριστεί ολοκληρωτικά, η πορεία του εκάστοτε εκφοβιστικού συμβάντος και κατ' επέκταση η γενικότερη πορεία του φαινομένου.

Υπάρχουν ακόμα διάφοροι παράγοντες, βάση των οποίων επηρεάζεται σημαντικά η ενεργή συμμετοχή των παρατηρητών κατά του εκφοβιστικού συμβάντος αλλά και η αποφυγή της. Μ' έναν τρόπο δηλαδή, τα άτομα που παρατηρούν την έκαστη εκφοβιστική συμπεριφορά/πράξη, είναι δυνατόν βάση κάποιων παραγόντων, να ενισχυθούν είτε στο να ενεργήσουν είτε στο να μην ενεργήσουν κατά της με οποιονδήποτε τρόπο. Τέτοιους παράγοντες θα μπορούσαν να αποτελέσουν ορισμένα συναισθήματα ή χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους, το είδος των κοινωνικών σχέσεών τους με το θύτη ή με το θύμα, η διαθεσιμότητα των μέτρων - τρόπων αντιμετώπισής του, το είδος και ο βαθμός του εκφοβισμού που παρατήρησαν καθώς και το είδος - ο τρόπος παρατήρησής τους.

Στην έρευνα των Brody & Vangelisti (2015) τα ευρήματα που παρουσιάζονται, δείχνουν ότι πολλές μεταβλητές, συμπεριλαμβανομένων εκείνων του αντιληπτού αριθμού των παρατηρητών, της ποιότητας και του βαθμού εγγύτητας των σχέσεων, αλλά και της ανωνυμίας, συνδέονται με την τάση των παρατηρητών να επεμβαίνουν κατά τη διάρκεια ενός περιστατικού διαδικτυακού εκφοβισμού. Βασικός προγνωστικός παράγοντας στον καθορισμό της παρέμβασης των παρατηρητών βρέθηκε ότι είναι η ποιότητα και ο βαθμός εγγύτητας των σχέσεών τους, με το θύμα του εκφοβισμού (Brody & Vangelisti, 2015). Κατά τους Erreygers, Pabian, Vandebosch και Baillien (2016) η ενσυναίσθηση είναι επίσης στενά συνδεδεμένη με την τάση των παρατηρητών να επεμβαίνουν.

Σχετικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό, τα ευρήματα της έρευνας των Niblack & Hertzog (2015) υποδεικνύουν ότι οι παρατηρητές είναι πράγματι παρόντες και στο διαδίκτυο με το 41% των εφήβων συμμετεχόντων να αναφέρει ότι έχουν γίνει μάρτυρες σκληρών συμπεριφορών σε ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης. Σε άλλη έρευνα, των Gahagan, Vaterlaus & Frost (2015) το 46% των συμμετεχόντων σε δείγμα φοιτητών αποκάλυψε ότι έχει παρατηρήσει συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού σε ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης.

Το 61% των εφήβων που έχουν γίνει μάρτυρες διαδικτυακού εκφοβισμού δηλώνει ότι συνήθως ενεργεί λέγοντας στο θύτη να σταματήσει και το 62% των εφήβων δηλώνει ότι υπερασπίζεται το θύμα (Niblack & Hertzog 2015). Οι συμμετέχοντες που ήταν μάρτυρες διαδικτυακού εκφοβισμού ανέφεραν ότι ήρθαν σε προσωπική αντιπαράθεση με τον θύτη δημόσια ή κατά πρόσωπο. Στην προσωπική αυτή αντιπαράθεση, ο μάρτυρας επικοινωνήσε με ιδιωτικό μήνυμα με το άτομο που ασκούσε τον εκφοβισμό. Άλλες αντιπαραθέσεις με τον θύτη οι οποίες ήταν δημόσιες, πραγματοποιήθηκαν μέσω σχολίων στις δημοσιεύσεις στα

κοινωνικά δίκτυα, ζητώντας από τον θύτη να αφαιρεθεί η δημοσίευση ή αντιδρώντας για την αρνητική του συμπεριφορά. Δημόσια αντιπαράθεση έλαβε χώρα και όταν ο μάρτυρας γνώριζε το θύτη αλλά και όταν του ήταν άγνωστος. Σε κάθε μια από αυτές τις περιπτώσεις, η αντιπαράθεση με τον θύτη περιγράφηκε από τους νεαρούς ενήλικες ως μία προσπάθεια να σταματήσουν τον εκφοβισμό. Ορισμένοι συμμετέχοντες που ήταν μάρτυρες διαδικτυακού εκφοβισμού, εξέφρασαν τη σημαντικότητα της παροχής υποστήριξης στο θύμα. Οι ερωτηθέντες περιέγραψαν την ευθύνη που ένιωσαν για το να βεβαιωθούν ότι το θύμα δεν ήταν σε πολύ άσχημη ψυχολογική κατάσταση (Gahagan, Vaterlaus & Frost, 2015).

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι στην έρευνα των Niblack & Hertzog (2015) η πλειοψηφία των εφήβων (74%) ανέφεραν ότι αρκετές φορές έχουν αγνοήσει περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού. Αντίστοιχα, στην έρευνα των Gahagan, Vaterlaus & Frost (2015), η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (61%) δεν παρενέβη όταν παρατήρησε περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού, αν και παραδέχτηκε ότι είχε κάποια συναισθηματική αντίδραση, για παράδειγμα θυμό, ή ένιωσε άσχημα, ή θεώρησε τραγική την ενέργεια του θύτη. Οι ερωτηθέντες δικαιολόγησαν συχνά το γεγονός ότι δεν παρενέβησαν, εξηγώντας ότι δεν ήταν ευθύνη τους να εμπλακούν, δεν ήθελαν να κλιμακώσουν την κατάσταση, καθώς και ότι εάν ο εκφοβισμός γινόταν πρόσωπο με πρόσωπο, και όχι στα μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, θα εμπλέκονταν (Gahagan, Vaterlaus & Frost, 2015).

Η διαδικασία αυτής της αιτιολόγησης οδήγησε ορισμένους συμμετέχοντες να σκεφτούν και να αναφέρουν το πώς αξιολόγησαν την ευθύνη τους για παρέμβαση όταν έγιναν μάρτυρες διαδικτυακού εκφοβισμού. Η διαδικασία της αυτο-αξιολόγησης εκτίμησε την σοβαρότητα του διαδικτυακού εκφοβισμού, τις γνώσεις τους για το πώς να αντιδράσουν ή τι πρέπει να κάνουν και την εγγύτητα στη σχέση τους με το θύμα. Οι συμμετέχοντες εξήγησαν ότι εάν υπάρχει προσωπική σχέση μεταξύ του θύματος και του παρατηρητή, τότε ο παρατηρητής έχει μια αυξημένη ευθύνη να παρέμβει. Ανέφεραν επίσης ότι η ευθύνη και η απόφαση να δράσουν επηρεάστηκαν από συναισθηματικές αντιδράσεις, το επίπεδο άνεσης, τις ηθικές τους πεποιθήσεις, καθώς και την ικανότητα του παρατηρητή να γνωρίζει πώς να αντιδράσει και να έχει την αυτοπεποίθηση να το κάνει. Το 90% υποστήριξε ότι ο παρατηρητής έχει ευθύνη να δράσει, ενώ το 10% δήλωσε ότι ο παρατηρητής δεν έχει καμία απολύτως ευθύνη (Gahagan, Vaterlaus & Frost, 2015).

Σχετικά με τα διάφορα συναισθήματα ή χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς των παρατηρητών εκφοβιστικού συμβάντος (διαδικτυακού ή μη) που προαναφέρθηκαν, ορισμένα,

όπως η σκέψη της προσωπικής τους εμπλοκής ή ο φόβος/δειλία του αντίκτυπου της πράξης τους στους ίδιους, η αδιαφορία, το μίσος/εκδικητικότητα, κ.ά., θα μπορούσαν για παράδειγμα να τους αποτρέψουν από την καταπολέμηση του εκφοβισμού. Ενώ άλλα πάλι, όπως για παράδειγμα μία προηγούμενη προσωπική θυματοποίηση σε εκφοβιστικό συμβάν, ή η παρατήρηση – υιοθέτηση συμπεριφορών άλλων ατόμων, θα μπορούσαν ακόμα να τους ενθαρρύνουν, στο να δράσουν ενεργά κατά του εκφοβισμού που παρατήρησαν.

Βάση των ερευνών των Erreygers et al (2016), Niblack και Hertzog (2015) η τάση των παρατηρητών να επέμβουν επιβοηθητικά σε περίπτωση διαδικτυακού εκφοβισμού συνδέθηκε με προηγούμενη θυματοποίηση σε εκφοβιστικό συμβάν, καθώς οι έφηβοι που είχαν προσωπική εμπειρία διαδικτυακού εκφοβισμού, ήταν περισσότερο πιθανόν να δράσουν ως παρατηρητές. Αυτό σύμφωνα με τους Erreygers et al. (2016) εξηγείται πως η προσωπική εμπειρία ως θύμα εκφοβισμού, μπορεί να ενεργοποιήσει μνήμες και αντίστοιχα συναισθήματα από την δική τους εμπειρία και συνεπώς να αυξήσει την αντίδραση των ίδιων ως παρατηρητών αντίστοιχων περιστατικών.

Άλλοι παράγοντες που φάνηκε να επηρεάζουν την ενεργή συμμετοχή των παρατηρητών ήταν η παρατήρηση άλλων ατόμων να ενεργούν επιβοηθητικά, καθώς και ο γονικός έλεγχος των διαδικτυακών δραστηριοτήτων τους. Σύμφωνα με τους Niblack & Hertzog (2015), οι ισχυρότερες επιρροές για τους τρόπους εμπλοκής διαπιστώθηκε ότι είναι οι αντιληπτές νόρμες της ομάδας, όπως είναι η υιοθέτηση των παρατηρούμενων συμπεριφορών και προσωπικές εμπειρίες διαδικτυακού εκφοβισμού. Οι δύο αυτοί παράγοντες αποτελούν μια σαφή προϋπόθεση για την ανάληψη δράσης αφού μπορεί να επηρεάσουν ακόμα και το πώς οι έφηβοι ορίζουν τον διαδικτυακό εκφοβισμό (Niblack & Hertzog, 2015).

Συνοψίζοντας, όπως καταλήγουν οι Brody & Vangelisti (2015), από την εξέταση όλων των μεταβλητών που αναμένεται ότι επηρεάζουν την παρέμβαση των παρατηρητών στον διαδικτυακό εκφοβισμό, μπορεί να παραχθεί περαιτέρω γνώση για την αλληλεπίδραση μεταξύ της τεχνολογίας, των διαπροσωπικών σχέσεων και της εκφοβιστικής συμπεριφοράς.

6. Νομοθεσία, μέτρα πρόληψης και προστασίας/αντιμετώπισης, ως προς τον εκφοβισμό

Παρά το γεγονός ότι η υπάρχουσα νομοθεσία καλύπτει κατά ένα μέρος την πρόληψη αλλά και την αντιμετώπιση των εκφοβιστικών συμπεριφορών στο διαδίκτυο, τα μέτρα, ενδέχεται ορισμένες φορές να μην επαρκούν. Η συνεχής προσαρμογή/ανανέωση και εξέλιξη του νομικού πλαισίου έναντι του εκφοβιστικού φαινομένου αλλά και των υπάρχοντων μέτρων και ρυθμίσεων κατά του, καθώς και η διαρκής ενημέρωση αναφορικά με την ύπαρξη και τους τρόπους αξιοποίησής τους, είναι ιδιαίτερα σημαντικές ενέργειες, με στόχο τη συμβολή στην προσδοκώμενη μείωση του φαινομένου του διαδικτυακού εκφοβισμού.

Τα υπάρχοντα μέτρα και οι ρυθμίσεις κατά του φαινομένου, αφορούν πιο συγκεκριμένα στην πρόληψη του ηλεκτρονικού εγκλήματος, δηλαδή την προστασία του απορρήτου/της ιδιωτικότητας (μέσω κωδικών πρόσβασης κ.ά) και τη διαφύλαξη της πρόσβασης σε ακατάλληλο περιεχόμενο, καθώς επίσης και στην αντιμετώπιση, δηλαδή την αναφορά ανεπιθύμητων διαδικτυακών συμπεριφορών και τον έλεγχο των διαπραττόντων. Επιπλέον, υπάρχει συχνά ο κίνδυνος τα μέτρα αυτά να μην είναι ευρέως διαδεδομένα/γνωστά, ή να εφαρμόζονται εκπρόθεσμα με μόνο αποτέλεσμα τον σωφρονισμό - τιμωρία των παραβατών-θυτών.

Σύμφωνα μάλιστα με τα ευρήματα της έρευνας των Gahagan, Vaterlaus & Frost (2015), η αντίδραση των ατόμων-συμμετεχόντων που είχαν υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό επικεντρώθηκε στην διαχείριση του ατόμου που άσκησε τον εκφοβισμό. Σε γενικές γραμμές οι συμμετέχοντες εστίασαν στο να απαλλαγούν από την αρνητικότητα, μπλοκάροντας τον θύτη, αγνοώντας το περιεχόμενο, σταματώντας για κάποιο διάστημα την χρήση των Κοινωνικών Δικτύων, ή σβήνοντας το περιεχόμενο, ενώ άλλοι ήρθαν σε άμεση αντιπαράθεση με τον θύτη, παρακινώντας τον να κατεβάσει το περιεχόμενο ή άλλες φορές και ανταποδίδοντάς του. Η άμεση αντιπαράθεση, ωστόσο, σημειώθηκε όταν το θύμα είχε κάποια προσωπική σχέση με το θύτη (Gahagan, Vaterlaus & Frost, 2015).

Όπως αναφέρεται και στη Safeline (χ.χ), στην ελληνική νομοθεσία δεν υπάρχει ακόμη ορισμός «cyberbullying» ο οποίος να ποινικοποιείται. Ωστόσο, αναφέρεται ακόμα ότι ο εκάστοτε τρόπος με τον οποίο μπορεί να εκδηλωθεί ο διαδικτυακός εκφοβισμός, αποτελεί συνήθως ένα διωκόμενο ποινικά αδίκημα. Ως ένα τέτοιο παράδειγμα, διωκόμενου ποινικά τρόπου εκδήλωσης του φαινομένου, υπογραμμίζει τον χλευασμό σε συνδυασμό με παραβίαση ή παραποίηση των προσωπικών δεδομένων. Σύμφωνα με τη Safeline (χ.χ), αν και

οι τρόποι εκδήλωσης του διαδικτυακού εκφοβισμού συχνά διαφέρουν, τις περισσότερες όμως φορές βρίσκουν έρεισμα στην ελληνική νομοθεσία. Εφόσον δηλαδή ο διαδικτυακός εκφοβισμός δεν ορίζεται στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ως έγκλημα, φαίνεται ότι οι ενέργειες αναφορικά με την διάπραξη του ποινικοποιούνται επιμέρους, μέσω για παράδειγμα των νόμων και των άρθρων του ποινικού και αστικού κώδικα περί παραβίασης και παραποίησης των προσωπικών δεδομένων, της εξύβρισης, της εκβίασης, της συκοφαντικής δυσφήμισης ή της παρενόχλησης (Βλ. σχετ. Παράρτημα 10 - Νομικό πλαίσιο για το Ηλεκτρονικό Έγκλημα και Παράρτημα 11 - Νομικό πλαίσιο περί προστασίας για το bullying και τις Ρατσιστικές επιθέσεις).

Μέχρι προσφάτως, ο νόμος περί περιπτώσεων εκφοβισμού αφορούσε αποκλειστικά την πρόκληση βλάβης («σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας») σε ανηλίκους κάτω των 17 ετών. Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί ότι μόλις τον Απρίλιο του 2015 ψηφίστηκε από την ελληνική Βουλή το νομοσχέδιο με το οποίο θεσπίζεται μία νέα ειδική διάταξη για την ποινικοποίηση του εκφοβισμού (bullying). Η νέα αυτή διάταξη στοχεύει στην κάλυψη ενός νομικού κενού που υπήρχε στην προϋπάρχουσα διάταξη και πιο συγκεκριμένα στο ότι η παλιότερη αφορούσε μόνο θύματα εκφοβισμού κάτω των 17 ετών, και αναφερόταν στην πρόκληση κακώσεων της υγείας γενικά, χωρίς την πρόβλεψη για την καταπάτηση της ψυχικής υγείας (Safeline, χ.χ). Με την αναπροσαρμογή του άρθρου 312 του Ποινικού Κώδικα ο νόμος τιμωρεί με φυλάκιση όποιον «με συνεχή σκληρή συμπεριφορά προξενεί σε τρίτον σωματική κάκωση ή άλλη βλάβη της σωματικής η ψυχικής υγείας» (Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου: Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις, 2015). Στη Safeline (χ.χ), επίσης με τη νέα διάταξη για τον εκφοβισμό η πράξη μεταξύ ανηλίκων παραμένει ατιμώρητη, εκτός εάν υπάρχει διαφορά ηλικίας άνω των τριών ετών. Όπως επισημαίνεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου οι συμπεριφορές αυτές μεταξύ ανηλίκων της ίδιας ηλικίας θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με μέτρα διαπαιδαγώγησης και όχι μέσω της εμπλοκής με τον ποινικό νόμο (Safeline, χ.χ).

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 312 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:
Πρόκληση βλάβης με συνεχή σκληρή συμπεριφορά:

1. Αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, τιμωρείται με φυλάκιση, όποιος με συνεχή σκληρή συμπεριφορά προξενεί σε τρίτον σωματική κάκωση ή άλλη βλάβη της σωματικής ή ψυχικής υγείας. Αν η πράξη τελείται μεταξύ ανηλίκων δεν τιμωρείται εκτός

αν η μεταξύ τους διαφορά ηλικίας είναι μεγαλύτερη από τρία (3) έτη, οπότε επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.

2. Αν το θύμα δεν συμπλήρωσε ακόμη το δέκατο όγδοο (18ο) έτος της ηλικίας του ή δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και ο δράστης το έχει στην επιμέλεια ή στην προστασία του ή ανήκει στο σπίτι του δράστη ή έχει μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας ή το έχει αφήσει στην εξουσία του ο υπόχρεος για την επιμέλειά του ή του το έχουν εμπιστευθεί για ανατροφή, διδασκαλία, επίβλεψη ή φύλαξη έστω προσωρινή, αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον έξι (6) μηνών. Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος με συστηματική παραμέληση των υποχρεώσεών του προς τα προαναφερόμενα πρόσωπα γίνεται υπαίτιος να πάθουν σωματική κάκωση ή βλάβη της σωματικής ή ψυχικής τους υγείας (Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου: Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις, 2015).

Στις ΗΠΑ, μέχρι σήμερα έχουν θεσπιστεί νόμοι για τον παραδοσιακό εκφοβισμό, και στις 50 Πολιτείες, ενώ από τις 48 Πολιτείες στις οποίες έχουν θεσπιστεί νόμοι και για την ηλεκτρονική παρενόχληση (electronic harassment), μόνο 23 από αυτές περιλαμβάνουν ρητά τον διαδικτυακό εκφοβισμό (cyber bullying). Συνολικά 18 Πολιτείες περιλαμβάνουν ποινικές κυρώσεις σχετικά με τον διαδικτυακό εκφοβισμό (“Number of U.S. states with state cyber bullying laws as of January 2016, by policy”, 2016).

Κατά τους Hinduja & Patchin (2015) όσον αφορά το νομικό πλαίσιο των ΗΠΑ, υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ των Πολιτειών σχετικά με τη νομοθεσία για τον εκφοβισμό, αλλά απαιτείται οπωσδήποτε από αυτήν, να υπάρχουν στα σχολεία πολιτικές για την αντιμετώπιση του παραδοσιακού εκφοβισμού (bullying) ενώ οι περισσότεροι νόμοι αναφέρονται και σε ηλεκτρονικές μορφές παρενόχλησης (harassment) ή συγκεκριμένα στον διαδικτυακό εκφοβισμό (cyber bullying). Οι ίδιοι τονίζουν ότι παρόλα αυτά όμως, είναι λίγες οι πολιτείες που ποινικοποιούν επίσημα τον διαδικτυακό εκφοβισμό, καθορίζοντας ποινικές κυρώσεις, όπως πρόστιμα, ή ακόμα και φυλάκιση για την διεξαγωγή του. Επιπλέον, όπως οι ίδιοι αναφέρουν, πολλές συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού εμπίπτουν στην υπάρχουσα ποινική νομοθεσία (π.χ. παρενόχληση, καταδίωξη, εγκληματική επίθεση, ορισμένες πράξεις μίσους ή προκατάληψης) ή και στην αστική νομοθεσία (π.χ. δυσφήμιση, συκοφαντική δυσφήμιση, εκ προθέσεως πρόκληση συναισθηματικής δυσφορίας) αν και οι νόμοι αυτοί εμπλέκονται σπάνια.

Σύμφωνα πάλι με τους Hinduja & Patchin (2015), πολλές μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού δεν απαιτούν επίσημα νομική παρέμβαση (όπως για παράδειγμα σε ήσσονος σημασίας πειράγματα). Οι ίδιοι, επισημαίνουν ακόμα ότι οι συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού όπως και του παραδοσιακού επίσης, ποικίλλουν σημαντικά και σε μεγάλη διακύμανση από απομονωμένα, ασήμαντα και αβλαβή περιστατικά, σε σημαντικά και συνεχή βασανιστήρια. Θεωρούν λοιπόν πως εφόσον ισχύει αυτό, το ζήτημα είναι το ότι λίγοι μπορούν να συμφωνήσουν γύρω απ' το ποιο είναι ακριβώς το σημείο, κατά το οποίο μία συγκεκριμένη συμπεριφορά ξεπερνάει το όριο και αποτελεί πλέον ένα γεγονός που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί σε μία δικαστική αίθουσα.

Στην Ελλάδα, σχετικά με την αντιμετώπιση του διαδικτυακού εκφοβισμού συγκεκριμένα, μπορεί κανείς να απευθυνθεί με αναφορά ή καταγγελία στις αρχές, στη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, σε Γραμμές Βοήθειας και Υποστήριξης όπως στην Ελληνική Ανοικτή Γραμμή καταγγελιών για παράνομο περιεχόμενο/συμπεριφορά στο Διαδίκτυο (SafeLine.gr), στη Γραμμή Βοήθειας ΥποΣΤΗΡΙΖΩ, στην Εθνική Γραμμή για τα Παιδιά SOS 1056 (Χαμόγελο του Παιδιού), καθώς επίσης και στη Γραμμή Βοήθειας help-line (help-line.gr) για την παροχή κατευθύνσεων, συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης.

Η εκμυστήρευση ενός εκφοβιστικού γεγονότος σε κάποιον αρμόδιο φορέα ή ακόμα σε κάποιο άλλο άτομο έμπιστο για το θύμα, μπορεί να θεωρηθεί ένα ακόμη μέτρο πρόληψης ή αντιμετώπισης αφού τις περισσότερες φορές μετά από αυτή μπορούν να προληφθούν, να σταματήσουν, ή να τιμωρηθούν, εκφοβιστικές καταστάσεις και συμπεριφορές. Αποτελεί λοιπόν μία άκρως επιβοηθητική για το θύμα ενέργεια, και ειδικότερα μάλιστα στις περιπτώσεις που ο εκφοβισμός αφορά ανήλικα άτομα τα οποία δεν δοκιμάζουν ή δεν είναι σε θέση να απευθυνθούν σε κάποιο φορέα. Η δυνατότητα εκμυστήρευσης γενικότερα, πηγάζει από πολλούς αλληλένδετους παράγοντες όπως είναι η προσωπικότητα του θύματος, οι σχέσεις του με τον κοινωνικό του περίγυρο, ο φόβος ενδεχόμενης εκδίκησης κ.ά., με αποτέλεσμα, ακόμα και αυτή να αποφεύγεται από πολλά άτομα και τελικά να μένουν αβοήθητα τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα. Αυτό όμως ισχύει και για τα υπόλοιπα μέτρα αντιμετώπισης, καθώς πέραν του χρόνου ή της διάρκειας της εφαρμογής τους, αλλά και της άγνοιας που συχνά υπάρχει για την ύπαρξή τους, υπάρχει επίσης ο κίνδυνος να αποφευχθούν ή να μην αξιοποιηθούν αυτά, λόγω φόβου (πχ φόβος εκδίκησης), ντροπής, ματαιότητας, απογοήτευσης ή παραίτησης του ίδιου του θύματος ή και των παρατηρητών εκφοβισμού, δειλίας των παρατηρητών (πχ να μην εμπλακούν σε μεγάλο βαθμό).

Σύμφωνα με διεθνή έρευνα που πραγματοποιήθηκε 24 χώρες, από την παγκόσμια εταιρία ερευνών Ipsos (2011) σχετικά με τα μέτρα αντιμετώπισης του διαδικτυακού εκφοβισμού, το 77% του δείγματος υποστήριξε ότι ο διαδικτυακός εκφοβισμός χρειάζεται ειδική προσοχή και δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τα υπάρχοντα μέτρα κατά του εκφοβισμού. Αυτό το αποτέλεσμα αποδεικνύεται διαχρονικό βάση της τωρινής κατάστασης του φαινομένου και της αντίστοιχης νομοθεσίας.

Συμπερασματικά, μέχρι και σήμερα ενώ το φαινόμενο αναπτύσσεται σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό, δεν έχει θεσπιστεί στη χώρα ειδικός νόμος συγκεκριμένα κατά του διαδικτυακού εκφοβισμού που να αφορά αποκλειστικά την ποινικοποίηση οποιασδήποτε μορφής εκδήλωσής του, καθιστώντας τον σαφή παρανομία ακόμα και όταν επρόκειτο για ψηφιακά πειράγματα ήσσονος σημασίας, αποστολή, γνωστοποίηση ή δημοσίευση χλευαστικού/ειρωνικού υπόβαθρου ή υποβαθμιστικού περιεχομένου εις βάρος κάποιου, που όμως επαναλαμβάνεται επίμονα με σκοπό να τον βλάψει. Η τρέχουσα νομοθεσία στην Ελλάδα αφορά μεμονωμένους κάποιους από τους τρόπους εκδήλωσης του φαινομένου ενώ τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης φαίνεται να περιορίζονται σε σχέση με τις Η.Π.Α. Παρόλα αυτά, τα νομοθετικά μέτρα που πλέον υπάρχουν και είναι καταλλήλως διαμορφωμένα έναντι του παραδοσιακού εκφοβισμού, καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος της νομικής υπόστασης για την αντιμετώπιση και του διαδικτυακού εκφοβισμού.

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

1. Σκοπός

Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθούν και να διαπιστωθούν οι κυριότεροι και διαφορετικοί παράγοντες κοινωνικού χαρακτήρα και μεταβλητές, όπου επηρεάζουν, προκαλούν ή αλληλεπιδρούν με τα άτομα θύτες ή θύματα ως προς τις στάσεις και τις συμπεριφορές που υιοθετούν σχετικά με το συγκεκριμένο φαινόμενο. Επιπλέον προσδοκάται η σφαιρική συγκέντρωση των διαφορετικών απόψεων και στάσεων που ανακύπτουν μεταξύ των ατόμων εφόσον κάθε άτομο κατέχει διαφορετική θέση έναντι στο ζήτημα του διαδικτυακού εκφοβισμού ανάλογα με το αν αποτελεί μέρος των θυμάτων, των θυτών ή της κοινής γνώμης (πχ. ως απλοί παρατηρητές), αλλά ανάλογα και με τους υπόλοιπους κοινωνικούς προσδιοριστές. Το γεγονός αυτό λοιπόν, συνεπάγεται ακόμα την αναζήτηση του βαθμού διαφοροποίησης των απόψεων μεταξύ των τριών αυτών ομάδων, καθώς επίσης και του τρόπου κατά τον οποίο διαφοροποιούνται. Αναμένεται ακόμα, να γίνουν αντιληπτά μερικά από τα αίτια εκδήλωσης του φαινομένου (είτε με την μορφή άσκησης εκφοβιστικών συμπεριφορών, είτε με την υποδοχή τους).

2. Ερευνητικές υποθέσεις- ερευνητικά ερωτήματα

- Τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία ενός ατόμου όπως το φύλο, η ηλικία, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, το επάγγελμα-ιδιότητά του (ή αντίστοιχα ανεργία), το μορφωτικό επίπεδο, η εθνικότητα/καταγωγή, ο τόπος διαμονής του κ.ά., θα μπορούσαν να επηρεάζουν τις στάσεις του απέναντι στον εκφοβισμό. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιο τρόπο;
- Το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον ενός ατόμου (κοινωνικοποίηση /κοινωνική απομόνωση, βαθμός ανάπτυξης σχέσεων, διαφορά ηλικίας/συναναστροφή συνομήλικων) θα μπορούσε να διαμορφώνει κατά ένα μεγάλο βαθμό τις στάσεις του ως προς τον εκφοβισμό. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιο τρόπο;
- Η προσωπικότητα, οι δυνατότητες-αδυναμίες ενός ατόμου ή ακόμα και η ύπαρξη διαφόρων διαταραχών ή κάποιων εκ των χαρακτηριστικών-συμπτωμάτων τους, όπως κατάθλιψη, άγχους, κοινωνικής φοβίας, χαμηλής αυτοεκτίμησης, πανικού, ψυχαναγκασμούς, δυσλεξία, μετατραυματικό στρες, μαθησιακές δυσκολίες κ.ά.,

πιθανότατα να επηρεάζουν την ανάπτυξη ή την υποδοχή εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιο τρόπο;

- Τα βιώματα/εμπειρίες κάθε ατόμου θα μπορούσαν να επηρεάζουν τη στάση του ως προς τον εκφοβισμό. Επιπλέον παρελθοντικές εμπειρίες εκφοβιστικού περιεχομένου σε/από ένα άτομο θα μπορούσαν να του προκαλέσουν ή να του απωθήσουν παρόμοιες στάσεις στο παρόν/μέλλον. Κατά πόσο συμβαίνουν όλα αυτά και με ποιο τρόπο;
- Η μη αποδοχή της διαφορετικότητας, είτε μέσω της φανατικής υπεράσπισης (στάσης/ιδεολογίας/θρησκείας/έθνους/άλλο) είτε μέσω της ύπαρξης διακρίσεων/στερεοτύπων/προκαταλήψεων και πιθανότατα συχνά εις βάρος μειονοτικών ή κοινωνικά ευπαθών - ευάλωτων ομάδων (π.χ. μεταναστών, ΑΜΕΑ, ηλικιωμένων, ομοφυλόφιλων) θα μπορούσε να επηρεάζει την ανάπτυξη ή την υποδοχή εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά πόσο συμβαίνουν αυτά και με ποιο τρόπο;
- Η χρήση, η κατάχρηση ή ο εθισμός στο διαδίκτυο & στα ηλεκτρονικά/τυχερά παιχνίδια διαδικτυακά ή μη, στις ψυχοτρόπες ουσίες, στις νέες τεχνολογίες κ.ά., καθώς και η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο θα μπορούσαν να καθιστούν ένα άτομο είτε περισσότερο ευάλωτο ως προς την ενδεχόμενη θυματοποίησή του, είτε περισσότερο επιρρεπή στην ανάπτυξη εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιον τρόπο;
- Όταν ένα άτομο ανήκει στην ομάδα των απλών παρατηρητών του φαινομένου του εκφοβισμού, ενδέχεται να συμπεριλαμβάνεται στους βοηθούς παρατηρητές (δηλ. εκείνους που παρατηρούν το φαινόμενο του εκφοβισμού να συμβαίνει σε άλλα άτομα-θύματα και αμέσως κινητοποιούνται κατά του) ή στους επιβλαβείς για το θύμα παρατηρητές (δηλ. εκείνους που ενώ παρατηρούν το φαινόμενο του εκφοβισμού να συμβαίνει στα θύματα, παραμένουν αμέτοχοι και άπραγοι δίχως να επιδιώκουν την καταστολή του). Ποια η στάση που κυριαρχεί;
- Πόσο συχνά ο εκφοβισμός εκδηλώνεται με τη μορφή διαδικτυακού εκφοβισμού και πόσο συχνά με κάποια άλλη μορφή εκφοβισμού;

3. Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας

Στην παρούσα έρευνα, εφόσον αυτή επιχειρεί να επαναπροσδιορίσει, να αναδείξει, ή απλά να επαληθεύσει το ήδη υπάρχον θεωρητικό υπόβαθρο για το υπό μελέτη-διερεύνηση ζήτημα, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί η ποσοτική μέθοδος ως μεθοδολογική προσέγγιση. Βασικό γνώρισμα της ποσοτικής έρευνας είναι ότι επιτρέπει τη σύνδεση δύο ή περισσότερων χαρακτηριστικών για μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, αναδεικνύοντας έτσι τις γενικές τάσεις που εμφανίζονται στο δείγμα και συνεπώς, επαληθεύοντας τις θεωρητικές υποθέσεις (Κυριαζή, 2011). Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση, η ποσοτική μέθοδος, βασίζεται στην δειγματοληπτική μας έρευνα προκειμένου να συνδυάσει και να αναδείξει τις επικρατέστερες αλληλεπιδρόμενες μεταβλητές σε σχέση με τον διαδικτυακό εκφοβισμό.

Σε αυτήν την έρευνα, συλλέχθηκε δείγμα 244 ατόμων από 5 Τομείς της Περιφέρειας Αττικής με στόχο την γεωγραφική ποικιλότητα. Μέσω επίσης της ποικιλομορφίας ως προς τα χαρακτηριστικά των ατόμων που αποτελούν το δείγμα (π.χ. από διαφορετικές ηλικίες, ιδιότητες-επαγγέλματα, εθνικότητες, διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο-επίπεδο σπουδών, διαφορετική κοινωνικοοικονομική κατάσταση κλπ), έγινε μία προσπάθεια να αντιπροσωπευτεί όσο τον δυνατόν περισσότερο το ευρύτερο σύνολο του πληθυσμού των περιοχών (απ' τις οποίες συλλέχθηκε το δείγμα). Το κριτήριο επιλογής του δείγματος ήταν η ανομοιογένεια των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων, έτσι ώστε μέσα από αυτή να επιτευχθεί η συσχέτιση του διαδικτυακού εκφοβισμού με όσο το δυνατόν περισσότερες διαφορετικές μεταβλητές, και επομένως η σφαιρικότερη εξέταση του φαινομένου. Ακόμα, όσο μεγαλύτερη είναι η ανομοιογένεια στο δείγμα, τόσες περισσότερες είναι οι πιθανότητες να συλλεχθούν και αρκετά διαφορετικές ή αντικρουόμενες μεταξύ τους απόψεις. Η σύγκριση μεταξύ διαφορετικών απόψεων πάνω σε ένα ζήτημα, εξυπηρετεί στην καλύτερη κατανόησή του, στη διεξαγωγή περισσότερων συμπερασμάτων ή και υποθέσεων, στην συγκέντρωση πολύπλευρων ή διαφορετικών οπτικών, καθώς και στον εντοπισμό της επικρατέστερης στάσης.

Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή του διαθέσιμου δείγματος (available sample) - ή αλλιώς δείγμα ευκολίας. Πρόκειται για την ευκαιριακή δειγματοληψία, η οποία χρησιμοποιήθηκε για μια περισσότερο ευρεία αναζήτηση, εφόσον οι συνθήκες της έρευνας δεν ευνοούν τη χρήση άλλων δειγματοληψιών οι οποίες αν και δύναται να συλλέξουν περισσότερο αντιπροσωπευτικό δείγμα, είναι πιο δαπανηρές σε χρόνο και υλικά μέσα. Ταυτόχρονα μέσω αυτής έγινε προσπάθεια να προσεγγιστούν έτσι περισσότερα

άτομα ή ομάδες με διαφορετικά μεταξύ τους χαρακτηριστικά, καθώς επίσης και άτομα ή ομάδες μειονοτήτων/ευάλωτων ομάδων, κάτι που είναι επιθυμητό βάση και των ερευνητικών στόχων της έρευνας.

Το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο είναι το εργαλείο συλλογής στοιχείων που επιλέχθηκε για την προτεινόμενη έρευνα. Σύμφωνα με τον Javeau (2000), το ερωτηματολόγιο είναι μία έντυπη μορφή ερωτοαπαντήσεων όπου απ' τις απαντήσεις εκφράζεται άμεσα ή έμμεσα το έκαστο κοινωνικό φαινόμενο που επιδιώκεται να προσεγγιστεί ενώ η ιδανικότητα των απαντήσεων καθορίζεται απ' το βαθμό υποκειμενικότητας ή αντικειμενικότητας του ερωτώμενου. Η Κυριαζή (2011) επαληθεύει ότι η ποσοτική μέθοδος έχει ως βάση τη δειγματοληπτική έρευνα με τυποποιημένο ερωτηματολόγιο και αυτό δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να αποσπάσει απαντήσεις από ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Η δυνατότητα συλλογής στοιχείων από μεγάλο αριθμό ατόμων για τα ίδια θέματα και, συνεπώς, η συγκρισιμότητα και η δυνατότητα ποσοτικοποίησης και στατιστικής ανάλυσης των στοιχείων που συλλέγονται καθιστούν το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο το κύριο εργαλείο της ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες (Κυριαζή, 2011).

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε σε μη καθοδηγητικές γενικές και ειδικές ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου. Η επιλογή τους, καθορίστηκε άμεσα από τους σκοπούς και τους στόχους της έρευνας μας προκειμένου να διαμορφωθεί το καταλληλότερο ερωτηματολόγιο για την διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας. Οι ερωτήσεις που θα περιελάμβανε το ερωτηματολόγιο, συντάχθηκαν με απόλυτη ευκρίνεια ώστε να μπορούν να γίνουν ευκολότερα κατανοητές (Παράρτημα 9, Ερωτηματολόγιο). Στους συμμετέχοντες, τονίστηκε εκ των πρότερων η σημαντικότητα της κατάθεσης - συμπλήρωσης όλων των απαντήσεων, καθώς και η δυνατότητα που είχαν ως προς την επιλογή/αποφυγή οποιωνδήποτε ερωτοαπαντήσεων επιθυμούν.

Αφού λοιπόν έγινε η επιλογή και η διατύπωση των ερωτημάτων και διαμορφώθηκε η τελική μορφή του ερωτηματολογίου, στη συνέχεια έγινε κατανομή της εργασίας για την έρευνα στο κάθε μέλος της ερευνητικής ομάδας. Κάθε μέλος ανέλαβε έναν αριθμό ερωτηματολογίων για συμπλήρωση. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων συγκεντρώθηκαν- παραλήφθηκαν και εξετάστηκαν εμπιστευτικά από τα μέλη της ερευνητικής ομάδας όπου και τα επεξεργάστηκαν προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και να διεξαχθούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Ο τρόπος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, οι όροι της συμμετοχής των ατόμων στην έρευνα, η τήρηση της ανωνυμίας στις απαντήσεις τους καθώς

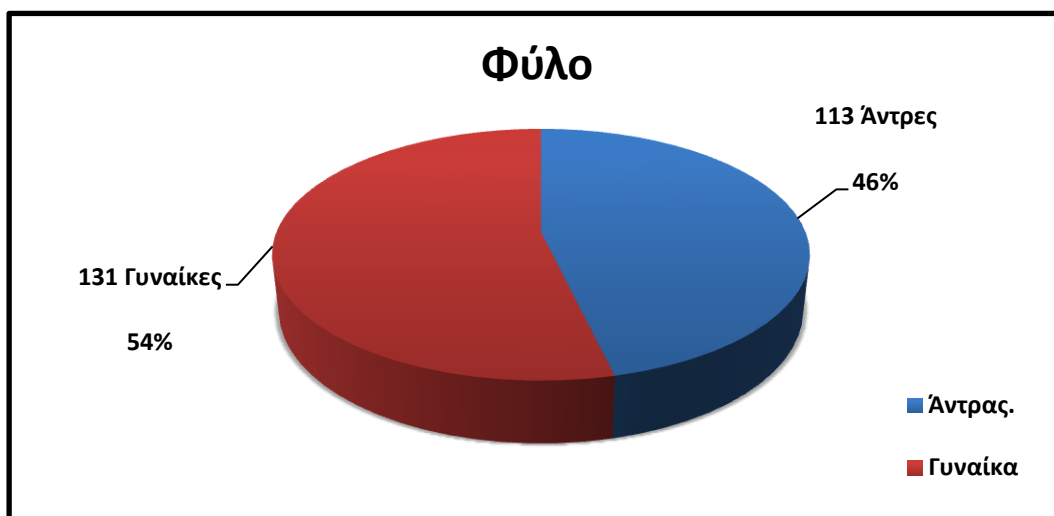
και η χρησιμότητα της πραγματοποίησης της έρευνας, διευκρινίστηκαν με σαφήνεια εξ αρχής στους συμμετέχοντες. Ακόμα τους διευκρινίστηκε, το ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις.

Τα δεδομένα των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων (ερευνητικό υλικό) μεταφέρθηκαν στην κοινή βάση δεδομένων SPSS που δημιουργήθηκε για τη συγκεκριμένη έρευνα εφόσον αυτή είναι ποσοτική και η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS (Statistics Program for Social Sciences). Πιο συγκεκριμένα, μέσω του στατιστικού προγράμματος χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος συνάφειας X^2 chi square του Pearson για την συσχέτιση μεταξύ ποιοτικών μεταβλητών. Η ερευνητική ομάδα μετά από επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων, κατέγραψε τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν μέσα από τα ποσοστά και τις συσχετίσεις των διαφόρων μεταβλητών.

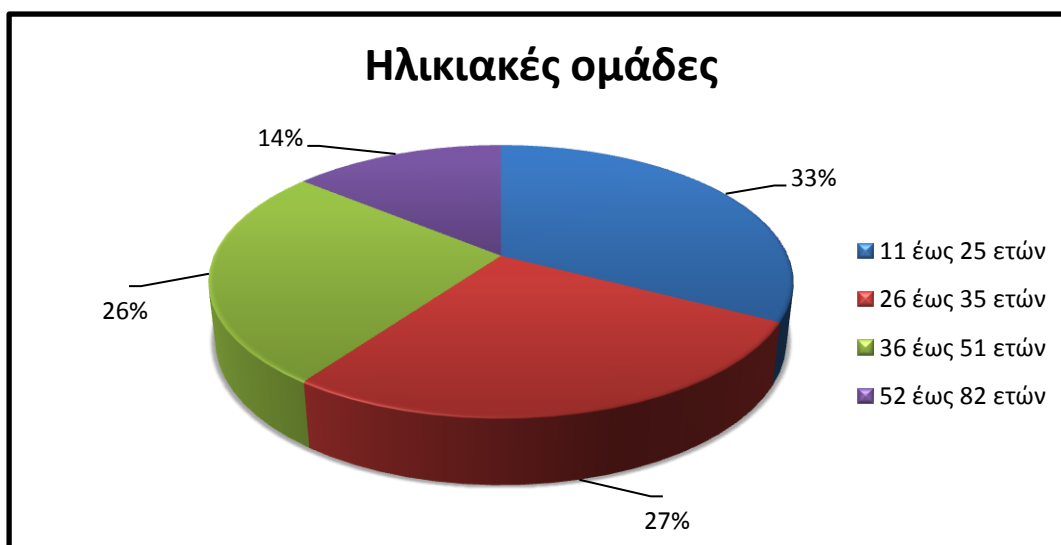
3.1 Περιγραφή του δείγματος

Στο δείγμα, όσον αφορά αρχικά το φύλο των συμμετεχόντων φαίνεται να προηγούνται οι γυναίκες σε ποσοστό 54% (n=131), σε σχέση με τους άντρες 46% (n=113), ενώ στις ηλικίες φαίνεται να προηγούνται σε ποσοστό τα άτομα της ηλικιακής ομάδας 11-25 ετών (33%, n=79). Ακολουθούν κατά σειρά οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες που συμμετείχαν, ως εξής: 26-35 (27%, n=66), 36-51 (26%, n=63), 52-82 (14%, n=34) (Πίνακες 35-36, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 3.1.A. Φύλο συμμετεχόντων»

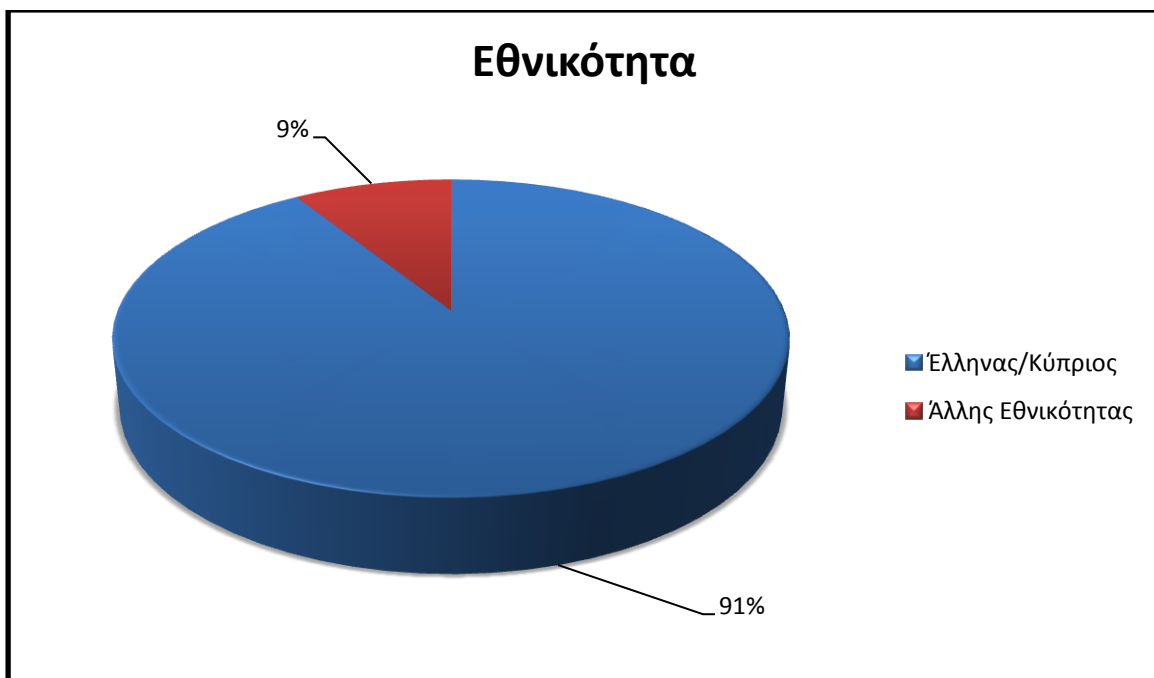

«Γράφημα 3.1.B. Ηλικία συμμετεχόντων»

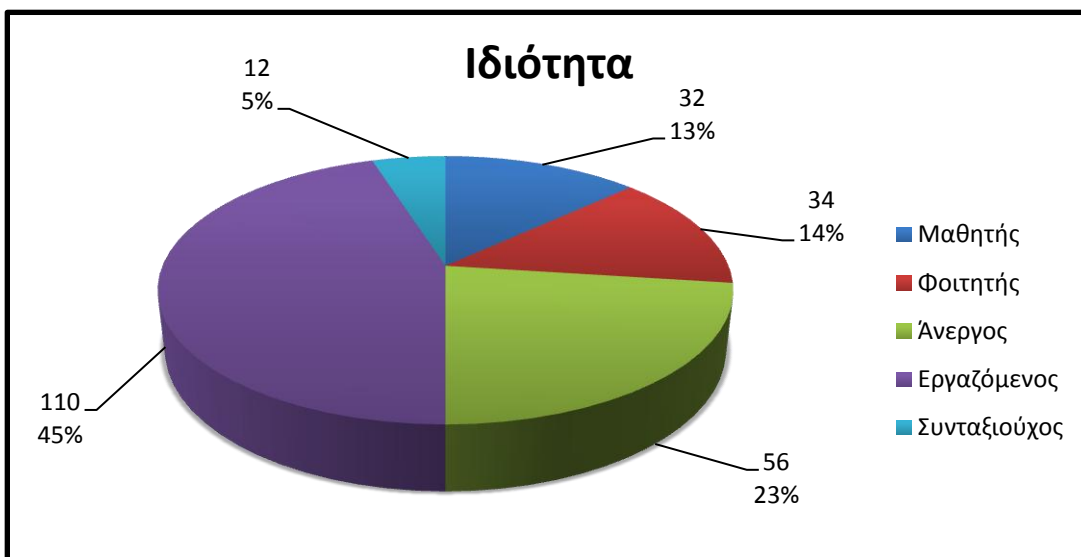

Ως προς την εθνικότητα, η πλειοψηφία του δείγματος σε ποσοστό 91% είναι Ελληνικής Εθνικότητας (n=214), ενώ το 9% άλλης Εθνικότητας (n=21). Σε σχέση με την ιδιότητα, η πλειοψηφία του δείγματος αποτελείται από εργαζόμενους (45%, n=110). Ακολουθούν οι άνεργοι (23%, n=56) και στη συνέχεια με μικρή διαφορά μεταξύ τους οι φοιτητές (14%, n=34) και οι μαθητές (13%, n=32). Πολύ λιγότεροι φαίνεται να είναι οι συνταξιούχοι (5%, n=12) (Πίνακες 37- 38, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 3.1.Γ. Εθνικότητα συμμετεχόντων»

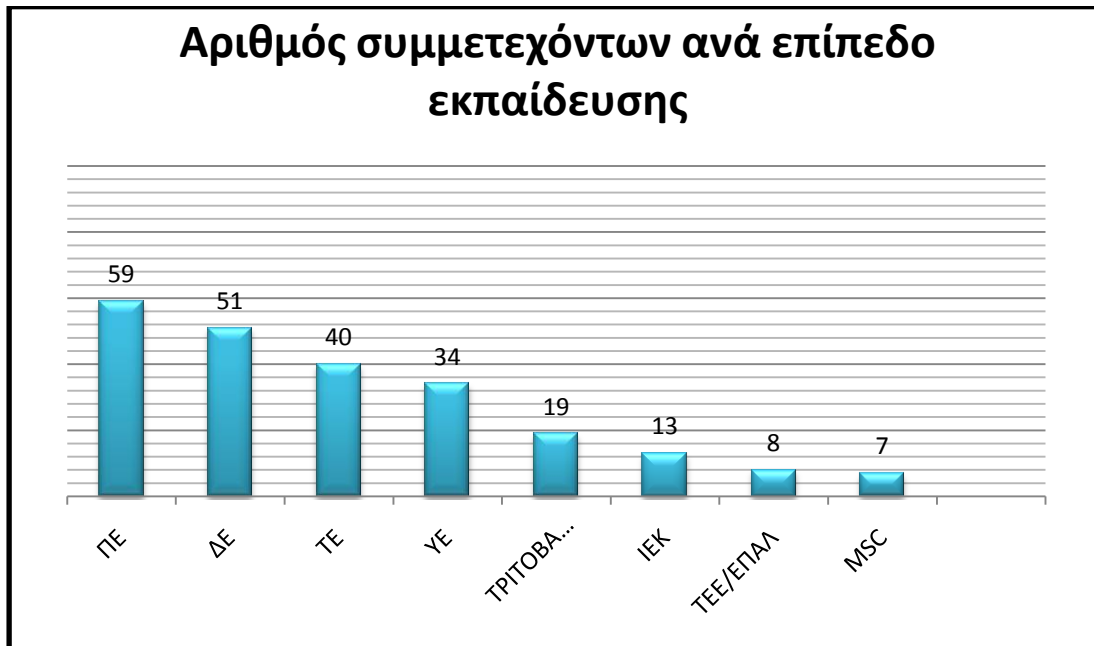

«Γράφημα 3.1.Δ. Ιδιότητα συμμετεχόντων»

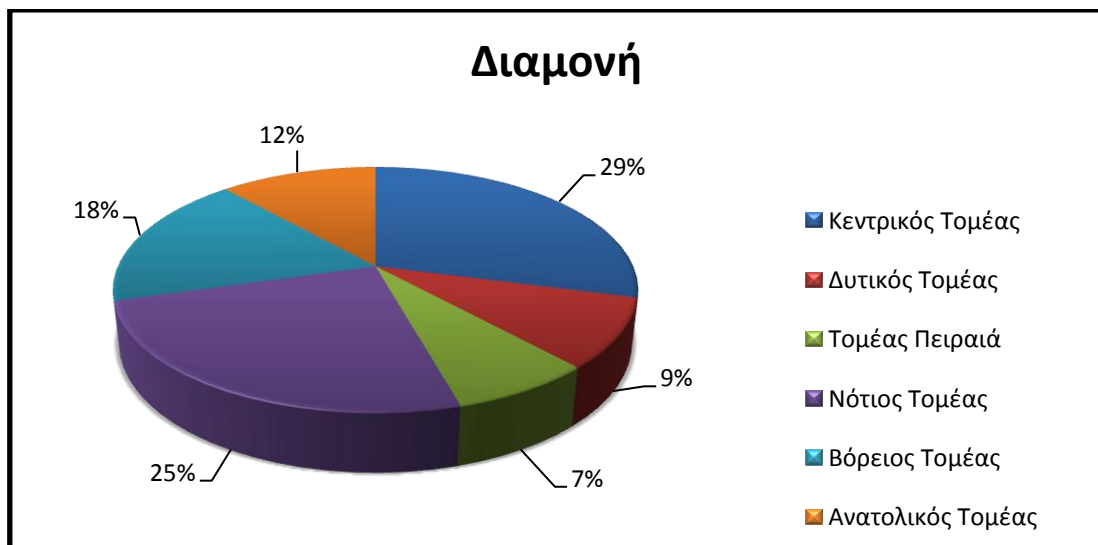
Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων, διαμορφώνεται ως εξής: Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: 21% (n=51), ΙΕΚ:5% (n=13), Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση: 24% (n=59), Τεχνολογική Εκπαίδευση:16% (n=40), ΤΕΕ/ΕΠΑΛ: 3% (n=8), Τριτοβάθμια: 8% (n=19), Υποχρεωτική Εκπαίδευση :14% (n=34) και Μεταπτυχιακή Εκπαίδευση: 3% (n=7). (Πίνακας 39, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 3.1.Ε Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων»

Ως προς την περιοχή διαμονής οι περισσότεροι συμμετέχοντες διαμένουν στον Κεντρικό Τομέα της Αττικής (29%, n=70), ενώ ακολουθούν τα άτομα που διαμένουν στον Νότιο Τομέα (25%, n=60), στον Βόρειο Τομέα (18%, n=43), στον Ανατολικό Τομέα (12%, n=28), στον Δυτικό Τομέα (9%, n=22) και οι λιγότεροι στον Τομέα Πειραιά (7,5%, n=18) (Πίνακας 40, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 3.1.ΣΤ. Τομέας διαμονής συμμετεχόντων»

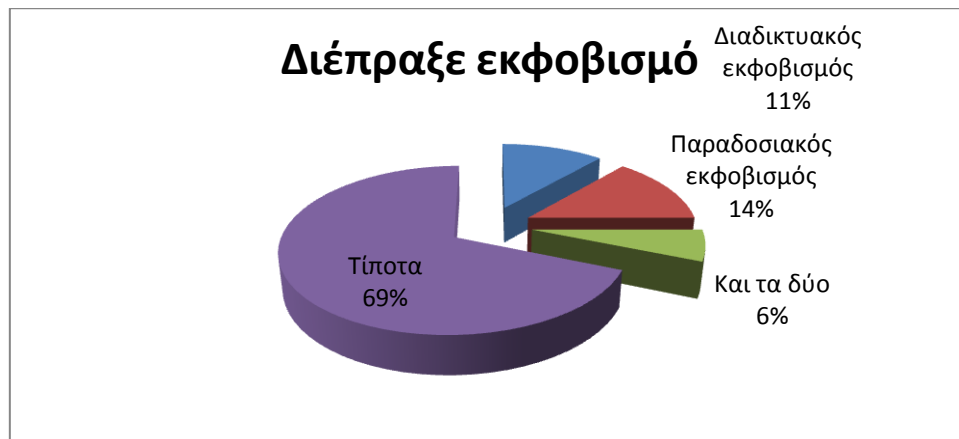

4. Αποτελέσματα

4.1. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 1^ο: *Πόσο συχνά ο εκφοβισμός εκδηλώνεται με τη μορφή διαδικτυακού εκφοβισμού και πόσο συχνά με κάποια άλλη μορφή εκφοβισμού;*

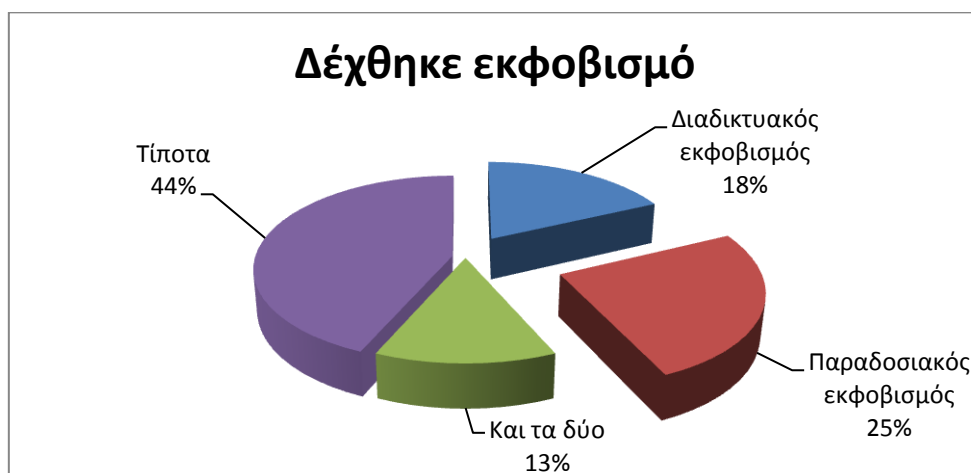
Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν έχει διαπράξει κάποιο είδος εκφοβισμού σε ποσοστό 69% (n=168 άτομα). Ακολουθούν τα άτομα που υποστηρίζουν ότι έχουν διαπράξει παραδοσιακό εκφοβισμό σε ποσοστό 14% (n=33 άτομα) και διαδικτυακό εκφοβισμό σε ποσοστό 11% (n=28 άτομα). Μόλις το 6% (n=15 άτομα) των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι έχει διαπράξει και τα δύο είδη εκφοβισμών (Πίνακας 1, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 4.1.Α Διάπραξη εκφοβισμού»

Το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν έχει πέσει θύμα εκφοβισμού είτε διαδικτυακού είτε παραδοσιακού σε ποσοστό 44% (n=106 άτομα). Ακολουθούν όσοι υποστηρίζουν ότι έχουν δεχτεί παραδοσιακό εκφοβισμό σε ποσοστό 25% (n= 62 άτομα) και διαδικτυακό εκφοβισμό σε ποσοστό 18% (n=44 άτομα), ενώ έχουν πέσει θύματα και των δύο ειδών εκφοβισμού σε ποσοστό 13% (n=32 άτομα) (Πίνακας 2, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 4.1.B. Υποδοχή εκφοβισμού»

Το 66,5% (n=155 άτομα) των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν έχει πέσει ποτέ θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού και το 18% (n=42 άτομα) ότι σπάνια του συμβαίνει το παραπάνω γεγονός. Το 14% (n=32 άτομα) αναφέρει ότι έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά κάποιες φορές, και μόνο το 2% αναφέρει ότι έχει δεχθεί διαδικτυακό εκφοβισμό αρκετά συχνά ή συνέχεια (n=4 άτομα) (Πίνακας 3, Παράρτημα 1).

Το 82% (n=196 άτομα) του δείγματος δεν έχει διαπράξει ποτέ διαδικτυακό εκφοβισμό και το 10,9% (n=26 άτομα) σπάνια έχει προβεί σε τέτοια πράξη. Το 6,9% (n=17 άτομα) έχει εκφοβίσει διαδικτυακά κάποιες φορές ή αρκετά συχνά (Πίνακας 4, Παράρτημα 1)

Το 33,2% (n=77 άτομα) των συμμετεχόντων έχει ενημερωθεί για κρούσματα διαδικτυακού εκφοβισμού κάποιες φορές και σπάνια δηλώνει ότι ενημερώνεται το 25,4% (n=59 άτομα) των συμμετεχόντων. Το 19% (n=44 άτομα) δηλώνει ότι ενημερώνεται αρκετά συχνά, το 17,2% (n=40 άτομα) ποτέ και μόνο το 5,2% (n=12 άτομα) συνέχεια (Πίνακας 5, Παράρτημα 1).

Το 46,6% (n=108 άτομα) του δείγματος δεν έχει παρατηρήσει ποτέ κάποιο κρούσμα διαδικτυακού εκφοβισμού, ενώ το 26,3% (n=61 άτομα) δηλώνει ότι σπάνια παρατηρεί. Το 20,7% (n=48 άτομα) έχει παρατηρήσει διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν κάποιες φορές, ενώ μόνο το 6,1% (n=15 άτομα) έχει παρατηρήσει διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν αρκετά συχνά ή συνέχεια (Πίνακας 6, Παράρτημα 1)

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες που έχουν διαπράξει διαδικτυακό εκφοβισμό, φαίνεται να το έκαναν επειδή διεκόπη κάποια ερωτική τους σχέση (n=7 άτομα), ενώ ακολουθούν εκείνοι που υποστηρίζουν ότι το έχουν ήδη κάνει σε κάποιον για την πολιτική

του ιδεολογία, για τις σεξουαλικές του προτιμήσεις ή και για την εθνικότητά του (n=5 άτομα). Κανένας από τους συμμετέχοντες δεν φαίνεται να έχει εκφοβίσει διαδικτυακά κάποιον για λόγους αναπηρίας/ανάγκης και άλλων προβλημάτων υγείας (Πίνακες: 7-24, Παράρτημα 1).

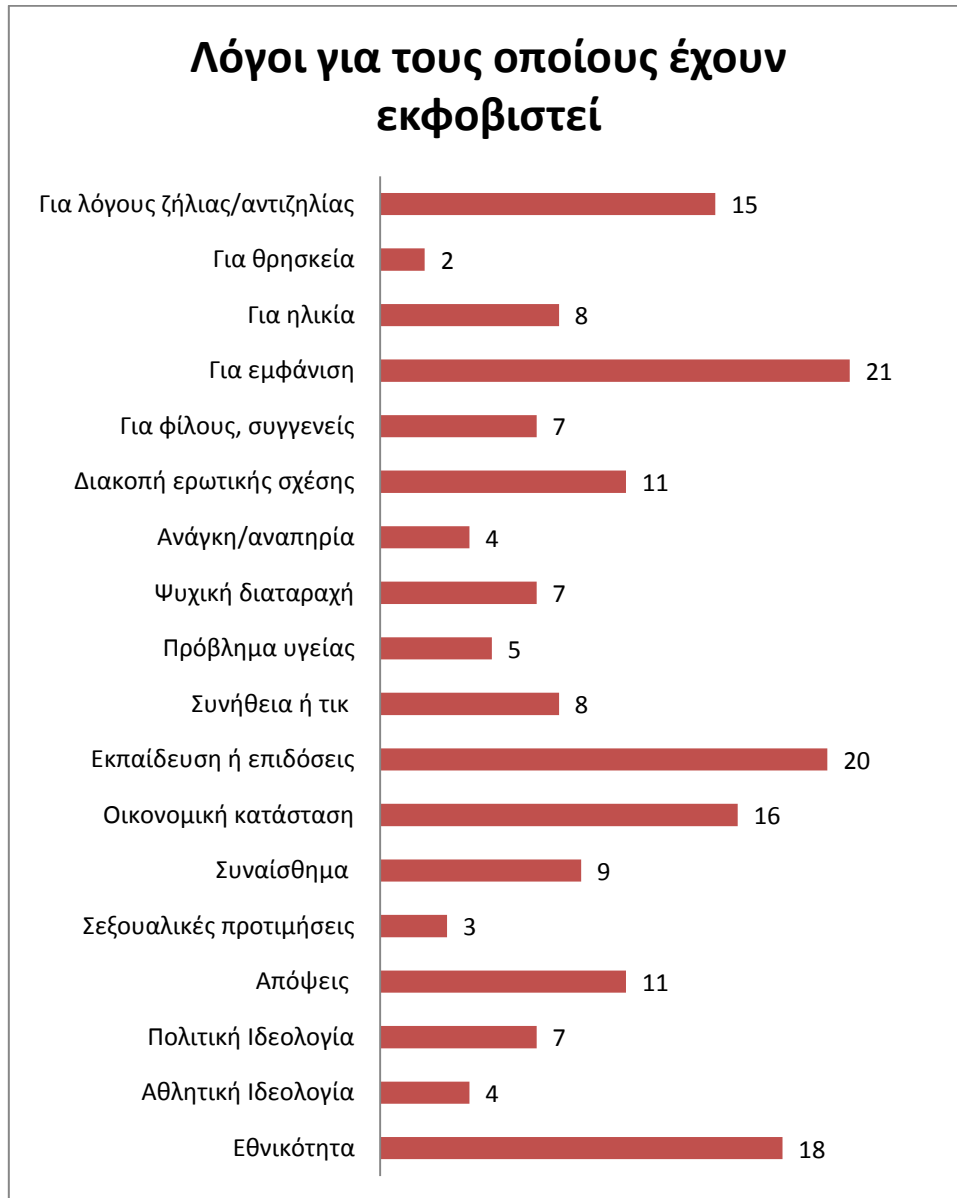
«Γράφημα 4.1.Γ. Λόγοι διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες που έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά, θεωρούν ότι αυτό έγινε λόγω της εμφάνισής τους (n=21 άτομα) και για λόγους επιδόσεών τους (n=20 άτομα). Ακολουθούν όσοι υποστηρίζουν ότι έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά για την εθνικότητά τους (n=18 άτομα), για την οικονομική τους κατάσταση (n=16 άτομα) και για λόγους αντιζήλιας (n=15 άτομα). Λιγότεροι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά για

την σεξουαλική τους ταυτότητα (n=3 άτομα) ή και τη θρησκεία τους (n=2 άτομα) (Πίνακες: 7-24, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 4.1.Δ. Λόγοι υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

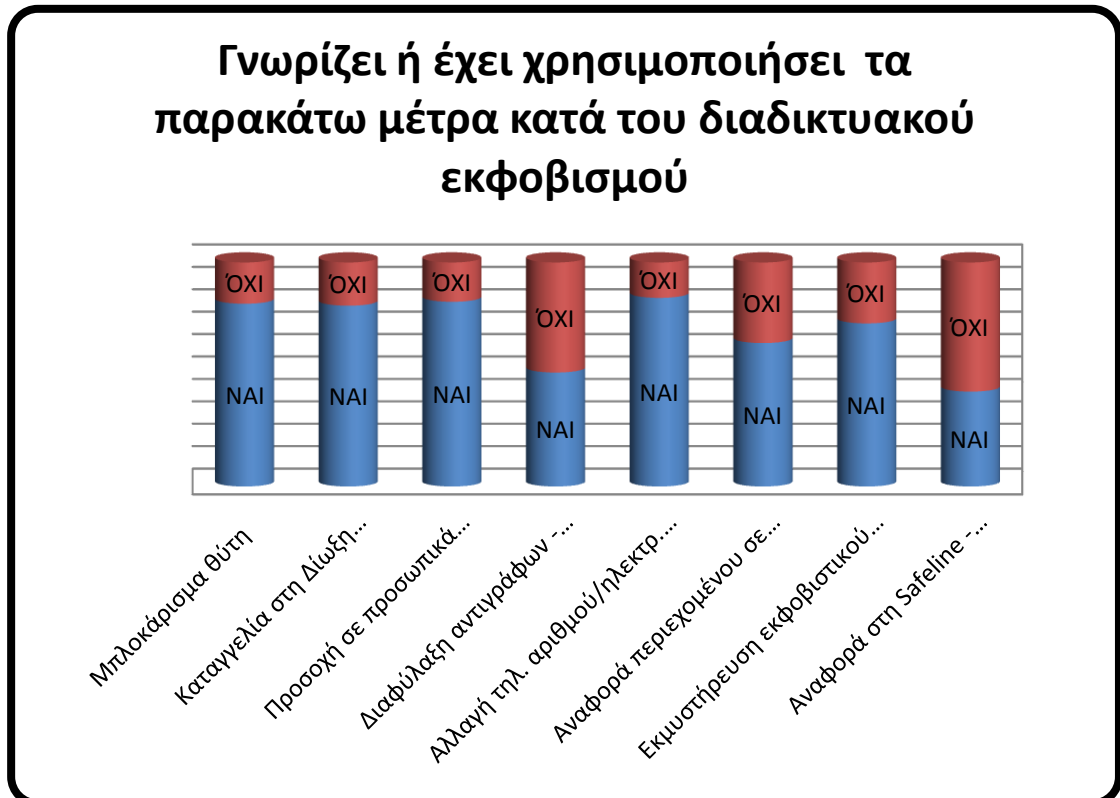
Το 55% (n=129) των συμμετεχόντων αναφέρει ότι νιώθει ασφάλεια όταν βρίσκεται στο διαδίκτυο, ενώ το 45% (n=105) των συμμετεχόντων αναφέρει ότι δεν νιώθει ασφάλεια όταν βρίσκεται στο διαδίκτυο (Πίνακας 25, Παράρτημα 1)

Σε σχέση με το τι θα έκαναν σε περίπτωση που δέχονταν διαδικτυακό εκφοβισμό, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (30%, n=74 άτομα) υποστηρίζει ότι θα απευθυνόταν στην Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, ενώ ακολουθούν οι συμμετέχοντες που απάντησαν ότι θα

απευθύνονταν στην αστυνομία (13,5%, n=33), ή σε οικογένεια-φίλους (10%, n=24). Το 6% (n=15) των συμμετεχόντων υποστήριξε ότι δεν θα έδινε καθόλου σημασία στο συμβάν. Μόνο το 5% των συμμετεχόντων (n=12) θα πραγματοποιούσε αναφορά στην Safeline, ενώ λιγότερο από 2% των συμμετεχόντων (n=4) θα απευθυνόταν στην Γραμμή Βοήθειας Help-Line (Πίνακας 26, Παράρτημα 1).

Αναφορικά με τα μέτρα κατά του διαδικτυακού εκφοβισμού το 51% των συμμετεχόντων αναφέρει ότι γνωρίζει ή έχει χρησιμοποιήσει την διαφύλαξη αντιγράφων – αποδείξεων εκφοβισμού, το 42% την αναφορά στην Safeline – Υποστήριξη από την Γραμμή Βοήθειας help-line, το 64% την αναφορά ανεπιθύμητου περιεχομένου σε ιστοσελίδες – κοινωνικά δίκτυα, το 73% την εκμυστήρευση του εκφοβιστικού γεγονότος, το 81% την καταγγελία στην Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, το 82% το μπλοκάρισμα θύτη, το 82,5% την προσοχή σε προσωπικά δεδομένα – κωδικούς πρόσβασης και το 84% την δημιουργία νέου ηλεκτρονικού λογαριασμού/αλλαγή τηλεφωνικού αριθμού (Πίνακες 27-34, Παράρτημα 1).

«Γράφημα 4.1.Ε Διάδοση-χρήση μέτρων κατά του διαδικτυακού εκφοβισμού»

4.2 Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 2^ο: *Τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία ενός ατόμου όπως το φύλο, η ηλικία, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, ιδιότητά του (μαθητής, φοιτητής, εργαζόμενος, άνεργος, συνταξιούχος), το μορφωτικό επίπεδο, η εθνικότητα/καταγωγή, ο τόπος διαμονής του κ.ά., θα μπορούσαν να επηρεάζουν τις στάσεις του απέναντι στον εκφοβισμό. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιο τρόπο;*

Το φύλο των συμμετεχόντων δεν καθορίζει τις στάσεις τους απέναντι στον εκφοβισμό, καθώς δε διαφοροποιείται το αν έχουν δεχτεί επίμονα διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό ($X^2=1,661$, $p\text{-value}=0,646$), το αν έχουν ασκήσει οι ίδιοι διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό ($X^2=2,339$, $p\text{-value}=0,505$), ο βαθμός που έχουν εκφοβίσει διαδικτυακά ($X^2=1,952$, $p\text{-value}=0,582$) ή που έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά ($X^2=1,751$, $p\text{-value}=0,781$) και ο βαθμός που δρουν όταν συναντάνε διαδικτυακό εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετείχαν οι ίδιοι ούτε και κάποιος οικείος τους ($X^2=4,452$, $p\text{-value}=0,348$) (Πίνακες 1-5, Παράρτημα 2).

Σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες δε σημειώνονται διαφορές ως προς τη στάση τους απέναντι στον εκφοβισμό. Αυτό φαίνεται, καθώς δεν εμφανίζονται διαφορές ανάμεσά τους ως προς το αν έχουν δεχτεί επίμονα διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό ($X^2=9,593$, $p\text{-value}=0,384$) και ως προς το αν έχουν ασκήσει οι ίδιοι διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό ($X^2=8,082$, $p\text{-value}=0,526$). Ακόμα φαίνεται, από το ότι δε σημειώνονται διαφορές μεταξύ των ατόμων διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, ως προς τον βαθμό που έχουν εκφοβίσει στο διαδίκτυο ($X^2=9,356$, $p\text{-value}=0,405$) ή που έχουν εκφοβιστεί στο διαδίκτυο ($X^2=7,946$, $p\text{-value}=0,789$) και ως προς το βαθμό που δρουν όταν συναντάνε διαδικτυακό εκφοβισμό που δεν αφορά τους ίδιους ή κάποιον οικείο τους ($X^2=14,958$, $p\text{-value}=0,244$) (Πίνακες 6-10, Παράρτημα 2).

Άτομα με διαφορετική εθνικότητα εμφανίζουν διαφορές σχετικά με τη διάπραξη διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού ($X^2=13,798$, $p\text{-value}=0,003$), με τον βαθμό που έχουν εκφοβίσει διαδικτυακά ($X^2=27,516$, $p\text{-value}<0,05$) αλλά και με τον βαθμό που έχουν εκφοβιστεί στο διαδίκτυο ($X^2=15,326$, $p\text{-value}=0,004$), σε επίπεδο σημαντικότητας 5% (Πίνακες 11-13, Παράρτημα 2).

Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες που είναι διαφορετικής εθνικότητας διαπράττουν εκφοβισμό συνολικά (διαδικτυακό και παραδοσιακό) περισσότερο από τους Έλληνες ή Κύπριους συμμετέχοντες, ενώ δεν παρατηρείται σημαντική διαφορά μεταξύ τους, ως προς

την υποδοχή του εκφοβισμού συνολικά ($X^2=4,976$, $p\text{-value}=0,174$) (Πίνακας 17, Παράρτημα 2). Επίσης, όσον αφορά συγκεκριμένα τον διαδικτυακό εκφοβισμό, ως προς το βαθμό υποδοχής και τον βαθμό διάπραξης του, οι συμμετέχοντες άλλης εθνικότητας φαίνεται να έχουν εκφοβίσει και να έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά περισσότερο σε σχέση με τους Έλληνες ή Κύπριους. Συμπερασματικά, τα άτομα που είναι άλλης εθνικότητας φαίνεται να έχουν εκφοβίσει και να έχουν εκφοβιστεί σε μεγαλύτερο βαθμό από το διαδίκτυο (Πίνακες 14-16, Παράρτημα 2). Τέλος, μεταξύ Ελλήνων ή Κυπρίων συμμετεχόντων και συμμετεχόντων άλλων εθνικοτήτων δεν σημειώνεται σημαντική διαφορά ως προς το βαθμό που δρουν σε εκφοβιστικά συμβάντα τα οποία δεν αφορούν τους ίδιους ή οικείους τους ($X^2=7,284$, $p\text{-value}=0,122$) (Πίνακας 18, Παράρτημα 2).

Μεταξύ συμμετεχόντων που έχουν διαφορετικό τόπο διαμονής, διαπιστώθηκαν διαφορές μόνο ως προς το αν έχουν δεχτεί εκφοβισμό και σχετικά με το είδος εκφοβισμού που έχουν δεχτεί ($X^2=25,761$, $p\text{-value}=0,041$) (Πίνακας 19, Παράρτημα 2).

Ανάμεσα στα άτομα που διαμένουν στον Τομέα Πειραιά, στον Κεντρικό, στον Δυτικό, στον Βόρειο, στον Νότιο και στον Ανατολικό Τομέα της Αττικής, φαίνονται διαφορές μόνο, μεταξύ όσων προέρχονται από τους τρεις τελευταίους. Συγκεκριμένα, τα άτομα που προέρχονται από το Βόρειο Τομέα και το Νότιο Τομέα έχουν δεχτεί κυρίως παραδοσιακό εκφοβισμό και τα άτομα που προέρχονται από τον Ανατολικό τομέα έχουν δεχτεί κυρίως διαδικτυακό εκφοβισμό (Πίνακας 20, Παράρτημα 2).

Σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε άτομα που διαμένουν σε διαφορετικό τομέα δεν παρατηρούνται επίσης ως προς τη διάπραξη είτε διαδικτυακού είτε παραδοσιακού εκφοβισμού από τους ίδιους ($X^2=10,464$, $p\text{-value}=0,790$), ως προς το βαθμό που έχουν εκφοβίσει διαδικτυακά ($X^2=27,846$, $p\text{-value}=0,113$) ή που έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά ($X^2=15,355$, $p\text{-value}=0,426$) και ως προς το βαθμό που δρουν όταν συναντάνε διαδικτυακό εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετείχαν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους ($X^2=24,294$, $p\text{-value}=0,230$) (Πίνακες 21-24, Παράρτημα 2).

Άτομα με διαφορετική μεταξύ τους ιδιότητα, εμφανίζουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ως προς τον εκφοβισμό που έχουν δεχθεί ($X^2=25,752$, $p\text{-value}=0,012$), αφού οι συνταξιούχοι και οι φοιτητές συμμετέχοντες φαίνεται να έχουν πέσει πιο συχνά θύματα του παραδοσιακού ή του διαδικτυακού εκφοβισμού, συγκριτικά με τους μαθητές, τους εργαζόμενους και με τους άνεργους συμμετέχοντες (Πίνακες 25-26, Παράρτημα 2).

Δεν διαπιστώνονται διαφορές ανάμεσα στα άτομα με διαφορετική ιδιότητα ως προς

την διάπραξη διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού ($X^2=7,071$, $p\text{-value}=0,853$), τον βαθμό υποδοχής του διαδικτυακού εκφοβισμού ($X^2= 14,196$, $p\text{-value}=0,584$) και τον βαθμό διάπραξης του διαδικτυακού εκφοβισμού ($X^2=8,691$, $p\text{-value}=0,729$). Επίσης, ανάμεσα στα άτομα με διαφορετικές ιδιότητες, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές και ως προς τη συχνότητα με την οποία μαθαίνουν για συμβάντα διαδικτυακού εκφοβισμού. ($X^2=27,024$, $p\text{-value}=0,041$). Οι μαθητές και οι φοιτητές φαίνεται να μαθαίνουν συχνότερα για τέτοιες περιπτώσεις (Πίνακες 27-31, Παράρτημα 2)

Μεταξύ των συμμετεχόντων, φαίνεται ότι όσοι «ζούνε άνετα» οικονομικά, έχουν την τάση να εκφοβίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό στο διαδίκτυο ($54,066$, $p\text{-value}<5\%$). Αντιστοίχως, ο βαθμός στον οποίο δέχονται διαδικτυακό εκφοβισμό οι συμμετέχοντες είναι μεγαλύτερος στα άτομα που τα βγάζουν πέρα αρκετά δύσκολα ($X^2=49,476$, $p\text{-value}<5\%$) (Πίνακες 32-35, Παράρτημα 2).

Ανάμεσα σε συμμετέχοντες με διαφορετικό επίπεδο εκπαίδευσης βρέθηκε σημαντική συσχέτιση μόνο όσον αφορά στην υποδοχή διαδικτυακού εκφοβισμού ($X^2=25,075$, $p\text{-value}=0,014$), ενώ δεν παρατηρείται συσχέτιση ως προς την διάπραξη διαδικτυακού εκφοβισμού ($X^2=14,031$, $p\text{-value}=0,121$) και συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες μετεδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δέχονται σε μεγαλύτερο βαθμό διαδικτυακό εκφοβισμό (Πίνακες 36-38, Παράρτημα 2)

4.3. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 3^ο: *Το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον ενός ατόμου (κοινωνικοποίηση /κοινωνική απομόνωση, βαθμός ανάπτυξης σχέσεων, διαφορά ηλικίας/συναναστροφή συνομήλικων) θα μπορούσε να διαμορφώνει κατά ένα μεγάλο βαθμό τις στάσεις του ως προς τον εκφοβισμό. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιο τρόπο;*

Τα αποτελέσματα μαρτυρούν ότι οι παρέες των συμμετεχόντων συσχετίζεται με το βαθμό δράσης τους όταν παρατηρούν περιστατικά που περιλαμβάνουν διαδικτυακό εκφοβισμό ($X^2=15,292$, $p\text{-value}=0,054<10\%$) και δεν περιλαμβάνουν οικεία τους πρόσωπα και συγκεκριμένα τα άτομα που κάνουν παρέα με μεγαλύτερα άτομα φαίνεται να αντιδρούν περισσότερο (Πίνακας 1-2, Παράρτημα 3). Από την άλλη οι παρέες των συμμετεχόντων δεν φαίνεται να επηρεάζουν το αν οι συμμετέχοντες πέφτουν θύματα ($X^2=8,505$, $p\text{-value}=0,203$) (Πίνακας 3, Παράρτημα 3) ή γίνονται θύτες περιστατικών εκφοβισμού ($X^2=2,686$, $p\text{-value}=0,847$) (Πίνακας 4, Παράρτημα 3).

Διερευνώντας το βαθμό κοινωνικοποίησης και τη σχέση του με το αν κάποιος πέφτει θύμα εκφοβισμού διαπιστώνονται τα εξής: το αν πέφτει κάποιος θύμα εκφοβισμού δεν συσχετίζεται με το αν νιώθουν παραγκωνισμένοι – απομονωμένοι σε μια παρέα ($X^2=16,297$, $p\text{-value}=0,178$) (Πίνακας 5, Παράρτημα 3), αν δημιουργούν και διατηρούν εύκολα παρέες ($X^2=14,380$, $p\text{-value}=0,277$) (Πίνακας 6, Παράρτημα 3), με το πόσο μεγάλος είναι ο φιλικός τους κύκλος ($X^2=17,008$, $p\text{-value}=0,149$) (Πίνακας 7, Παράρτημα 3), με το αν στηρίζονται/στρέφονται στους φίλους τους στις δύσκολες στιγμές ($X^2=19,100$, $p\text{-value}=0,086$) (Πίνακας 8, Παράρτημα 3) και με το αν στηρίζονται/στρέφονται στην οικογένειά τους στις δύσκολες στιγμές ($X^2=8,937$, $p\text{-value}=0,708$) (Πίνακας 9, Παράρτημα 3), με το αν η οικογένεια τους στηρίζει σε τυχόν δυσκολίες ($X^2=15,131$, $p\text{-value}=0,234$) (Πίνακας 10, Παράρτημα 3), με το αν εύκολα εμπιστεύονται και μιλάνε ειλικρινά την οικογένειά τους ($X^2=17,888$, $p\text{-value}=0,269$) (Πίνακας 11, Παράρτημα 3) και αν προτιμούν να μιλούν με αγνώστους για ζητήματα που τους απασχολούν ($X^2=10,369$, $p\text{-value}=0,584$) (Πίνακας 12, Παράρτημα 3).

Από την άλλη πλευρά και τα άτομα που οι φίλοι τους στηρίζουν σε τυχόν δυσκολίες ($X^2=27,159$, $p\text{-value}=0,007<5\%$) (Πίνακες 13-14, Παράρτημα 3) και εύκολα εμπιστεύονται και μιλάνε ειλικρινά στους φίλους τους ($X^2=28,599$, $p\text{-value}=0,005<5\%$) φαίνεται να πέφτουν σπανιότερα θύματα εκφοβισμού (Πίνακες 15-16, Παράρτημα 3).

Οι συμμετέχοντες που νιώθουν κατώτεροι, αόρατοι ή ανεπιθύμητοι ($X^2=21,821$, $p\text{-value}=0,04$) είναι πιο πιθανό να έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού γενικά και εκείνοι που προτιμούν να απομονώνονται - να μένουν μόνοι έχουν εκφοβιστεί στο διαδίκτυο σε μεγαλύτερο βαθμό, απ' ότι τα άτομα που δεν προτιμούν να απομονώνονται ($X^2=40,712$, $p\text{-value}=0,001$) (Πίνακες 17-20, Παράρτημα 3).

Επίσης, τα άτομα που δηλώνουν ότι έχουν λίγους ή καθόλου φίλους φαίνεται να εκφοβίζονται περισσότερο συγκριτικά με τα άτομα που έχουν πολύ μεγάλο ή πάρα πολύ μεγάλο φιλικό κύκλο ($X^2=25,421$, $p\text{-value}=0,013<5\%$) (Πίνακες 21-22, Παράρτημα 3). Τα άτομα που νιώθουν ότι δεν μπορούν να ελέγξουν εύκολα τον θυμό τους φαίνεται να είναι πιο επιρρεπή στην άσκηση εκφοβισμού ($X^2=22,890$, $p\text{-value}=0,029<5\%$) (Πίνακες 23-24, Παράρτημα 3) Τα άτομα που δεν εμπιστεύονται – μιλάνε ειλικρινά – εκμυστηρεύονται εύκολα στους φίλους τους είναι πιο πιθανό να διαπράξουν εκφοβισμό ($X^2=22,084$, $p\text{-value}=0,037<5\%$). (Πίνακες 25-26, Παράρτημα 3).

4.4. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 4^ο: *Η ύπαρξη διαφόρων διαταραχών ή κάποιων εκ των χαρακτηριστικών-συμπτωμάτων τους, όπως κατάθλιψη, άγχους, κοινωνικής φοβίας, χαμηλής αυτοεκτίμησης, πανικού, ψυχαναγκασμούς, δυσλεξία, μετατραυματικό στρες, μαθησιακές δυσκολίες κ.ά., ή ακόμα η προσωπικότητα ή και οι δυνατότητες-αδυναμίες ενός ατόμου πιθανότατα να επηρεάζουν την ανάπτυξη ή την υποδοχή εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και με ποιο τρόπο;*

Τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες ($X^2=12,612$, $p\text{-value}=0,05$) και ψυχικές διαταραχές φαίνεται να πέφτουν πιο εύκολα θύματα εκφοβισμού ($X^2=16,938$, $p\text{-value}=0,001$) (Πίνακες 1-4, Παράρτημα 4). Το αν διαπράττει κάποιος διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό, φαίνεται να μην συσχετίζεται κάποια μαθησιακή δυσκολία ($X^2=10,957$, $p\text{-value}=0,09$) ή κάποια ψυχική/ψυχωτική νόσο ή διαταραχή ($X^2=3,101$, $p\text{-value}=0,376$) (Πίνακες 5-6, Παράρτημα 4).

Τα άτομα που δηλώνουν ότι συχνά οι άλλοι τους φοβούνται ($X^2=28,191$ $p\text{-value}=0,005$), ή πιστεύουν ότι όταν εκδηλώνουν το θυμό τους μπορούν ευκολότερα να επιβληθούν ($X^2=32,056$, $p\text{-value}=0,001$), καθώς και εκείνοι που θεωρούν ότι η περιέργειά τους στο διαδίκτυο συχνά τους προκαλεί μπελάδες ($X^2=43,671$, $p\text{-value}<5\%$) είναι πιο πιθανό να διαπράξουν διαδικτυακό εκφοβισμό (Πίνακες 7-12, Παράρτημα 4).

4.5. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 5^ο: *Τα βιώματα/εμπειρίες κάθε ατόμου θα μπορούσαν να επηρεάζουν τη στάση του ως προς τον εκφοβισμό. Επιπλέον παρελθοντικές εμπειρίες εκφοβιστικού περιεχομένου σε/από ένα άτομο θα μπορούσαν να του προκαλέσουν ή να του απωθήσουν παρόμοιες στάσεις στο παρόν/μέλλον. Κατά πόσο συμβαίνουν όλα αυτά και με ποιο τρόπο;*

Ο βαθμός που δρουν οι συμμετέχοντες σε κρούσματα εκφοβισμού που δεν τους αφορούν, φαίνεται να μη συσχετίζεται με το αν έχουν δεχτεί διαδικτυακό εκφοβισμό ($X^2=21,749$, $p\text{-value}=0,151$) και με το αν έχουν διαπράξει οι ίδιοι διαδικτυακό εκφοβισμό ($X^2=9,833$, $p\text{-value}=0,631$). Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώνεται ότι η υποδοχή και η διάπραξη διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού συσχετίζονται σημαντικά σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ($X^2=111,628$, $p\text{-value}<5\%$) και συγκεκριμένα τα άτομα που έχουν δεχτεί παραδοσιακό ή διαδικτυακό εκφοβισμό φαίνεται και να διαπράττουν

παραδοσιακό ή διαδικτυακό εκφοβισμό αντίστοιχα. Τα άτομα που έχουν νιώσει συναισθήματα φόβου, θυμού, εκδικητικής διάθεσης, άγχους, ντροπής, κλπ σε καταστάσεις που τους θυμίζουν εκφοβιστικές παρελθοντικές εμπειρίες φαίνεται να έχουν πέσει θύματα διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού σε μεγαλύτερη συχνότητα ($X^2=53,764$, $p\text{-value}<5\%$). Τέλος, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το αν κάποιος έχει διαπράξει εκφοβισμό δεν συσχετίζεται με το βαθμό που δρα όταν δεν τον αφορά ένα εκφοβιστικό συμβάν ($X^2=7,127$, $p\text{-value}=0,849$) (Πίνακας 1-7, Παράρτημα 5).

4.6. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 6^ο: *Η μη αποδοχή της διαφορετικότητας, είτε μέσω της φανατικής υπεράσπισης (στάσης/ιδεολογίας/θρησκείας/έθνους/άλλο) είτε μέσω της ύπαρξης διακρίσεων/στερεοτύπων/προκαταλήψεων και πιθανότατα συχνά εις βάρος μειονοτικών ή κοινωνικά ευπαθών - ευάλωτων ομάδων (π.χ. μεταναστών, ΑΜΕΑ, ηλικιωμένων, ομοφυλόφιλων) θα μπορούσε να επηρεάζει την ανάπτυξη ή την υποδοχή εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά πόσο συμβαίνουν αυτά και γιατί/με ποιο τρόπο;*

Το αν έχει κάποιος αναπηρία/ειδική ανάγκη φαίνεται να μην συσχετίζεται με το αν πέφτει θύμα διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού ($X^2=5,516$, $p\text{-value}=0,480$), ή αν διαπράττει διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό ($X^2=4,906$, $p\text{-value}=0,556$) (Πίνακες 1-2, Παράρτημα 6).

Ο βαθμός σύγκρουσης που προκαλείται από κάποιο άλλο άτομο λόγω του ότι έχει εντελώς διαφορετική στάση/ιδεολογία/θρησκεία/εθνική καταγωγή/υπεράσπιση ομάδας/άλλο και ο βαθμός που έχουν διαπράξει εκφοβισμό οι συμμετέχοντες δεν συσχετίζεται ($X^2=17,075$, $p\text{-value}=0,147$), ενώ συσχετίζεται με το αν δέχτηκαν εκφοβισμό ($X^2=36,486$, $p\text{-value}<5\%$). Συγκεκριμένα, τα άτομα που έχουν δεχτεί εκφοβισμό είτε παραδοσιακό, είτε διαδικτυακό φαίνεται να έχουν συγκρουστεί με κάποιον άλλον υπό αιτιότητα του άλλου περισσότερο (Πίνακας 3-5, Παράρτημα 6).

Ο βαθμός σύγκρουσης που προκαλεί με κάποιο άλλο άτομο λόγω του ότι έχει εντελώς διαφορετική στάση/ιδεολογία/θρησκεία/εθνική καταγωγή/υπεράσπιση ομάδας/άλλο και το αν έχουν διαπράξει εκφοβισμό οι συμμετέχοντες συσχετίζονται ($X^2=32,002$, $p\text{-value}=0,001$), καθώς τα άτομα που προκαλούν συγκρούσεις είναι πιο πιθανό να διαπράξουν εκφοβισμό (Πίνακες 6-7, Παράρτημα 6).

Ο βαθμός σύγκρουσης που προκαλεί με κάποιο άλλο άτομο λόγω του ότι έχει εντελώς διαφορετική στάση/ιδεολογία/θρησκεία/εθνική καταγωγή/υπεράσπιση ομάδας/άλλο και το αν έχουν δεχτεί εκφοβισμό οι συμμετέχοντες συσχετίζονται ($X^2=21,276$, $p\text{-value}=0,046$), καθώς τα άτομα που προκαλούν συγκρούσεις είναι λιγότερο πιθανό να πέσουν θύματα εκφοβισμού (Πίνακες 8-9, Παράρτημα 6).

Τέλος, τα άτομα που θεωρούν ότι κάποια άτομα ή ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα είναι πιο πιθανό να διαπράξουν είτε διαδικτυακό είτε παραδοσιακό εκφοβισμό ($X^2=29,335$, $p\text{-value}=0,004$). Σε σχέση με την διάπραξη διαδικτυακού εκφοβισμού συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι τα άτομα που θεωρούν κάποια άτομα ή ομάδες ως κοινωνικά κατώτερα, διαπράττουν σε μεγαλύτερο βαθμό διαδικτυακό εκφοβισμό απ' ότι τα άτομα που δεν συμφωνούν με αυτό ($X^2=26,494$, $p\text{-value}=0,009$) (Πίνακες 10-13, Παράρτημα 6)

4.7. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 7^ο: *Η χρήση, η κατάχρηση ή ο εθισμός στο διαδίκτυο & στα ηλεκτρονικά/τυχερά παιχνίδια διαδικτυακά ή μη, στις ψυχοτρόπες ουσίες, στις νέες τεχνολογίες κ.ά., καθώς και η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο θα μπορούσαν να καθιστούν ένα άτομο είτε περισσότερο ευάλωτο ως προς την ενδεχόμενη θυματοποίησή του, είτε περισσότερο επιρρεπή στην ανάπτυξη εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά πόσο συμβαίνει αυτό και γιατί/με ποιον τρόπο;*

Τα άτομα εκείνα που η περιέργεια τους που το διαδίκτυο τους φέρνει μεσλάδες ($X^2=43,671$, $p\text{-value}<5\%$) φαίνεται ότι ασκούν σε μεγαλύτερο βαθμό διαδικτυακό εκφοβισμό (Πίνακες 1-2, Παράρτημα 7). Το 33% από τους συμμετέχοντες δηλώνει ότι η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής τους ταυτότητας στο διαδίκτυο τους έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσαν, ενώ το 67% υποστηρίζει ότι δεν τους ενθαρρύνει (Πίνακας 3, Παράρτημα 7). Η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, βρέθηκε να συσχετίζεται με την διάπραξη εκφοβισμού ($X^2=16,819$, $p\text{-value}=0,001$). Τα άτομα που δηλώνουν ότι η δυνατότητα αυτή τους έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσαν παρουσιάζονται να έχουν διαπράξει κάποιο ή και τα δύο απ' τα είδη εκφοβισμού περισσότερο σε σχέση με εκείνους που η δυνατότητα απόκρυψης της ταυτότητας δεν τους ενθαρρύνει. Αντίστοιχα, και στον διαδικτυακό εκφοβισμό συγκεκριμένα παρατηρείται μεγαλύτερη διάπραξη από τα άτομα που η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας τους έχει ενθαρρύνει να

πραγματοποιήσουν ενέργειες (Πίνακες 3-5, Παράρτημα 7).

Η συμμετοχή των ατόμων του δείγματος σε διαδικτυακή συζήτηση-συνομιλία φαίνεται να συσχετίζεται με τον βαθμό που έχουν δεχθεί διαδικτυακό εκφοβισμό ($X^2=26,895$, $p\text{-value}=0,043$), καθώς διαπιστώνεται ότι τα άτομα που συμμετέχουν σε διαδικτυακή συζήτηση είναι πιθανότερο να πέσουν θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού (Πίνακας 6-7, Παράρτημα 7).

Τα άτομα που δηλώνουν ότι συνομιλούν διαδικτυακά με άγνωστα άτομα φαίνεται ότι έχουν δεχθεί ($X^2=12,594$, $p\text{-value}=0,013$), αλλά και έχουν διαπράξει διαδικτυακό εκφοβισμό ($18,388$, $p\text{-value}<0,05$) σε μεγαλύτερη συχνότητα απ' ότι τα άτομα που δεν συνομιλούν με αγνώστους (Πίνακας 8-11).

Μεταξύ των συμμετεχόντων, μόνο όσοι προτιμούν να χρησιμοποιούν το «Dod» από τα μέσα επικοινωνίας Sms/Mms, Email, Skype, Facebook, Youtube, Wow/lol/dota, και Dod, φαίνεται να διαφοροποιούνται ως προς το βαθμό που δέχονται διαδικτυακό εκφοβισμό ($X^2=11,748$, $p\text{-value}=0,019$) και συγκεκριμένα έχουν την τάση να εκφοβίζονται λιγότερο, ενώ ο βαθμός της διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού δε φαίνεται να καθορίζεται από το μέσο επικοινωνίας που χρησιμοποιείται (Πίνακες 12-26).

Η συμμετοχή σε διαδικτυακά παιχνίδια αποτελεί επίσης σημαντικό παράγοντα θυματοποίησης σε κρούσματα διαδικτυακού εκφοβισμού ($X^2=36,057$, $p\text{-value}=0,003$), αφού τα άτομα του δείγματος που συμμετέχουν σε διαδικτυακά παιχνίδια είναι πιο πιθανό να πέσουν θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού συγκριτικά με τα άτομα του δείγματος που δεν συμμετέχουν (Πίνακας 27-28, Παράρτημα 7). Οι συμμετέχοντες που έχουν ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια, είναι πιο πιθανό να διαπράξουν διαδικτυακό εκφοβισμό ($X^2=37,182$, $p\text{-value}<5\%$) σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν (Πίνακες 29-30, Παράρτημα 7). Επίσης, τα άτομα του δείγματος που συμμετέχουν σε διαδικτυακά παιχνίδια εμφανίζονται να παρατηρούν συχνότερα σκηνές εκφοβισμού ($X^2=35,925$, $p\text{-value}=0,003$) (Πίνακες 31-32, Παράρτημα 7).

Όσοι κάνουν χρήση ουσιών διαπιστώνεται ότι έχουν εκφοβιστεί σε μικρότερο βαθμό διαδικτυακά ($X^2=41,289$, $p\text{-value}=0,001$) και έχουν εκφοβίσει κάποιον άλλον διαδικτυακά σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με εκείνους που δεν κάνουν ($X^2=44,328$, $p\text{-value}<5\%$) (Πίνακας 33-36, Παράρτημα 7).

4.8. Ερευνητική υπόθεση/ερώτημα 8^ο: Όταν ένα άτομο ανήκει στην ομάδα των απλών παρατηρητών του φαινομένου του εκφοβισμού, ενδέχεται να συμπεριλαμβάνεται στους βοηθούς παρατηρητές (δηλ. εκείνους που παρατηρούν το φαινόμενο του εκφοβισμού να συμβαίνει σε άλλα άτομα-θύματα και αμέσως κινητοποιούνται κατά του) ή στους επιβλαβείς για το θύμα παρατηρητές (δηλ. εκείνους που ενώ παρατηρούν το φαινόμενο του εκφοβισμού να συμβαίνει στα θύματα, παραμένουν αμέτοχοι και άπραγοι δίχως να επιδιώκουν την καταστολή του). Ποια η στάση που κυριαρχεί και γιατί;

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων αναφέρει ότι εντοπίζει ή μαθαίνει αρκετά συχνά για παρατηρητές διαδικτυακού εκφοβισμού οι οποίοι παρέμειναν εντελώς αμέτοχοι στο συμβάν και δεν έδρασαν κατά του (σε ποσοστό 33,9%, n=76 άτομα). Ακολουθούν σε ποσοστό 26,8% (n= 60 άτομα) όσοι υποστηρίζουν ότι μερικές φορές εντοπίζουν αμέτοχους παρατηρητές διαδικτυακού εκφοβισμού. Περίπου το 28% (n=63 άτομα) των συμμετεχόντων αναφέρει ότι δεν έχει εντοπίσει ή εντοπίζει σπάνια άτομα που δεν δρουν όταν εντοπίζουν περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού (Πίνακας 1, Παράρτημα 8).

Από την άλλη πλευρά, σε πολύ υψηλό ποσοστό δηλώνουν οι συμμετέχοντες ότι ποτέ (σε ποσοστό 41,3%, n=93 άτομα) ή σπάνια (σε ποσοστό 37,8%, n=85 άτομα) συναντάνε μάρτυρες κάποιου γεγονότος διαδικτυακού εκφοβισμού και έδρασαν κατά αυτού. Μόλις το 6,6% (n=15 άτομα) των συμμετεχόντων εντοπίζει ενεργούς παρατηρητές διαδικτυακού εκφοβισμού (Πίνακας 2, Παράρτημα 8).

Όσον αφορά το βαθμό στον οποίο αντιδρούν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες όταν διαπιστώνουν συμβάντα διαδικτυακού εκφοβισμού, τα οποία δεν αφορούν τους ίδιους ή κάποιο οικείο πρόσωπό τους παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος σε ποσοστό 34,7% (n=76 άτομα) και 30,6% (n=67 άτομα) δεν αντιδρά ποτέ ή αντιδρά σπάνια (Πίνακας 3).

Ο βαθμός που δρα αν δεν τον αφορά ένα φαινόμενο διαδικτυακού εκφοβισμού ο συμμετέχοντας φαίνεται να μην συσχετίζεται με το αν έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά ($X^2=9,833$, p-value=0,631) και αν έχει εκφοβίσει ο ίδιος διαδικτυακά ($X^2=21,749$, p-value=0,151) (Πίνακας 4-5, Παράρτημα 8). Από την άλλη πλευρά ο βαθμός δράσης έναντι ενός φαινομένου διαδικτυακού εκφοβισμού φαίνεται να συσχετίζεται με την συχνότητα συμβάντων διαδικτυακού εκφοβισμού που έγιναν γνωστά στον συμμετέχοντα ($X^2=57,400$, p-value<0,05) ή που παρατήρησε ο ίδιος ο συμμετέχοντας ($X^2=50,823$, p-value<0,05) (Πίνακας 6-7). Συγκεκριμένα, όσο πιο συχνά κάποιος ενημερώνεται ή παρατηρεί ο ίδιος κάποιο

φαινόμενο διαδικτυακού εκφοβισμού τόσο πιο πιθανό είναι να αντιδράσει σε τέτοιου είδους φαινόμενα (Πίνακας 8-9).

5. Συζήτηση – συμπεράσματα

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν έχει διαπράξει κάποιο είδος εκφοβισμού ενώ ακολουθούν τα άτομα που υποστηρίζουν ότι έχουν διαπράξει παραδοσιακό, και αμέσως μετά εκείνα που έχουν εκφοβίσει διαδικτυακά. Ελάχιστοι εκ των συμμετεχόντων υποστηρίζουν ότι έχουν διαπράξει και τα δύο είδη εκφοβισμού.

Το μεγαλύτερο μέρος εκ των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν έχει πέσει θύμα διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού. Ακολουθούν όσοι υποστηρίζουν ότι έχουν δεχτεί παραδοσιακό, κι αμέσως μετά όσοι έχουν δεχτεί διαδικτυακό, ενώ ακόμα λιγότεροι έχουν πέσει θύματα και των δύο ειδών.

Μεγάλο μέρος εκ των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν έχει πέσει ποτέ θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού και ακολουθούν όσοι δηλώνουν ότι σπάνια του συμβαίνει το παραπάνω γεγονός. Η πλειοψηφία του δείγματος παρουσιάζεται να μην έχει διαπράξει ποτέ διαδικτυακό εκφοβισμό και ακολουθούν όσοι δηλώνουν ότι σπάνια έχουν προβεί σε τέτοια πράξη.

Από τους συμμετέχοντες που έχουν ενημερωθεί για κρούσματα διαδικτυακού εκφοβισμού είναι περισσότεροι εκείνοι που ενημερώνονται κάποιες φορές, ενώ ακολουθούν όσοι δηλώνουν ότι σπάνια ενημερώνονται. Σημαντικό μέρος των συμμετεχόντων δεν έχει παρατηρήσει ποτέ κάποιο κρούσμα διαδικτυακού εκφοβισμού, ενώ ακολουθούν όσοι δηλώνουν ότι σπάνια παρατηρούν.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες που έχουν διαπράξει διαδικτυακό εκφοβισμό, φαίνεται να το έκαναν επειδή διεκόπη κάποια ερωτική τους σχέση. Ακολουθούν εκείνοι που υποστηρίζουν ότι το έχουν κάνει σε κάποιον για την πολιτική του ιδεολογία, για τις σεξουαλικές του προτιμήσεις ή και για την εθνικότητά του. Κανένας από τους συμμετέχοντες δεν φαίνεται να έχει εκφοβίσει διαδικτυακά κάποιον για λόγους αναπηρίας/ειδικής ανάγκης και άλλων προβλημάτων υγείας.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες που έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά, θεωρούν ότι αυτό έγινε λόγω της εμφάνισής τους και για λόγους επιδόσεών τους. Ακολουθούν όσοι

υποστηρίζουν ότι έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά για την εθνικότητά τους, για την οικονομική τους κατάσταση, και για λόγους αντιζηλίας. Λιγότεροι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι έχουν εκφοβιστεί διαδικτυακά για την σεξουαλική τους ταυτότητα ή και τη θρησκεία τους.

Το φύλο και η ηλικία δεν βρέθηκαν να καθορίζουν τις στάσεις των ατόμων απέναντι στον εκφοβισμό, καθώς μεταξύ συμμετεχόντων διαφορετικού φύλου και ηλικίας δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ως προς τη στάση τους απέναντι στον εκφοβισμό, και πιο συγκεκριμένα, στο αν έχουν δεχτεί ή αν έχουν διαπράξει εκφοβισμό και τι είδους (διαδικτυακό ή παραδοσιακό), στον βαθμό υποδοχής και διάπραξης του διαδικτυακού εκφοβισμού, και στον βαθμό που δρουν σε περιπτώσεις εκφοβισμού που δεν τους αφορούν. Από τη άλλη πλευρά, οι Chang et al (2015) και Pelfrey & Weber (2013), αναφέρουν ότι τα αγόρια είναι περισσότερο πιθανό να εμπλακούν σε περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού, τόσο ως θύτες αλλά και ως θύματα. Αυτό βέβαια έρχεται σε σύγκρουση με τα παραπάνω αποτελέσματα, αλλά ενδέχεται να οφείλεται στο γεγονός ότι στο δείγμα της παρούσας μελέτης ήταν επικρατέστερος ο αριθμός των γυναικών.

Αντιθέτως η εθνικότητα φαίνεται να συσχετίζεται με την διάπραξη είτε διαδικτυακού είτε παραδοσιακού εκφοβισμού καθώς και με το βαθμό υποδοχής ή διάπραξης του διαδικτυακού. Σε σχέση με τους Έλληνες και τους Κύπριους, τα άτομα που είναι κάποιας άλλης εθνικότητας φαίνεται να έχουν διαπράξει εκφοβισμό συνολικά (διαδικτυακό και παραδοσιακό) περισσότερο, καθώς και να έχουν εκφοβίσει ή/και εκφοβιστεί διαδικτυακά σε μεγαλύτερο βαθμό. Από την άλλη, δεν παρατηρείται σημαντική διαφορά ως προς την υποδοχή του εκφοβισμού συνολικά (διαδικτυακού και παραδοσιακού) μεταξύ Ελλήνων ή Κυπρίων συμμετεχόντων και συμμετεχόντων άλλων εθνικοτήτων, ενώ επίσης δεν φάνηκε να υπάρχει σημαντική διαφορά ως προς το βαθμό που δρουν σε εκφοβιστικά συμβάντα τα οποία δεν τους αφορούν.

Μεταξύ των συμμετεχόντων που διαμένουν σε διαφορετικές περιοχές, διαπιστώθηκαν διαφορές μόνο ως προς το αν έχουν δεχτεί εκφοβισμό και σχετικά με το είδος εκφοβισμού που έχουν δεχτεί, ενώ ως προς την διάπραξη εκφοβισμού (διαδικτυακού ή παραδοσιακού), τον βαθμό διάπραξης και βαθμό υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού, αλλά και τον βαθμό που δρουν σε εκφοβιστικά συμβάντα που δεν τους αφορούν, δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των συμμετεχόντων, με βάση τον τόπο διαμονής τους. Όπως προέκυψε, οι συμμετέχοντες που προέρχονται από το Βόρειο Τομέα και το Νότιο Τομέα έχουν δεχτεί κυρίως παραδοσιακό εκφοβισμό και εκείνοι που προέρχονται από τον Ανατολικό τομέα

έχουν δεχτεί κυρίως διαδικτυακό εκφοβισμό. Διαπιστώνεται λοιπόν ότι, όπως η οποιαδήποτε μορφή κοινότητας έχει τα δικά της μοναδικά χαρακτηριστικά και συνήθειες, έτσι και μεταξύ των γεωγραφικών κοινοτήτων ή και περιοχών, αυτά διαφοροποιούνται, με βάση μία πληθώρα διαφόρων άλλων κριτηρίων.

Άτομα με διαφορετική μεταξύ τους ιδιότητα, εμφανίζουν διαφορές ως προς την υποδοχή εκφοβισμού, καθώς οι συνταξιούχοι και οι φοιτητές συμμετέχοντες φαίνεται να έχουν πέσει πιο συχνά θύματα του παραδοσιακού ή του διαδικτυακού εκφοβισμού, συγκριτικά με τους μαθητές, τους εργαζόμενους και με τους άνεργους συμμετέχοντες.

Επίσης, ανάμεσα στα άτομα με διαφορετικές ιδιότητες, παρατηρούνται διαφορές και ως προς τη συχνότητα με την οποία μαθαίνουν για συμβάντα διαδικτυακού εκφοβισμού. Οι μαθητές και οι φοιτητές φαίνεται να μαθαίνουν συχνότερα για τέτοιες περιπτώσεις, γεγονός που μπορεί να οφείλεται στην ολοένα και αυξανόμενη χρήση των νέων τεχνολογιών από την νέα γενιά, αλλά πιθανώς να υποδεικνύει μια τάση εμφάνισης του φαινομένου σε νεαρότερες ηλικίες. Σε έρευνα, των Gahagan, Vaterlaus & Frost (2015) σε δείγμα φοιτητών, το 46% των συμμετεχόντων αποκάλυψε ότι έχει παρατηρήσει συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού και αντίστοιχα σε έρευνα των Niblack & Hertzog (2015) σε εφήβους, σημαντικό ποσοστό (41%) αναφέρει ότι έχουν γίνει μάρτυρες σκληρών συμπεριφορών σε διαδικτυακές ιστοσελίδες.

Μεταξύ των συμμετεχόντων, φαίνεται ότι όσοι «ζούνε άνετα» οικονομικά, έχουν την τάση να εκφοβίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό στο διαδίκτυο. Αντιστοίχως, ο βαθμός στον οποίο δέχονται διαδικτυακό εκφοβισμό οι συμμετέχοντες είναι μεγαλύτερος στα άτομα που «τα βγάζουν πέρα αρκετά δύσκολα». Τα αποτελέσματα της έρευνας των Floros et al (2013) είναι αντίθετα με το παρόν εύρημα, καθώς τα άτομα που είχαν διαπράξει διαδικτυακό εκφοβισμό φάνηκε ότι αρκετές φορές προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα.

Ανάμεσα σε συμμετέχοντες με διαφορετικό επίπεδο εκπαίδευσης βρέθηκε σημαντική συσχέτιση μόνο όσον αφορά στον βαθμό υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού, ενώ δεν παρατηρείται συσχέτιση ως προς τον βαθμό διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού και συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες μετεδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δέχονται σε μεγαλύτερο βαθμό διαδικτυακό εκφοβισμό συγκριτικά με όσους είχαν άλλο επίπεδο εκπαίδευσης. Στην έρευνα των Tsitsika et al. (2013) η αναλογία των ατόμων που είχαν δεχτεί διαδικτυακό εκφοβισμό ήταν μεγαλύτερη στα άτομα που το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους ήταν χαμηλό ή μέσο, συγκριτικά με τα άτομα των οποίων το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους

ήταν υψηλό.

Η διαφοροποίηση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης μεταξύ των ατόμων ενδέχεται να αποτελεί παράγοντα θυματοποίησης ή και διάπραξης εκφοβισμού. Με οποιονδήποτε τρόπο και αν διαφοροποιείται η οικονομική κατάσταση ή το μορφωτικό επίπεδο ενός ατόμου είναι δυνατό αυτό να προκαλέσει συμπεριφορές εκφοβισμού στοχοποιώντας για παράδειγμα το διαφορετικό βιοτικό επίπεδο ή τις γνώσεις/αντίληψη των ατόμων.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες που συναναστρέφονται με μεγαλύτερα άτομα από εκείνους, τείνουν να αντιδρούν περισσότερο όταν παρατηρούν περιστατικά διαδικτυακού εκφοβισμού τα οποία δεν αφορούν τους ίδιους ή οικεία τους πρόσωπα. Η τάση αυτή θα μπορούσε να οφείλεται στο γεγονός ότι η συναναστροφή με μεγαλύτερα άτομα ενδέχεται να συντελεί στην υιοθέτηση θετικών προτύπων συμπεριφοράς και την ανάπτυξη του βαθμού προσωπικής ωρίμανσης. Επιπλέον, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας έχουν πιθανότατα μεγαλύτερο εύρος εμπειριών (διαδικτυακών και μη) και δύνανται να καθοδηγούν τα άτομα που συναναστρέφονται με ορθές και κατάλληλες συμβουλές, λειτουργώντας υποστηρικτικά προς αυτούς.

Τα άτομα που ο φιλικός τους κύκλος τους στηρίζει σε τυχόν δυσκολίες, εμπιστεύονται τους φίλους τους και μπορούν να εκμυστηρευτούν/μιλήσουν ειλικρινά σε αυτούς, φαίνεται να δέχονται σπανιότερα μορφές εκφοβισμού. Αντίθετα, τα άτομα που δηλώνουν ότι έχουν λίγους ή καθόλου φίλους καθώς επίσης και εκείνα που δεν εμπιστεύονται τους φίλους τους ή δεν εκμυστηρεύονται εύκολα/μιλάνε ειλικρινά σε αυτούς, φαίνεται να διαπράττουν εκφοβισμό περισσότερο, συγκριτικά με τα άτομα που έχουν υποστηρικτικό φιλικό κύκλο. Επίσης, οι συμμετέχοντες που νιώθουν κατώτεροι, αόρατοι ή ανεπιθύμητοι είναι πιο πιθανό να έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού και εκείνοι που προτιμούν να απομονώνονται - να μένουν μόνοι έχουν εκφοβιστεί στο διαδίκτυο σε μεγαλύτερο βαθμό, απ' ό,τι τα άτομα που δεν προτιμούν να απομονώνονται

Ο Wandler (n.d.), επισημαίνει ότι μερικές από τις ενδείξεις του εκφοβισμού είναι η αποφυγή κοινωνικών καταστάσεων και η απώλεια φίλων, καθώς και η μειωμένη αυτοεκτίμηση. Κατά τους Shanahan & Farmer (2010), όταν ένα άτομο δεν έχει τον έλεγχο σε κάποιους τομείς της ζωής του (π.χ. οικογενειακές-φιλικές σχέσεις) είναι πιθανό να οδηγηθεί σε συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού, έχοντας συχνά την ανάγκη να ασκεί έλεγχο σε άλλα άτομα, ώστε να επιδιώξει να έχει τον έλεγχο σε άλλους τομείς, στην προσπάθειά του να

αντισταθμίσει αυτή του την αδυναμία.

Τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες και ψυχικές διαταραχές βρέθηκε ότι πέφτουν πιο εύκολα θύματα διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού. Αντίστοιχα, σε έργο των Anti-Bullying Alliance [ABA] et al., (n.d.), τα άτομα που δήλωσαν πως έχουν μαθησιακές δυσκολίες ήταν πιο πιθανό να έχουν δεχθεί διαδικτυακό εκφοβισμό, σε σχέση με εκείνα που δεν ανέφεραν να έχουν μαθησιακές δυσκολίες.

Το αν διαπράττει κάποιος διαδικτυακό ή παραδοσιακό εκφοβισμό, φάνηκε πως δεν συσχετίζεται με το εάν το άτομο έχει κάποια μαθησιακή δυσκολία ή κάποια ψυχική/ψυχωτική νόσο ή διαταραχή. Αντίθετα στην έρευνα των Vaughn et al., (2010), οι συμμετέχοντες που έπασχαν από κάποια αγχώδης ή ψυχωσική διαταραχή αποκάλυψαν συμμετοχή σε εκφοβιστική συμπεριφορά

Τα άτομα που δηλώνουν ότι συχνά οι άλλοι τους φοβούνται, καθώς και τα άτομα που νιώθουν ότι δεν μπορούν να ελέγξουν εύκολα τον θυμό τους φαίνεται να είναι πιο επιρρεπή στην άσκηση εκφοβισμού. Επίσης, τα άτομα που πιστεύουν ότι όταν εκδηλώνουν το θυμό τους μπορούν ευκολότερα να επιβληθούν, είναι πιο πιθανό να διαπράξουν διαδικτυακό εκφοβισμό.

Προηγούμενες εμπειρίες ή βιώματα εκφοβιστικού περιεχομένου σε ένα άτομο, παρατηρείται ότι επηρεάζουν τις στάσεις τους ως προς το πώς αντιμετωπίζουν άλλα εκφοβιστικά συμβάντα του παρόντος. Οι συμμετέχοντες που παρουσιάζονται να έχουν δεχτεί παραδοσιακό ή διαδικτυακό εκφοβισμό φαίνεται να είναι πιθανότερο να διαπράξουν παραδοσιακό ή διαδικτυακό εκφοβισμό αντίστοιχα. Οι Antoniadou & Kokkinos (2015); Shanahan & Farmer (2010); Willard (2007); Yen et al. (2014), συμφωνούν ότι αρκετές φορές, η εμφάνιση περιστατικών κυβερνο-εκφοβισμού επηρεάζεται από συμμετοχή σε προηγούμενο συμβάν. Επιπροσθέτως, οι συμμετέχοντες που έχουν νιώσει συναισθήματα φόβου, θυμού, εκδικητικής διάθεσης, άγχους, ντροπής, κλπ σε καταστάσεις που τους θυμίζουν εκφοβιστικές παρελθοντικές εμπειρίες, φαίνεται να έχουν πέσει θύματα διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού σε μεγαλύτερη συχνότητα.

Η ύπαρξη κάποιας ειδικής ανάγκης/αναπηρίας στην παρούσα έρευνα δεν βρέθηκε να συσχετίζεται με την υποδοχή ή και την διάπραξη διαδικτυακού ή παραδοσιακού εκφοβισμού. Αντίθετα, στην έρευνα του Piquart (2017), τα άτομα που έπασχαν από χρόνια νοσήματα ή αναπηρία ήταν περισσότερο πιθανό να έχουν εμπλακεί σε περιπτώσεις εκφοβισμού, είτε ως θύματα είτε ως θύτες, απ' ότι οι συμμετέχοντες οι οποίοι δεν έπασχαν από κάποια

νόσο/αναπηρία. Ο ίδιος ερμηνεύει την συμμετοχή αυτών των ατόμων σε διάπραξη εκφοβισμού εν μέρει ως μια ενέργεια αντίδρασης στον φόβο μίας ενδεχόμενης θυματοποίησης. Επί τω πρόγραμμα έργου των Anti-Bullying Alliance [ABA] et al., (n.d.), παρατηρήθηκε ότι στα άτομα που δήλωσαν ότι έχουν κάποια αναπηρία, υπήρχαν σχεδόν οι διπλάσιες πιθανότητες να έχουν βιώσει κάποια εμπειρία διαδικτυακού εκφοβισμού, συγκριτικά με τα άτομα που δεν ανέφεραν να έχουν κάποια αναπηρία. Οι δύο αυτές μελέτες πραγματοποιήθηκαν ωστόσο αποκλειστικά σε συμμετέχοντες νεαρής ηλικίας, σε αντίθεση με την παρούσα, οπότε τα αποτελέσματά τους δύνανται να αντιπροσωπεύουν τις τάσεις συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Επιπλέον μια εκ των ερευνών πραγματοποιήθηκε με ποιοτικές μεθόδους, οι οποίες δεν στοχεύουν στην γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Τα άτομα που έχουν δεχτεί εκφοβισμό είτε παραδοσιακό, είτε διαδικτυακό φαίνεται να έχουν συγκρουστεί με κάποιο άλλο άτομο υπό αιτιότητα του άλλου περισσότερο, λόγω της μεταξύ τους εντελώς διαφορετικής στάσης/ιδεολογίας/θρησκείας/εθνικής καταγωγής/υπεράσπισης ομάδας κ.ά. Αντίθετα, τα άτομα τα οποία προκαλούν συγκρούσεις για τους ίδιους λόγους, είναι πιο πιθανό να διαπράξουν εκφοβισμό και λιγότερο πιθανό να πέσουν οι ίδιοι θύματα εκφοβισμού. Επιπλέον, τα άτομα που πιστεύουν ότι κάποια άτομα ή ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα διαπράττουν σε μεγαλύτερο βαθμό συνολικά είτε διαδικτυακό είτε παραδοσιακό εκφοβισμό, απ' ότι τα άτομα που δεν συμφωνούν με αυτό. Όπως σημειώνουν και οι Subrahmanyam και Smahel (2011) εντοπίζεται στον Κυβερνοχώρο περιεχόμενο που εκφράζει μίσος εναντίων ατόμων που συχνά ανήκουν σε φυλετικές/εθνοτικές ή άλλες μειονοτικές ομάδες. Το Διαδίκτυο δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την εξωτερίκευση ποικίλων και διαφορετικών ιδεολογιών, στάσεων, συμπεριφορών, προτιμήσεων κ.ά., η διαφοροποίηση των οποίων δύναται να προκαλέσει συγκρούσεις μεταξύ των ατόμων. Η δημιουργία συγκρούσεων ωστόσο, οι οποίες ενδέχεται να έχουν και ρατσιστικό υπόβαθρο, δύναται να προέρχονται από κάθε μορφής διαφορετικότητα και ενδέχεται να ξεφύγουν από τα όρια της αποδεκτής και μη αποκλίνουσας συμπεριφοράς και οι συγκρούσεις αυτές να λάβουν την μορφή επίμονου ή ακόμα και σκληρού εκφοβισμού. Οι διακρίσεις και οι πάσης φύσεως προκαταλήψεις είναι λοιπόν δυνατό να εκδηλωθούν ενεργά μέσα από εκφοβιστικές συμπεριφορές που είτε λαμβάνουν χώρα άμεσα και σε οποιονδήποτε χώρο, είτε στο Διαδίκτυο.

Μεταξύ των συμμετεχόντων, μόνο όσοι προτιμούν να χρησιμοποιούν το «Dod» από τα μέσα επικοινωνίας Sms/Mms, Email, Skype, Facebook, Youtube, Wow/lol/dota, και Dod,

φαίνεται να διαφοροποιούνται ως προς το βαθμό που δέχονται διαδικτυακό εκφοβισμό και συγκεκριμένα έχουν την τάση να εκφοβίζονται λιγότερο, ενώ ο βαθμός της διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού δε φαίνεται να καθορίζεται από το μέσο επικοινωνίας που χρησιμοποιείται. Τα άτομα εκείνα που η περιέργεια τους που το διαδίκτυο τους φέρνει μεελάδες φαίνεται ότι ασκούν σε μεγαλύτερο βαθμό διαδικτυακό εκφοβισμό.

Περίπου 3 στους 10 από τους συμμετέχοντες δηλώνει ότι η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής τους ταυτότητας στο διαδίκτυο τους έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσαν. Η ανωνυμία που προσφέρει το Διαδίκτυο είναι δυνατό να οδηγήσει τα άτομα να υιοθετήσουν συμπεριφορές που ίσως να μην κρατούσαν εάν βρίσκονταν πρόσωπο με πρόσωπο με το θύμα τους (Chadwick, 2014; “What is Cyber Bullying?”, n.d) και εφόσον ο θύτης δεν είναι πάντα σε θέση να γνωρίζει τον αντίκτυπο των ενεργειών του στον στόχο του, οι συμπεριφορές αυτές ενδέχεται να είναι και σκληρότερες (Chadwick, 2014).

Η συμμετοχή των ατόμων σε διαδικτυακή συζήτηση-συνομιλία όπως επίσης και η συμμετοχή σε διαδικτυακά παιχνίδια, φαίνεται να συσχετίζονται με την υποδοχή διαδικτυακού εκφοβισμού καθώς, από τα άτομα του δείγματος συνολικά, εκείνα που συμμετέχουν σε κάποιο από τα δύο, παρουσιάζονται να εκφοβίζονται διαδικτυακά περισσότερο σε σχέση με εκείνα που δεν συμμετέχουν. Πρόκειται για δύο διαδικτυακούς χώρους που ενώ έχουν τη δυνατότητα να συγκεντρώνουν τεράστιο αριθμό διαφορετικών ατόμων, και συνάμα την ίδια χρονική στιγμή, ακόμα παρέχουν στα άτομα που συμμετέχουν σε αυτούς τη δυνατότητα να επικοινωνούν, να ανταλλάσσουν πληροφορίες. Οι λόγοι αυτοί, αποτελούν ευνοϊκές συνθήκες εμφάνισης ή ανάπτυξης του διαδικτυακού εκφοβισμού. Μάλιστα, σύμφωνα με τους Subrahmanyam και Smahel (2011) σε ορισμένες ιστοσελίδες, ή δωμάτια συζήτησης (chat rooms) εντοπίζεται περιεχόμενο μίσους εναντίων ατόμων και ομάδων, μέσω βίαιων και επιθετικών μηνυμάτων, ενώ ακόμα, οι Shanahan & Farmer (2010), σημειώνουν ότι το άτομο που εκφοβίζει, μπορεί στα διαδικτυακά δωμάτια συζήτησης (chat rooms) να ενθαρρύνεται και από άλλους συνομιλητές οι οποίοι παρακολουθούν τις επιθέσεις την ώρα που συμβαίνουν. Ακόμα, τα άτομα του δείγματος που έχουν ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια, είναι πιο πιθανό να διαπράξουν διαδικτυακό εκφοβισμό σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν και επίσης εμφανίζονται να παρατηρούν συχνότερα σκηνές εκφοβισμού.

Σε έρευνα των Ballard και Welch (2015) παίκτες διαδικτυακών παιχνιδιών ρόλων

ανέφεραν ότι συμπεριφορές διαδικτυακού εκφοβισμού - θυματοποίησης είναι αρκετά συνήθη φαινόμενα σε αυτά τα παιχνίδια. Αυτό μπορεί ακόμα να επηρεάζεται από το ότι, όπως και ο Cho (2004) αναφέρει, στα πλαίσια του παιχνιδιού, τα παιχνίδια πολλαπλών παικτών περιλαμβάνουν δυνατότητες όπως είναι η «θανάτωση παίκτη» και άλλες επιθετικές ενέργειες.

Επιπλέον όσοι κάνουν χρήση ουσιών διαπιστώνεται ότι έχουν εκφοβιστεί σε μικρότερο βαθμό διαδικτυακά και έχουν εκφοβίσει κάποιον άλλον διαδικτυακά σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με εκείνους που δεν κάνουν. Σύμφωνα με τους Vaughn et al. (2010), ενήλικα άτομα τα οποία παρουσιάζουν διαταραχή στην χρήση ουσιών ανέφεραν ότι έχουν διαπράξει κάποια στιγμή εκφοβιστική συμπεριφορά

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι η χρήση ουσιών, η συμμετοχή των ατόμων σε διαδικτυακή συζήτηση-συνομιλία ή/και σε διαδικτυακά παιχνίδια, αποτελούν πιθανότατα παράγοντες θυματοποίησης σε κρούσματα διαδικτυακού εκφοβισμού, αλλά και διάπραξης του.

Σε πολύ υψηλό ποσοστό δηλώνουν οι συμμετέχοντες ότι ποτέ (σε ποσοστό 41,3%, n=93 άτομα) ή σπάνια (σε ποσοστό 37,8%, n=85 άτομα) συναντάνε μάρτυρες κάποιου γεγονότος διαδικτυακού εκφοβισμού που έδρασαν κατά αυτού. Αυτό μπορεί να συμβαίνει για πολλούς λόγους. Στην έρευνα των Brody & Vangelisti (2015), διαπιστώνεται ότι πολλές μεταβλητές, συμπεριλαμβανομένων εκείνων του αντιληπτού αριθμού των παρατηρητών, της ανωνυμίας, της ενσυναίσθησης, της ποιότητας και του βαθμού εγγύτητας των σχέσεων, αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες στον καθορισμό της παρέμβασης των παρατηρητών, με βασικότερους τους δύο τελευταίους. Επιπλέον το ότι μπορεί το εκφοβιστικό συμβάν να μην αφορά οικεία ή έστω γνωστά για τον παρατηρητή άτομα, καθώς επίσης και η άγνοιά του ίδιου ως προς τους τρόπους διαχείρισης τέτοιων συμβάντων, ή ως προς τα μέτρα αντιμετώπισης, καθώς και ο βαθμός της διαθεσιμότητάς τους στο εκάστοτε άτομο, ενδέχεται να αποτελούν παράγοντες που ευνοούν με τη σειρά τους αυτή τη στάση των παρατηρητών. Όπως διαπιστώνεται ακόμα στην παρούσα μελέτη, όσο πιο συχνά κάποιος ενημερώνεται ή παρατηρεί ο ίδιος κάποιο φαινόμενο διαδικτυακού εκφοβισμού τόσο πιο πιθανό είναι να αντιδράσει σε τέτοιου είδους φαινόμενα. Μόλις το 6,6% (n=15 άτομα) των συμμετεχόντων εντοπίζει ενεργούς παρατηρητές διαδικτυακού εκφοβισμού. Το ότι το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά μικρό σε σχέση με το προηγούμενο, θα μπορούσε από τη μία μεριά να αντιπροσωπεύει κατά ένα βαθμό την πραγματικότητα, αλλά από την άλλη θα μπορούσε να αποτελεί τυχαίο γεγονός, ή να είναι αποτέλεσμα του ότι δεν απαντήθηκε το συγκεκριμένο

ερώτημα από όλους τους συμμετέχοντες, ή ακόμα του ότι στο δείγμα ήταν περιορισμένος ο αριθμός των παιδιών και εφήβων σε σχέση με των υπόλοιπων ηλικιακών ομάδων. Όσον αφορά το βαθμό στον οποίο αντιδρούν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες όταν διαπιστώνουν συμβάντα διαδικτυακού εκφοβισμού, τα οποία δεν αφορούν τους ίδιους ή κάποιο οικείο τους πρόσωπο, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος δεν αντιδρά ποτέ ή αντιδρά σπάνια. Η συνολική μη ενεργοποίηση-παρέμβαση που παρουσιάζεται ως προς το να δράσουν τα άτομα όταν παρατηρούν ένα εκφοβιστικό συμβάν στο διαδίκτυο, δημιουργεί έντονο προβληματισμό ως προς το βαθμό της ενημέρωσης γύρω από το εκφοβιστικό φαινόμενο αλλά και για τον βαθμό διαθεσιμότητας και αποτελεσματικότητας των υπάρχοντων μέτρων πρόληψης αλλά κυρίως αντιμετώπισης κατά του. Ως εκ τούτου προκύπτει η ανάγκη για περαιτέρω μελέτες και περισσότερο εις βάθος, οι οποίες να επικεντρώνονται στο συγκεκριμένο ζήτημα και να αναζητήσουν νέες και περισσότερο εκσυγχρονισμένες κατάλληλες μεθόδους.

6. Περιορισμοί-δυσκολίες της έρευνας

Κατά την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης μελέτης, παρουσιάστηκαν αρκετές δυσκολίες κυρίως σχετικά με τη συλλογή του δείγματος. Η πρώτη από αυτές αφορά στις ηλικιακές ομάδες που συγκεντρώθηκαν διότι οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην παιδική ή εφηβική ηλικία είναι συνολικά αρκετά λιγότεροι από το σύνολο των υπολοίπων. Όσον αφορά τα άτομα της παιδικής ηλικιακής ομάδας, η μικρή συμμετοχή μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι βάση του Κώδικα Δεοντολογίας του Επαγγέλματος απαιτείται η χορήγηση άδειας από τους αρμόδιους φορείς ή γραπτή συναίνεση των γονέων ή κηδεμόνων τους και αυτό περιόρισε την αμεσότητα της προσέγγισης μικρών ηλικιών. Στη συνέχεια, δυσκολία αποτέλεσε η μεταφορά των δημιουργών της συγκεκριμένης έρευνας μεταξύ των διαφόρων περιοχών που έγινε προκειμένου στο δείγμα να συγκεντρώνεται πληθώρα ατόμων με διαφορετικούς τόπους διαμονής αλλά και κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία γενικότερα. Η δυσκολία αυτή ήταν και οικονομική εξαιτίας των εξόδων της μεταφοράς αλλά και χρονική επίσης καθώς πολλές από τις περιοχές της Αττικής ήταν αρκετά απομακρυσμένες μεταξύ τους. Αυτά επίσης περιόρισαν σε μεγάλο βαθμό την αμεσότερη προσέγγιση των ατόμων και ως εκ τούτου επηρεάζει σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό την ολοκλήρωση της μελέτης εντός του χρονικού πλαισίου του αρχικού ανάλογου χρονοδιαγράμματος που είχε σχεδιαστεί. Αυτό βέβαια επηρεάστηκε ακόμα και από τον αριθμό και το είδος των ερευνητικών ερωτημάτων

που επιλέχθηκαν αφού όπως αποδείχθηκε ήταν πολλά και περίπλοκα σε σχέση με τα χρονικά περιθώρια διεκπεραίωσης που είχαν οριστεί. Ένας άλλος περιορισμός που προέκυψε έγκειται στην ιδιότητα των συμμετεχόντων όπου οι περισσότεροι ήταν εργαζόμενοι κάτι που μάλλον πιθανότατα δεν αντιπροσωπεύει σχεδόν καθόλου την πραγματικότητα εάν λάβει κανείς υπόψη τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια. Τέλος δυσκολία και στον εντοπισμό ατόμων στην Ελλάδα που να είναι διαφορετικής εθνικότητας από την επικρατούσα της χώρας. Αυτό έφερε περιορισμό στην επίτευξη της συγκέντρωσης ποικίλων εθνικοτήτων στο δείγμα, καθώς επίσης και συγκέντρωσης ενός ικανοποιητικού αριθμού συμμετεχόντων διαφορετικής εθνικότητας.

7. Προτάσεις

Για την αποτελεσματική διαχείριση και ενδεχόμενη μείωση του φαινομένου του διαδικτυακού εκφοβισμού πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στις πρακτικές καίριας πρόληψης και παρέμβασης, οι οποίες πρέπει να είναι πολύπλευρες και να εφαρμόζουν συστηματικές προσεγγίσεις συμπεριλαμβάνοντας το άτομο, την οικογένεια, τους συνομήλικους, το σχολείο και την κοινότητα.

Αρχικά, επειδή το φαινόμενο παρουσιάζεται συχνότερα σε νεαρά άτομα, οι γονείς, οι σχολικές μονάδες, αλλά και τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τις ενδείξεις πιθανής εμπλοκής σε περιπτώσεις διαδικτυακού εκφοβισμού και να καθοδηγούν – ενημερώνουν τους νέους για την ορθή και νόμιμη χρήση του διαδικτύου και των τεχνολογιών της πληροφορίας γενικότερα. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό θα ήταν σκόπιμο δάσκαλοι, καθηγητές, ερευνητές, επαγγελματίες υγείας και ψυχικής υγείας, κοινωνιολόγοι κ.άλλοι, οι οποίοι έχουν έρθει αντιμέτωποι ή έχουν διερευνήσει/επικεντρωθεί σε εκφοβιστικές συμπεριφορές, να εκπαιδεύσουν καταλλήλως έναν ακόμα αριθμό ατόμων ως προς την πρόληψη, την αναγνώριση, και την διαχείριση του φαινομένου, μέσα από ειδικά βιωματικά σεμινάρια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης. Οι δεύτεροι με τη σειρά τους θα είναι σε θέση να ευαισθητοποιήσουν και να μεταδώσουν μετέπειτα σε ακόμη περισσότερα άτομα τη γνώση αυτή και ούτω καθεξής, ενώ ταυτόχρονα όλοι οι παραπάνω θα μπορούν με παράλληλη προσωπική μελέτη και αναζήτηση να εξειδικεύονται όλο και περισσότερο στο εκφοβιστικό φαινόμενο και να προλαμβάνουν ή να αντιμετωπίζουν καλύτερα τέτοιες καταστάσεις. Απ' την άλλη, οι Κοινωνικές δομές της εκάστοτε τοπικής κοινότητας, σε

συνεργασία με τα σχολεία και τους οργανισμούς ασφαλούς χρήσης του Διαδικτύου και την Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος μπορούν να οργανώνουν ημερίδες-συνέδρια-εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης για το φαινόμενο του Κυβερνοεκφοβισμού-θυματοποίησης. Έπειτα, στις διάφορες ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, και στα δωμάτια Διαδικτυακής συνομιλίας τα ισχύοντα μέτρα ασφαλείας χρειάζεται να ισχυροποιηθούν. Ο αυτόματος εντοπισμός ακατάλληλου/προσβλητικού περιεχομένου στα άμεσα διαδικτυακά μηνύματα και η αναφορά κακόβουλου περιεχομένου στις ιστοσελίδες, είναι ναι μεν προστατευτικά μέτρα κατά της διαδικτυακής παρενόχλησης, αλλά ωστόσο ενδέχεται να μην είναι ευρέως γνωστά, ώστε να εφαρμόζονται έγκαιρα και αποτελεσματικά. Επιπροσθέτως, η δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας με κάποιον αρμόδιο φορέα κατά του εκφοβισμού, σε μία ιστοσελίδα, ενδέχεται να ήταν αρκετά αποτελεσματική αναφορικά με την υποστήριξη των θυμάτων του διαδικτυακού εκφοβισμού καθώς θα λάμβαναν καθοδήγηση, υποστήριξη και παραπομπή στις αρμόδιες δομές για την αντιμετώπιση και την αναφορά εκφοβιστικών περιστατικών.

Επιπλέον κρίνεται σκόπιμη η παραγωγή και προβολή περισσότερων ενημερωτικών διαφημίσεων σχετικά με το φαινόμενο του διαδικτυακού ή του σχολικού εκφοβισμού, στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, καθώς επίσης η δημιουργία και η προώθηση ενημερωτικού υλικού για τα δύο φαινόμενα.

Σύμφωνα με την Ang (2015), οι μεταβλητές-προσδιοριστές που συσχετίζονται με τους γονείς και την σχέση μεταξύ γονέων και παιδιών επισημαίνονται ως κίριοι στόχοι για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου του εκφοβισμού. Καθώς οι γονείς κατέχουν πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των παιδιών και των εφήβων, είναι ζωτικής σημασίας η καλλιέργεια και η ανάπτυξη ενός θετικού συναισθηματικού δεσμού γονέα-παιδιού και να καθιερωθεί αυτό όσο το δυνατόν νωρίτερα είναι εφικτό. Επιπροσθέτως, κρίνεται αναγκαία η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και η τροποποίηση της πεποίθησης ότι η επιθετικότητα είναι μία νόμιμη και αποδεκτή λύση. Όπου είναι δυνατό, θα ήταν χρήσιμη η δημιουργία κατάλληλων κοινωνικών κανόνων στις διαδικτυακές κοινότητες (Ang, 2015).

Όσον αφορά την νομοθεσία, θα πρέπει να θεσπιστεί νόμος που να καθιστά παράνομη άνευ ηλικιακού ορίου την παρενόχληση και τον εκφοβισμό μέσω των σύγχρονων ψηφιακών μέσων, στα οποία ο εκφοβισμός λαμβάνει χώρα με μη φανερές μορφές και αναπτύσσεται σταδιακά με όλο και μεγαλύτερη έκταση ή και ένταση. Κρίνεται συνεπώς αναγκαίο να εκφράζεται ρητά η ποινικοποίηση του διαδικτυακού εκφοβισμού και να συμπεριληφθεί

μελλοντικά ως αδίκημα στον Ποινικό Κώδικα, ώστε να διασφαλιστεί η ορθή εκδίκαση υποθέσεων διαδικτυακού εκφοβισμού οι οποίες μπορεί να μην αντιμετωπίζονται σαν αδίκημα, με βάση το υπάρχον ελληνικό νομικό πλαίσιο.

8. Βιβλιογραφικές αναφορές:

Ελληνόγλωσση:

- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου: *Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις* (2015). Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2017 από: <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=1ulBzQXENA%3D&tabid=132>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (2015). *Έρευνα χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας από νοικοκυριά και άτομα: Βαθμός Χρήσης Νέων Τεχνολογιών*. Ανακτήθηκε στις 20 Νοεμβρίου, 2015 από <http://www.statistics.gr/documents/20181/51246a10-a5d9-44ae-9186-d17d55a496a0>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (2016). *Έρευνα χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας από νοικοκυριά και άτομα: Βαθμός Χρήσης Νέων Τεχνολογιών*. Ανακτήθηκε στις 3 Ιανουαρίου, 2016 από <http://www.statistics.gr/documents/20181/f53f0ccb-c716-42fd-9186-d4db43f685a1>
- Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο.
- Νομικό Πλαίσιο στην Ελλάδα Προστασία από το Bullying και τις Ρατσιστικές Ενέργειες (χ.χ). Ανακτήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 2017 από http://cyberhelp.eu/el/introduction/legal_aspects
- Νομοθεσία για το ηλεκτρονικό έγκλημα (χ.χ). Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου, 2017 από <http://www.e-crime.gr/p/links.html>
- Υπηρεσία Οικονομικής Αστυνομίας και Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος [ΥΠ.Ο.Α.Δ.Η.Ε] (2013). *Ηλεκτρονικό έγκλημα και νομοθεσία. 2ο Συνέδριο για την Ασφαλή Πλοήγηση στο Διαδίκτυο*, 7 Φεβρουαρίου, 2013 (σσ: 166-167). Έκδοση: Α.Α Λιβάνη.
- Javeau, C. (2000). *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*. Μεταφρ. Τζαννόνε-Τζώρτζη, Κ. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Safeline, (χ.χ) *Νομοθετικός-Συμβουλευτικός Οδηγός για το Cyberbullying*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2017, από <http://www.safeline.gr/sites/default/files/Cyberbullying.pdf>

Ξενόγλωσση:

- Ang R. P (2015) Cyberbullying: Its Prevention and Intervention Strategies. In D. Sibnath (Ed), *Child Safety, Welfare and Well-being*, (pp 25-38). India: Springer http://dx.doi.org/10.1007/978-81-322-2425-9_3
- Anti-Bullying Alliance [ABA], Achievement for All 3As, Contact a Family, Mencap & Council for Disabled Children (n.d). *Cyberbullying and children and young people with SEN and disabilities: guidance for teachers and other professionals. SEN and disability: developing effective anti-bullying practice*. Retrieved 11 February, 2017 from <http://www.anti-bullyingalliance.org.uk/media/7441/cyberbullying-and-send-module-final.pdf>
- Antoniadou, N. & Kokkinos, C. (2015). Cyber and school bullying: Same or different phenomena? *Aggression and Violent Behavior*, 25, pp:363-377. <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2015.09.013>
- Antoniadou, N. & Kokkinos, C. (2013). A review of research on cyber-bullying in Greece. *International Journal of Adolescence and Youth*, 20, pp.185-201. <http://dx.doi.org/10.1080/02673843.2013.778207>
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying among young adults in Malaysia: The roles of gender, age and Internet frequency. *Computers in Human Behavior*, 46, pp: 149-157 <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.021>
- Ballard, M.E. & Welch, K.M. (2015). Virtual Warfare: Cyberbullying and Cyber-Victimization in MMOG Play. *Games and Culture*, pp. 1-26. <http://dx.doi.org/10.1177/1555412015592473>
- Bauman, S. & Bellmore, A. (2015). New Directions in Cyberbullying Research, *Journal of School Violence*, 14 (1), pp: 1-10, <http://dx.doi.org/10.1080/15388220.2014.968281>
- Baumer, F., Goldstein, M. A. (2011). Bullying. In M.A Goldstein (Ed), *The MassGeneral Hospital for Children Adolescent Medicine Handbook*. (pp:205-207) New York: Springer http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4419-6845-6_23
- Belsey, B. (2005). *Cyberbullying: An Emerging Threat to the "Always On" Generation*. Retrieved 20 October, 2015 from http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32 (3), pp. 265-277. <http://dx.doi.org/10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH>
- Bill Belsey - Biography (χ.χ). Ανακτήθηκε από http://www.billbelsey.com/?page_id=183 [πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2016]
- Boyes, M.E. & Cluver, L.D. J (2015). Relationships Between Familial HIV/AIDS and Symptoms of Anxiety and Depression: The Mediating Effect of Bullying Victimization in a Prospective Sample of South African Children and Adolescents. *Youth Adolescence*, 44 (4) pp: 847 <http://dx.doi.org/10.1007/s10964-014-0146-3>
- Brody, N. & Vangelisti, A. L (2015). Bystander Intervention in Cyberbullying, *Communication Monographs*, 83 (1), pp: 94-119 <http://dx.doi.org/10.1080/03637751.2015.1044256>
- Callaghan, M., Colette, K. & Molcho, M. (2015). Exploring traditional and cyberbullying among Irish adolescents. *International Journal of Public Health*, 60 (2), pp: 199–206 <http://dx.doi.org/10.1007/s00038-014-0638-7>
- Cao, B. & Lin, W. Y (2015). How do victims react to cyberbullying on social networking sites? The influence of previous cyberbullying victimization experiences. *Computers in Human Behavior*, 52, pp: 458–465 <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.06.009>
- Chadwick, S. (2014) *Impacts of Cyberbullying, Building Social and Emotional Resilience in Schools*. New York Dordrecht London: Springer Cham Heidelberg <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-04031-8>
- Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M., Huang, T.F., Pan, Y. C. (2015). Online gaming and risks predict cyberbullying perpetration and victimization in adolescents. *International Journal of Public Health*, 60 (2), pp. 257–266. <http://dx.doi.org/10.1007/s00038-014-0643-x>
- Chang, F.C., Chiu, C.H., Miao, N.F., Chen, P. H., Lee, C. M., Chiang, J. T., Pan, Y. C. (2015). The relationship between parental mediation and Internet addiction among adolescents, and the association with cyberbullying and depression. *Comprehensive Psychiatry*, 57, pp.21-28. <http://dx.doi.org/10.1016/j.comppsy.2014.11.013>

- Connell, N. M, Morris, R. G & Piquero, R. A. (2015). Exploring the Link between Being Bullied and Adolescent Substance Use. *Victims & Offenders*, pp.1-20. <http://dx.doi.org/10.1080/15564886.2015.1055416>
- Del Rey, R., Ortega-Ruiz, R., Zych, I. (2015). Scientific research on bullying and cyberbullying: Where have we been and where are we going. *Aggression and Violent Behavior*, 24, pp.188-198. <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.015>
- Erreygers, S., Pabian, S., Vandebosch, H., Baillien, E. (2016). Helping behavior among adolescent bystanders of cyberbullying: The role of impulsivity. *Learning and Individual Differences*, 48, pp. 61–67. <http://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2016.03.003>
- Fahy, A., Stansfeld, S., Smuk, M., Smith, N., Cummins, S., Clark, C. (2016) Longitudinal Associations Between Cyberbullying, Involvement and Adolescent Mental Health. *Journal of Adolescent Health*, 59 (5), pp: 502-509 <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.06.006>
- Floros, D. G., Siomos, E. K., Fisoun, V., Dafouli, E., Geroukalis, D. (2013). Adolescent Online Cyberbullying in Greece: The Impact of Parental Online Security Practices, Bonding, and Online Impulsiveness. *Journal of School Health*, 83 (6), pp: 445-453. American School Health Association. <http://dx.doi.org/10.1111/josh.12049>
- Gahagan, K., Vaterlaus, J.M., Frost, L.R. (2015) College student cyberbullying on social networking sites: Conceptualization, prevalence, and perceived bystander responsibility. *Computers in Human Behavior*, 55 (2), pp: 1097–1105 <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.11.019>
- Geel, M., Goemans, A., Toprak, F., Vedder, P. (2016). Which personality traits are related to traditional bullying and cyberbullying? A study with the Big Five, Dark Triad and sadism, *Personality and Individual Differences*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.063>
- GLSEN, CiPHR, & CCRC (2013). *Out online: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth on the Internet*. New York: GLSEN. Retrieved 7 February, 2017 from <http://www.glsen.org/sites/default/files/Out%20Online%20FINAL.pdf>
- IPSOS (2011). *Global @dvisor. Cyberbullying. Citizens in 24 Countries Assess Bullying via Information Technology for a Total Global Perspective*. Retrieved 20 October, 2015 from <http://www.ipsos-na.com/download/pr.aspx?id=14179>

- Jackson, A.C., Dowling, N., Thomas, S.A. Lyndal Bond, L., Patton, G. (2008) Adolescent Gambling Behaviour and Attitudes: A Prevalence Study and Correlates in an Australian Population. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6 (3) pp: 325-352. Doi:10.1007/s11469-008-9149-1
- Juvonen, J., Gross, E.F. (2008) Extending the school grounds? - Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78 (9), pp: 496-505. Retrieved 13 October 2015 from http://www.cdmc.ucla.edu/Research_files/sheva%203.pdf
- Kim, B. S., Chang, S. M., Park, J. E., Seong, S.J., Won, S. H., Cho, M. J. (2016) Prevalence, correlates, psychiatric comorbidities, and suicidality in a community population with problematic Internet use. *Psychiatry Research*, 244, pp: 249–256 <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychres.2016.07.009>
- Kim, M.H, Mazenga, A.C, Yu, X., Devandra, A., Nguyen, C., Ahmed, S., Kazembe, P. N & Sharp, C. (2015). Factors associated with depression among adolescents living with HIV in Malawi. *BMC Psychiatry*, 15, pp: 264 <http://dx.doi.org/10.1186/s12888-015-0649-9>
- Kopecky, K., Szotkowski, R. (2016). Cyberbullying, cyber aggression and their impact on the victim – The teacher, *Telematics and Informatics*, 34 (2), pp. 506–517. Elsevier Ltd <http://dx.doi.org/10.1016/j.tele.2016.08.014>
- Llorent, V. J., Ortega-Ruiz, R., Zych, I. (2016). Bullying and Cyberbullying in Minorities: Are They More Vulnerable than the Majority Group? *Frontiers in Psychology*, 7, pp: 1507 <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01507>
- Mitsopoulou, E., Giovazolias, T. (2015). Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach. *Aggression and Violent Behavior*, (21), pp. 61-72 <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.007>
- Niblack , J., Hertzog, L.,J. (2015). Factors that Influence Bystander Behavior in the Cyberbully Context, *Sociological Studies of Children and Youth, Technology and Youth: Growing Up in a Digital World Volume*, 19, pp.47 – 72. Emerald Group Publishing Limited <http://dx.doi.org/10.1108/S1537-466120150000019002>
- Nuccitelli, M. (n.d.) *Cyberbullying Examples - Cyberbullying Tactics*. Retrieved 26 October 2016 from: <https://www.ipredator.co/cyberbullying-examples/>

- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell. Retrieved 26 October 2016 from: <https://books.google.gr/books?id=0Fz1jD9paoQC&hl=el>
- Pelfrey, V., W., & Weber, N., L. (2013). Keyboard Gangsters: Analysis of Incidence and Correlates of Cyberbullying in a Large Urban Student Population. *Deviant Behavior*, 34 (1), pp:68-84. <http://dx.doi.org/10.1080/01639625.2012.707541>
- Pinquart, M. (2017). Systematic Review: Bullying Involvement of Children With and Without Chronic Physical Illness and/or Physical/Sensory Disability -a Meta-Analytic Comparison With Healthy/Nondisabled Peers. *Journal of Pediatric Psychology*, 42 (3), pp:245-259 <http://dx.doi.org/10.1093/jpepsy/jsw081>
- Raskauskas, J. & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents, *Developmental Psychology*, 43 (3), pp: 564-575 <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.43.3.564>
- Sameer Hinduja, S. & Patchin, W. J. (2015) *Cyberbullying Legislation and Case Law Implications for School Policy and Practice*. Retrieved 19 February from <http://cyberbullying.org/cyberbullying-legal-issues.pdf>
- Shanahan, S., Farmer, L. (2010). The Role of the School Library Media Center Program in the Education and Prevention of Cyberbullying. In M. Orey, S. A Jones & R. M. Branch (Eds), *Educational Media and Technology Yearbook* (pp. 163-176). US: Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4419-1516-0_12
- Statista (2016). *Number of U.S. states with state cyber bullying laws as of January 2016, by policy*. Retrieved 19 February 2017 from <https://www.statista.com/statistics/291082/us-states-with-state-cyber-bullying-laws-policy/>
- Subrahmanyam, K. & Smahel, D. (2011). The Darker Sides of the Internet: Violence, Cyber Bullying, and Victimization. In K. Subrahmanyam & D. Smahel *Digital Youth: The Role of Media in Development*, pp.179-199. New York: Springer-Verlag. <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4419-6278-2>
- Tsitsika, A., Janikian, M., Tzavela, E. C., Schoenmakers, T. M., Ólafsson, K., Halapi, E., Tzavara, C., Wójcik, S., Makaruk, K., Critselis, E., Müller, K.W., Dreier, M., Holtz, S., Wölfling, K., Iordache, A., Oliaga, A., Chele, G., Macarie, G., Richardson, C. (2013). *Internet use and internet addictive behaviour among European*

adolescents: A cross-sectional study. EU NET ADB. Retrieved 10 October, 2015 from http://youth-health.gr/media/2016/03/eu-net-adb-quantitative-report-d6-2-r-june-2013_2.pdf

- Tynes, B. M. (2005). Children, adolescents and the culture of online hate. In N. E. Dodd, D. E. Singer, & R. F. Wilson (Eds.), *Handbook of children, culture and violence* (pp. 267–289). Thousand Oaks, CA: Sage. Retrieved 12 October 2015 from <http://www.omnilogos.com/2015/03/children-adolescents-and-culture-of-online-hate.html>
- Ung, D., McBride, N., Collier, A., Selles, R., Small, B., Phares, V., Storch, E. (2016) The relationship between peer victimization and the psychological characteristics of youth with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 32, pp: 70-79 <http://dx.doi.org/10.1016/j.rasd.2016.09.002>
- Vaughn, M.G., Fu, Q., Bender, K. et al. (2010) Psychiatric Correlates of Bullying in the United States: Findings from a National Sample. *Psychiatric Quarterly*, 81, pp: 183-195. doi: 10.1007/s11126-010-9128-0
- Vodafone Group Plc & YouGov Plc (2015). *Groundbreaking Vodafone global survey reveals 43% of teens think cyberbullying a bigger problem than drug abuse*. Retrieved November 15, 2015 from <http://www.vodafone.com/content/dam/group/media/downloads/15-09-22-Cyberbullying-FINAL.pdf>
- Wandler, R. K. (n.d.) *Bullying and Body Image*. Retrieved December 4, 2016, from <https://www.eatingdisorderhope.com/information/eating-disorder/bullying-and-body-image>
- Wegge, D., Vandebosch, H., Eggrmont, S., Rossem, R. & Malrave, M. (2016). Divergent Perspectives: Exploring a Multiple Informant Approach to Cyberbullying Victimization and Perpetration. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 22 (2), pp: 235–251 <http://dx.doi.org/10.1007/s10610-015-9287-5>
- *What is Cyber Bullying?* (n.d.) Retrieved 18 January 2016 from: http://www.violencepreventionworks.org/public/cyber_bullying.page
- Willard, N. (2007). *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Center for Safe and Responsible Use of the Internet, pp:1-16. Retrieved January 19, 2016 from

<https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx>

- Yen, C., Chou, W., Liu, T., Ko, C., Yang, P., Hu, H. (2014). Cyberbullying among male adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder: Prevalence, correlates, and association with poor mental health status. *Research in developmental disabilities*, 35 (12), pp: 3543-3553 <http://dx.doi.org/10.1016/j.ridd.2014.08.035>
- Zerach, G. (2016). Pathological narcissism, cyberbullying victimization and offending among homosexual and heterosexual participants in online dating websites. *Computers in Human Behavior*, 57, pp: 292–299 <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.12.038>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

«Πίνακας κ.1. Διέπραξε εκφοβισμό»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Διαδικτυακός εκφοβισμός	28	11,5	11,5	11,5
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	33	13,5	13,5	25,0
	Και τα δύο	15	6,1	6,1	31,1
	Τίποτα	168	68,9	68,9	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.2. Δέχθηκε εκφοβισμό»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Διαδικτυακός εκφοβισμός	44	18,0	18,0	18,0
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	62	25,4	25,4	43,4
	Και τα δύο	32	13,1	13,1	56,6
	Τίποτα	106	43,4	43,4	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.3. Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	155	63,5	66,5	66,5
	Σπάνια	42	17,2	18,0	84,5
	Κάποιες φορές	32	13,1	13,7	98,3
	Αρκετά συχνά	3	1,2	1,3	99,6
	Συνέχεια	1	,4	,4	100,0
	Total	233	95,5	100,0	
Missing	System	11	4,5		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.4. Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	196	80,3	82,0	82,0
	Σπάνια	26	10,7	10,9	92,9
	Κάποιες φορές	15	6,1	6,3	99,2
	Αρκετά συχνά	2	,8	,8	100,0
	Total	239	98,0	100,0	
Missing	System	5	2,0		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.5. Έμαθε απλά για διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	40	16,4	17,2	17,2
	Σπάνια	59	24,2	25,4	42,7
	Κάποιες φορές	77	31,6	33,2	75,9
	Αρκετά συχνά	44	18,0	19,0	94,8
	Συνέχεια	12	4,9	5,2	100,0
	Total	232	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.6. Παρατήρησε διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	108	44,3	46,6	46,6
	Σπάνια	61	25,0	26,3	72,8
	Κάποιες φορές	48	19,7	20,7	93,5
	Αρκετά συχνά	14	5,7	6,0	99,6
	Συνέχεια	1	,4	,4	100,0
	Total	232	95,1	100,0	
Missing	System	12	4,9		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.7. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους εθνικότητας/καταγωγής»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	5	2,0	2,0	2,0
	Εκφοβίστηκε	18	7,4	7,4	9,4
	Τίποτα	221	90,6	90,6	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.8. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους αθλητικής ιδεολογίας»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	4	1,6	1,6	1,6
	Εκφοβίστηκε	4	1,6	1,6	3,3
	Και τα δύο	3	1,2	1,2	4,5
	Τίποτα	233	95,5	95,5	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.9. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους πολιτικής ιδεολογίας»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	5	2,0	2,0	2,0
	Εκφοβίστηκε	7	2,9	2,9	4,9
	Και τα δύο	5	2,0	2,0	7,0
	Τίποτα	227	93,0	93,0	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.10. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους απόψεων-προτιμήσεων»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	3	1,2	1,2	1,2
	Εκφοβίστηκε	11	4,5	4,5	5,7
	Και τα δύο	4	1,6	1,6	7,4
	Τίποτα	226	92,6	92,6	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.11. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους σεξουαλικών προτιμήσεων»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Εκφόβησε	5	2,0	2,0	2,0
Εκφοβίστηκε	3	1,2	1,2	3,3
Και τα δύο	1	,4	,4	3,7
Τίποτα	235	96,3	96,3	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.12. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για κάποιο συναίσθημα»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Εκφόβησε	3	1,2	1,2	1,2
Εκφοβίστηκε	9	3,7	3,7	4,9
Και τα δύο	1	,4	,4	5,3
Τίποτα	231	94,7	94,7	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.13. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους οικονομικής κατάστασης»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Εκφόβησε	1	,4	,4	,4
Εκφοβίστηκε	16	6,6	6,6	7,0
Τίποτα	227	93,0	93,0	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.14. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους εκπαίδευσης-επιδόσεων (στο σχολείο, στη δουλειά, σε δραστηριότητες, παιχνίδια κ.ά.)»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	Εκφόβησε	3	1,2	1,2	1,2
	Εκφοβίστηκε	20	8,2	8,2	9,4
	Και τα δύο	1	,4	,4	9,8
	Τίποτα	220	90,2	90,2	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.15. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για κάποια συνήθεια ή «τικ»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	1	,4	,4	,4
	Εκφοβίστηκε	8	3,3	3,3	3,7
	Τίποτα	235	96,3	96,3	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.16. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για κάποιο πρόβλημα υγείας»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφοβίστηκε	5	2,0	2,0	2,0
	Τίποτα	239	98,0	98,0	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.17. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για κάποια ψυχική διαταραχή»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	2	,8	,8	,8
	Εκφοβίστηκε	7	2,9	2,9	3,7
	Τίποτα	235	96,3	96,3	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.18. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για κάποια ειδική ανάγκη/αναπηρία»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφοβίστηκε	4	1,6	1,6	1,6
	Τίποτα	240	98,4	98,4	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.19. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε λόγω διακοπής ερωτικής σχέσης-εκδίκηση»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	7	2,9	2,9	2,9
	Εκφοβίστηκε	11	4,5	4,5	7,4
	Και τα δύο	2	,8	,8	8,2
	Τίποτα	224	91,8	91,8	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.20. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για φίλους, σύντροφο, ή οικογένεια»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	2	,8	,8	,8
	Εκφοβίστηκε	7	2,9	2,9	3,7
	Και τα δύο	1	,4	,4	4,1
	Τίποτα	234	95,9	95,9	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.21. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους εμφάνισης»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Εκφόβησε	4	1,6	1,6	1,6

Εκφοβίστηκε	21	8,6	8,6	10,2
Και τα δύο	5	2,0	2,0	12,3
Τίποτα	214	87,7	87,7	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.22. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για ηλικία»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Εκφόβησε	4	1,6	1,6	1,6
Εκφοβίστηκε	8	3,3	3,3	4,9
Τίποτα	232	95,1	95,1	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.23. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε για λόγους θρησκείας»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Εκφόβησε	4	1,6	1,6	1,6
Εκφοβίστηκε	2	,8	,8	2,5
Και τα δύο	1	,4	,4	2,9
Τίποτα	237	97,1	97,1	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.24. Εκφόβησε ή εκφοβίστηκε λόγω Ζήλειας/αντιζηλίας»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Εκφόβησε	4	1,6	1,6	1,6
Εκφοβίστηκε	15	6,1	6,1	7,8
Και τα δύο	4	1,6	1,6	9,4
Τίποτα	221	90,6	90,6	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.25. Νοιώθει ασφάλεια όταν βρίσκεται στο διαδίκτυο»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	105	43,0	44,9	44,9
	Όχι	129	52,9	55,1	100,0
	Total	234	95,9	100,0	
Missing	System	10	4,1		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.26. Σε περίπτωση που δεχόταν διαδικτυακό εκφοβισμό, τι θα έκανε ή που θα απευθυνόταν»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	33	13,5	13,5	13,5
Αναλόγως την περίπτωση	1	,4	,4	13,9
Αναφορά ανεπιθύμητου περιεχομένου σε ιστοσελίδες	1	,4	,4	14,3
Αναφορά στη Safeline	12	4,9	4,9	19,3
Αναφορά στη Safeline, Συνήγορος του Πολίτη	1	,4	,4	19,7
Αντιμετώπιση θύτη, μπλοκάρισμα θύτη, αμρόδια αρχή	1	,4	,4	20,1
Αντιμετώπιση θύτη, σε αρμόδιο και σε εξαιρετικά δυσμενή κατάσταση σε κοντινά προς	1	,4	,4	20,5
Αντίποινα και αναφορά στην ιστοσελίδα	1	,4	,4	20,9
Αποφυγή & Μπλοκάρισμα θύτη, Αναφορά στην Ιστοσελίδα, Αστυνομία, Διάψευση φημών	1	,4	,4	21,3
Αποφυγή της συγκεκριμένης ιστοσελίδας	1	,4	,4	21,7
Αποχή από διαδικτυακές δραστηριότητες	1	,4	,4	22,1

Αποχή από διαδικτυακές δραστηριότητες, Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος	1	,4	,4	22,5
Αστυνομία	33	13,5	13,5	36,1
Αστυνομία, Διαχειριστή συστημάτων	1	,4	,4	36,5
Αστυνομία, Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος	1	,4	,4	36,9
Αστυνομία, αναφορά στη Safeline	1	,4	,4	37,3
Γραμμή Βοήθειας help-line	4	1,6	1,6	38,9
Δεν γνωρίζει	1	,4	,4	39,3
Δήμος περιοχής	2	,8	,8	40,2
Διαγραφή Facebook	1	,4	,4	40,6
Διακοπή χρήσης του Διαδικτύου, οικογένεια	1	,4	,4	41,0
Διαχειριστή του Site	1	,4	,4	41,4
Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος	74	30,3	30,3	71,7
Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, Αναφορά στη Safeline	4	1,6	1,6	73,4
Εξαρτάται από το επίπεδο μόρφωσης του θύτη	1	,4	,4	73,8
Επικοινωνία με θύτη, αρμόδια υπηρεσία π.χ Δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος	1	,4	,4	74,2
Θα αδιαφορούσε - Δεν θα έδινε σημασία	15	6,1	6,1	80,3
Θα έμενε στην Αγάπη και στο Κέντρο του	1	,4	,4	80,7
Θα το αντιμετώπιζε μόνος	4	1,6	1,6	82,4
Θα το αντιμετώπιζε μόνος ή με γονείς	1	,4	,4	82,8
Μπλοκάρισμα θύτη	3	1,2	1,2	84,0
Μπλοκάρισμα θύτη, αναφορά λογαριασμού θύτη	1	,4	,4	84,4

Μπλοκάρισμα θύτη, Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος	1	,4	,4	84,8
Οικογένεια-φίλους	24	9,8	9,8	94,7
Οικογένεια-φίλους, Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος	1	,4	,4	95,1
Σε ειδικούς - Αρμόδιοι φορείς	6	2,5	2,5	97,5
Σε υπηρεσίες κοινωνικές/ηλεκτρονικού εγκλήματος	1	,4	,4	98,0
Σε φίλους που θα αντιμετώπιζαν το θύτη με βία	1	,4	,4	98,4
Συνήγορος του πολίτη	3	1,2	1,2	99,6
Υπ. προστασίας του πολίτη	1	,4	,4	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας k.27. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει το "μπλοκάρισμα θύτη" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	186	76,2	81,6	81,6
	Όχι	42	17,2	18,4	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

«Πίνακας k.28. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει την "καταγγελία στη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	184	75,4	80,7	80,7
	Όχι	44	18,0	19,3	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.29. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει την "προσοχή σε προσωπικά δεδομένα-κωδικούς πρόσβασης" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	188	77,0	82,5	82,5
	Όχι	40	16,4	17,5	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.30. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει τη "διαφύλαξη αντιγράφων-αποδείξεων εκφοβισμού" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	116	47,5	50,9	50,9
	Όχι	112	45,9	49,1	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

Πίνακας κ.31. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει τη "δημιουργία νέου ηλεκτρονικού λογαριασμού/αλλαγή αριθμού κινητού" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	192	78,7	84,2	84,2
	Όχι	36	14,8	15,8	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

Πίνακας κ.32. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει την "αναφορά ανεπιθύμητου περιεχομένου σε Ιστοσελίδες/Κοινωνικά Δίκτυα" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	146	59,8	64,0	64,0
	Όχι	82	33,6	36,0	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.33. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει την «εκμυστήρευση εκφοβιστικού γεγονότος» ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	166	68,0	72,8	72,8
	Όχι	62	25,4	27,2	100,0
	Total	228	93,4	100,0	
Missing	System	16	6,6		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.34. Έχει χρησιμοποιήσει ή γνωρίζει την "αναφορά στη SafeLine & την Υποστήριξη από τη Γραμμή Βοηθείας helpline" ως μέτρο κατά του εκφοβισμού»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	97	39,8	42,4	42,4
	Όχι	132	54,1	57,6	100,0
	Total	229	93,9	100,0	
Missing	System	15	6,1		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.35. Φύλο»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Αντρας	113	46,3	46,3	46,3
	Γυναίκα	131	53,7	53,7	100,0
	Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.36. Ηλικιακές ομάδες»

Ηλικιακές ομάδες

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	11-25	79	32,4	32,6	32,6
	26-35	66	27,0	27,3	59,9
	36-51	63	25,8	26,0	86,0
	52-82	34	13,9	14,0	100,0
	Total	242	99,2	100,0	
Missing	System	2	,8		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.37.Εθνικότητα»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Έλληνας/Κύπριος	214	87,7	91,1	91,1
	Άλλης Εθνικότητας	21	8,6	8,9	100,0
	Total	235	96,3	100,0	
Missing	System	9	3,7		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.38. Ιδιότητα»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Μαθητής	32	13,1	26,2	26,2
	Φοιτητής	34	13,9	27,9	54,1
	Άνεργος	56	23,0	45,9	100,0
	Total	122	50,0	100,0	

Missing	System	122	50,0	
Total		244	100,0	

«Πίνακας κ.39. Επίπεδο Εκπαίδευσης»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	13	5,3	5,3	5,3
ΔΕ	51	20,9	20,9	26,2
ΙΕΚ	13	5,3	5,3	31,6
ΠΕ	59	24,2	24,2	55,7
ΠΕ/ΜΣC	6	2,5	2,5	58,2
ΤΕ	40	16,4	16,4	74,6
ΤΕ/ΜΣC	1	,4	,4	75,0
ΤΕΕ/ΕΠΑΛ	8	3,3	3,3	78,3
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	19	7,8	7,8	86,1
ΥΕ	34	13,9	13,9	100,0
Total	244	100,0	100,0	

«Πίνακας κ.40 Τομέας Διαμονής»

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	70	28,7	29,0	29,0
ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	22	9,0	9,1	38,2
ΤΟΜΕΑΣ ΠΕΙΡΑΙΑ	18	7,4	7,5	45,6
ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	60	24,6	24,9	70,5
ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	43	17,6	17,8	88,4
ΑΝΑΤ. ΤΟΜΕΑΣ	28	11,5	11,6	100,0
Total	241	98,8	100,0	
Missing	System	3	1,2	
Total		244	100,0	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

«Πίνακας κ.1. Φύλο – Υποδοχή εκφοβισμού»
Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,661 ^a	3	,646
Likelihood Ratio	1,665	3	,645
Linear-by-Linear Association	,005	1	,946
N of Valid Cases	244		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14,82.

«Πίνακας κ.2. Φύλο – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,339 ^a	3	,505
Likelihood Ratio	2,338	3	,505
Linear-by-Linear Association	1,281	1	,258
N of Valid Cases	244		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,95.

«Πίνακας κ.3. Φύλο – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,952 ^a	3	,582
Likelihood Ratio	1,949	3	,583
Linear-by-Linear Association	1,234	1	,267
N of Valid Cases	239		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,93.

«Πίνακας κ.4. Φύλο – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,751 ^a	4	,781
Likelihood Ratio	2,138	4	,710
Linear-by-Linear Association	,187	1	,665
N of Valid Cases	233		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,47.

«Πίνακας κ.5. Φύλο – Βαθμός κατά τον οποίο δρουν σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,452 ^a	4	,348
Likelihood Ratio	4,486	4	,344
Linear-by-Linear Association	1,318	1	,251
N of Valid Cases	219		

a. 1 cells (10,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,70.

«Πίνακας κ.6. Ηλικιακές ομάδες – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,593 ^a	9	,384
Likelihood Ratio	9,536	9	,389
Linear-by-Linear Association	2,483	1	,115
N of Valid Cases	242		

a. 1 cells (6,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,36.

«Πίνακας κ.7. Ηλιακές ομάδες – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,082 ^a	9	,526
Likelihood Ratio	8,417	9	,493
Linear-by-Linear Association	,385	1	,535
N of Valid Cases	242		

a. 6 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,11.

«Πίνακας κ.8. Ηλιακές ομάδες - Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,356 ^a	9	,405
Likelihood Ratio	12,412	9	,191
Linear-by-Linear Association	2,561	1	,110
N of Valid Cases	238		

a. 9 cells (56,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,29.

«Πίνακας κ.9. Ηλιακές ομάδες –Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,946 ^a	12	,789
Likelihood Ratio	8,345	12	,758
Linear-by-Linear Association	,000	1	,994
N of Valid Cases	232		

a. 9 cells (45,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,14.

**«Πίνακας κ.10. Ηλιακές ομάδες – Βαθμός κατά τον οποίο δρουν
σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά»**

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,958 ^a	12	,244
Likelihood Ratio	16,883	12	,154
Linear-by-Linear Association	2,483	1	,115
N of Valid Cases	219		

a. 7 cells (35,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,37.

«Πίνακας κ.11. Εθνικότητα – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,798 ^a	3	,003
Likelihood Ratio	10,446	3	,015
Linear-by-Linear Association	10,338	1	,001
N of Valid Cases	235		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,34.

«Πίνακας κ.12. Εθνικότητα – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	27,516 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	16,439	3	,001
Linear-by-Linear Association	20,791	1	,000
N of Valid Cases	231		

a. 4 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,18.

«Πίνακας κ.13. Εθνικότητα – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,326 ^a	4	,004
Likelihood Ratio	9,864	4	,043
Linear-by-Linear Association	7,048	1	,008
N of Valid Cases	225		

a. 6 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,09.

«Πίνακας κ.14. Εθνικότητα – Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstab

Count

	Διέπραξε εκφοβισμό				Total
	Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Έλληνας/Κύπριος	18	30	13	153	214
Άλλης Εθνικότητας	7	3	2	9	21
Total	25	33	15	162	235

«Πίνακας κ.15. Εθνικότητα – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

	Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
	Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Έλληνας/Κύπριος	179	23	7	1	210
Άλλης Εθνικότητας	12	2	6	1	21
Total	191	25	13	2	231

«Πίνακας κ.16. Εθνικότητα – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

	Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά					Total
	Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Έλληνας/Κύπριος	140	37	24	3	0	204
Άλλης Εθνικότητας	10	4	6	0	1	21
Total	150	41	30	3	1	225

«Πίνακας κ.17. Εθνικότητα – εκφοβισμός υποδοχή»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,976 ^a	3	,174
Likelihood Ratio	4,288	3	,232
Linear-by-Linear Association	,405	1	,525
N of Valid Cases	235		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,86.

«Πίνακας κ.18. Εθνικότητα – Βαθμός κατά τον οποίο δρουν σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,284 ^a	4	,122
Likelihood Ratio	9,015	4	,061
Linear-by-Linear Association	,813	1	,367
N of Valid Cases	212		

a. 3 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,94.

«Πίνακας κ.19. Τομέας διαμονής – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,761 ^a	15	,041
Likelihood Ratio	28,807	15	,017
Linear-by-Linear Association	2,624	1	,105
N of Valid Cases	241		

a. 6 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,39.

«Πίνακας κ.20. Τομέας διαμονής – Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Δέχθηκε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
VAR00002	ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	9	20	6	35	70
	ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	5	4	5	8	22
	ΤΟΜΕΑΣ ΠΕΙΡΑΙΑ	4	0	2	12	18
	ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	8	22	6	24	60
	ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	8	10	8	17	43
	ΑΝΑΤ. ΤΟΜΕΑΣ	10	4	5	9	28
Total		44	60	32	105	241

«Πίνακας κ.21. Τομέας διαμονής – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,464 ^a	15	,790
Likelihood Ratio	12,237	15	,661
Linear-by-Linear Association	,034	1	,853
N of Valid Cases	241		

a. 13 cells (54,2%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,12.

«Πίνακας κ.22. Τομέας διαμονής – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	27,846 ^a	20	,113
Likelihood Ratio	28,719	20	,093
Linear-by-Linear Association	3,135	1	,077
N of Valid Cases	230		

a. 18 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,07.

«Πίνακας κ.23. Τομέας διαμονής – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,355 ^a	15	,426
Likelihood Ratio	18,265	15	,249
Linear-by-Linear Association	,029	1	,864
N of Valid Cases	236		

a. 16 cells (66,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,14.

«Πίνακας κ.24. Τομέας διαμονής – Βαθμός κατά τον οποίο δρουν σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,294 ^a	20	,230
Likelihood Ratio	25,323	20	,189
Linear-by-Linear Association	1,051	1	,305
N of Valid Cases	229		

a. 13 cells (43,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,89.

«Πίνακας k.25 Ιδιότητα - Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Δέχθηκε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Ιδιότητα	Μαθητής	3	5	4	20	32
	Φοιτητής	10	12	4	8	34
	Άνεργος	7	17	6	26	56
	Εργαζόμενος	21	21	18	50	110
	Συνταξιούχος	3	7	0	2	12
Total		44	62	32	106	244

«Πίνακας k.26 Ιδιότητα - Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,752 ^a	12	,012
Likelihood Ratio	26,959	12	,008
Linear-by-Linear Association	1,917	1	,166
N of Valid Cases	244		

a. 5 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,57.

«Πίνακας k.27 Ιδιότητα – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,071 ^a	12	,853
Likelihood Ratio	7,196	12	,844
Linear-by-Linear Association	,045	1	,831
N of Valid Cases	244		

a. 10 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,74.

«Πίνακας κ.28. Ιδιότητα – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,196 ^a	16	,584
Likelihood Ratio	15,119	16	,516
Linear-by-Linear Association	,053	1	,818
N of Valid Cases	233		

a. 14 cells (56,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,05.

«Πίνακας κ.29. Ιδιότητα – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,691 ^a	12	,729
Likelihood Ratio	8,965	12	,706
Linear-by-Linear Association	,980	1	,322
N of Valid Cases	239		

a. 12 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,10.

«Πίνακας κ.30. Ιδιότητα – Συχνότητα που μαθαίνουν για συμβάντα διαδικτυακού εκφοβισμού

Crosstabulation

Count

		Έμαθε απλά για διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Ιδιότητα	Μαθητής	5	4	16	5	0	30
	Φοιτητής	4	7	9	12	1	33
	Άνεργος	11	16	10	11	6	54
	Εργαζόμενος	17	29	36	16	5	103
	Συνταξιούχος	3	3	6	0	0	12
Total		40	59	77	44	12	232

«Πίνακας k.31. Ιδιότητα – Συχνότητα που μαθαίνουν για συμβάντα διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	27,024 ^a	16	,041
Likelihood Ratio	29,844	16	,019
Linear-by-Linear Association	2,152	1	,142
N of Valid Cases	232		

a. 8 cells (32,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,62.

«Πίνακας k.32. Οικονομικά – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Πόσο καλά αξιολογείτε	Ζούμε άνετα	7	0	2	1	1	11
ότι τα πάει οικονομικά η	Τα πάμε καλά	21	4	4	0	0	29
οικογένειά σας το	Τα βγάζουμε πέρα	55	18	2	0	0	75
τελευταίο διάστημα;	Τα βγάζουμε πέρα	37	14	12	1	0	64
	αρκετά δύσκολα	29	4	12	1	0	46
	Τα βγάζουμε πέρα	29	4	12	1	0	46
	πολύ δύσκολα	5	2	0	0	0	7
	Δεν επιθυμώ να απαντήσω	5	2	0	0	0	7
Total		154	42	32	3	1	232

«Πίνακας k.33. Οικονομικά – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	49,476 ^a	20	,000
Likelihood Ratio	39,383	20	,006

Linear-by-Linear Association	,518	1	,472
N of Valid Cases	232		

a. 18 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,03.

«Πίνακας k.34. Οικονομικά – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Πόσο καλά αξιολογείτε ότι τα πάει οικονομικά η οικογένειά σας το τελευταίο διάστημα;	Ζούμε άνετα	7	2	0	2	11
	Τα πάμε καλά	25	5	2	0	32
	Τα βγάζουμε πέρα	68	7	1	0	76
	Τα βγάζουμε πέρα αρκετά δύσκολα	49	9	7	0	65
	Τα βγάζουμε πέρα πολύ δύσκολα	39	3	5	0	47
	Δεν επιθυμώ να απαντήσω	7	0	0	0	7
Total		195	26	15	2	238

«Πίνακας k.35. Οικονομικά – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	54,066 ^a	15	,000
Likelihood Ratio	27,809	15	,023
Linear-by-Linear Association	,646	1	,422
N of Valid Cases	238		

a. 15 cells (62,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,06.

«Πίνακας k.36. Εκπαίδευση – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

	Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά	Total

	Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Εκπαίδευση	9	1	1	0	1	12
: Μεταδευτεροβάθμια	7	2	3	0	0	12
Πρωτ/θμια & Δευτ/θμια	66	13	10	2	0	91
Τριτοβάθμια	73	26	18	1	0	118
Total	155	42	32	3	1	233

«Πίνακας κ.37. Εκπαίδευση – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,075 ^a	12	,014
Likelihood Ratio	12,812	12	,383
N of Valid Cases	233		

a. 12 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,05.

«Πίνακας κ.38. Εκπαίδευση – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,031 ^a	9	,121
Likelihood Ratio	11,451	9	,246
N of Valid Cases	239		

a. 8 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,10.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

«Πίνακας κ.1. Οι παρέες του αποτελούνται από άτομα – Βαθμός που δρουν όταν συναντάνε εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους»

Crosstab

Count

		Όταν μαθαίνει/παρατηρεί διαδικτυακό εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετείχε ο ίδιος ή κάποιος οικείος του, δρα					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Μερικές φορές	Αρκετά συχνά	Πάντα	
Οι παρέες του αποτελούνται συνήθως από άτομα:	Συνομήλικά μου	38	33	36	7	7	121
	Μικρότερα	13	8	1	0	1	23
	Μεγαλύτερα	23	25	14	8	2	72
Total		74	66	51	15	10	216

«Πίνακας κ.2. Οι παρέες του αποτελούνται από άτομα – Βαθμός που δρουν όταν συναντάνε εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,292 ^a	8	,054
Likelihood Ratio	17,889	8	,022
Linear-by-Linear Association	,593	1	,441
N of Valid Cases	216		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,06.

«Πίνακας κ.3. Οι παρέες του αποτελούνται από άτομα – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,505 ^a	6	,203
Likelihood Ratio	8,545	6	,201
Linear-by-Linear Association	,166	1	,684
N of Valid Cases	240		

a. 2 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,47.

«Πίνακας κ.4. Οι παρέες του αποτελούνται από άτομα – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,686 ^a	6	,847
Likelihood Ratio	2,644	6	,852
Linear-by-Linear Association	1,379	1	,240
N of Valid Cases	240		

a. 4 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,63.

«Πίνακας κ.5. Υποδοχή εκφοβισμού – Βαθμός που νιώθουν παραγκωνισμένοι – απομονωμένοι σε μια παρέα»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,297 ^a	12	,178
Likelihood Ratio	16,250	12	,180
Linear-by-Linear Association	1,734	1	,188
N of Valid Cases	243		

a. 8 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,13.

«Πίνακας κ.6. Υποδοχή εκφοβισμού – Δημιουργούν και διατηρούν εύκολα παρέες»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,380 ^a	12	,277
Likelihood Ratio	15,405	12	,220
Linear-by-Linear Association	,005	1	,942
N of Valid Cases	243		

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,380 ^a	12	,277
Likelihood Ratio	15,405	12	,220
Linear-by-Linear Association	,005	1	,942
N of Valid Cases	243		

a. 6 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,92.

«Πίνακας κ.7. Υποδοχή εκφοβισμού –Διάσταση φιλικού κύκλου»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,008 ^a	12	,149
Likelihood Ratio	16,826	12	,156
Linear-by-Linear Association	1,153	1	,283
N of Valid Cases	242		

a. 7 cells (35,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,26.

«Πίνακας κ.8. Υποδοχή εκφοβισμού – Στηρίζονται/στρέφονται στους φίλους τους στις δύσκολες στιγμές»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,100 ^a	12	,086
Likelihood Ratio	20,075	12	,066
Linear-by-Linear Association	7,281	1	,007
N of Valid Cases	244		

a. 3 cells (15,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,02.

«Πίνακας κ.9. Υποδοχή εκφοβισμού - Στηρίζονται-στρέφονται στην οικογένειά τους σε δύσκολες στιγμές»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,937 ^a	12	,708
Likelihood Ratio	8,814	12	,719
Linear-by-Linear Association	,708	1	,400
N of Valid Cases	244		

a. 6 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,57.

«Πίνακας κ.10. Υποδοχή εκφοβισμού - Η οικογένεια τους στηρίζει σε τυχόν δυσκολίες»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,131 ^a	12	,234
Likelihood Ratio	15,077	12	,237
Linear-by-Linear Association	7,165	1	,007
N of Valid Cases	244		

a. 8 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,92.

«Πίνακας κ.11. Υποδοχή εκφοβισμού - Εύκολα μιλάνε ειλικρινά-εκμυστηρεύονται στην οικογένειά τους»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,888 ^a	15	,269
Likelihood Ratio	19,184	15	,206
Linear-by-Linear Association	1,546	1	,214
N of Valid Cases	244		

a. 9 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,13.

«Πίνακας κ.12. Υποδοχή εκφοβισμού - Προτιμά να μιλά με αγνώστους για θέματα που τον απασχολούν»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,369 ^a	12	,584
Likelihood Ratio	9,562	12	,654
Linear-by-Linear Association	1,543	1	,214
N of Valid Cases	244		

a. 11 cells (55,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,92.

«Πίνακας κ.13. Οι φίλοι τους τον στηρίζουν σε τυχόν δυσκολίες – Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstab

Count

	Οι φίλοι μου με στηρίζουν σε τυχόν δυσκολίες					Total
	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Δέχθηκε εκφοβισμό Διαδικτυακός εκφοβισμός	5	11	11	10	7	44
Παραδοσιακός εκφοβισμός	6	10	13	25	8	62
Και τα δύο	2	8	8	9	5	32
Τίποτα	2	7	24	41	32	106
Total	15	36	56	85	52	244

«Πίνακας κ.14. Οι φίλοι τους τον στηρίζουν σε τυχόν δυσκολίες – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	27,159 ^a	12	,007
Likelihood Ratio	28,308	12	,005
Linear-by-Linear Association	18,384	1	,000
N of Valid Cases	244		

a. 4 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,97.

**«Πίνακας k.15. Υποδοχή εκφοβισμού- Εύκολα εμπιστεύομαι/μιλάω
ειλικρινά/εκμυστηρεύομαι σε φίλους»
Crosstabulation**

Count		Εύκολα εμπιστεύομαι/μιλάω ειλικρινά/εκμυστηρεύομαι σε φίλους					Total
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	5	10	14	11	4	44
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	7	22	13	16	4	62
	Και τα δύο	6	11	6	6	3	32
	Τίποτα	4	15	34	30	23	106
Total		22	58	67	63	34	244

**«Πίνακας k.16. Υποδοχή εκφοβισμού- Εύκολα εμπιστεύομαι/μιλάω
ειλικρινά/εκμυστηρεύομαι σε φίλους»**

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	28,599 ^a	12	,005
Likelihood Ratio	29,027	12	,004
Linear-by-Linear Association	11,045	1	,001
N of Valid Cases	244		

a. 3 cells (15,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,89.

**«Πίνακας k.17. Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά - Συχνά προτιμάω να μένω μόνος/μου
αρέσει να απομονώνομαι»**

Crosstabulation

Count		Συχνά προτιμάω να μένω μόνος/μου αρέσει να απομονώνομαι					Total
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά	Ποτέ	24	51	55	17	8	155
	Σπάνια	7	13	10	7	5	42

Κάποιες φορές	11	6	5	5	5	32
Αρκετά συχνά	3	0	0	0	0	3
Συνέχεια	0	0	0	0	1	1
Total	45	70	70	29	19	233

«Πίνακας κ.18. Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά - Συχνά προτιμάω να μένω μόνος/μου αρέσει να απομονώνομαι»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	40,712 ^a	16	,001
Likelihood Ratio	31,439	16	,012
Linear-by-Linear Association	,011	1	,917
N of Valid Cases	233		

a. 13 cells (52,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

«Πίνακας κ.19. Δέχθηκε εκφοβισμό - Νιώθω κατώτερος/αόρατος/ανεπιθύμητος» Crosstabulation

Count		Νιώθω κατώτερος/αόρατος/ανεπιθύμητος					Total
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	37	2	2	1	1	43
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	47	6	5	2	1	61
	Και τα δύο	17	9	5	1	0	32
	Τίποτα	87	13	6	0	0	106
Total		188	30	18	4	2	242

«Πίνακας κ.20. Δέχθηκε εκφοβισμό - Νιώθω κατώτερος/αόρατος/ανεπιθύμητος»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,821 ^a	12	,040
Likelihood Ratio	22,576	12	,032
Linear-by-Linear Association	,804	1	,370

N of Valid Cases	242
------------------	-----

a. 12 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,26.

«Πίνακας κ.21. Διάσταση κύκλου φίλων– Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Πόσο μεγάλος θεωρείτε ότι είναι ο φιλικός σας κύκλος;					Total
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Διέπραξε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	2	3	7	10	6	28
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	0	3	13	14	3	33
	Και τα δύο	0	3	6	2	4	15
	Τίποτα	0	17	64	67	18	166
Total		2	26	90	93	31	242

«Πίνακας κ.22. Διάσταση κύκλου φίλων– Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,421 ^a	12	,013
Likelihood Ratio	18,751	12	,095
Linear-by-Linear Association	,003	1	,959
N of Valid Cases	242		

a. 10 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,12.

«Πίνακας k.23. Νιώθουν ότι δεν μπορούν να ελέγξουν τον θυμό τους – Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Νιώθω ότι δεν μπορώ να ελέγξω τον θυμό μου ορισμένες φορές					Total
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Διέπραξε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	6	7	11	3	1	28
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	5	4	14	6	4	33
	Και τα δύο	0	4	3	4	4	15
	Τίποτα	39	54	45	18	12	168
Total		50	69	73	31	21	244

«Πίνακας k.24. Νιώθουν ότι δεν μπορούν να ελέγξουν τον θυμό τους – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,890 ^a	12	,029
Likelihood Ratio	24,139	12	,019
Linear-by-Linear Association	2,334	1	,127
N of Valid Cases	244		

a. 9 cells (45,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,29.

«Πίνακας k.25. Εύκολα εμπιστεύονται – μιλάνε ειλικρινά σε φίλους -Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Εύκολα εμπιστεύομαι/μιλάω ειλικρινά/εκμυστηρεύομαι σε φίλους					Total
		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	5	10	14	11	4	44
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	7	22	13	16	4	62
	Και τα δύο	6	11	6	6	3	32
	Τίποτα	4	15	34	30	23	106
Total		22	58	67	63	34	244

«Πίνακας κ.26. Εύκολα εμπιστεύονται –μιλάνε ειλικρινά σε φίλους -Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,599 ^a	12	,005
Likelihood Ratio	29,027	12	,004
Linear-by-Linear Association	11,045	1	,001
N of Valid Cases	244		

a. 3 cells (15,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,89.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

«Πίνακας κ.1. Μαθησιακές δυσκολίες – Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Μαθησιακές δυσκολίες			Total
		Ναι	Δεν απαντήθηκε	3	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	7	37	0	44
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	9	52	1	62
	Και τα δύο	7	25	0	32
	Τίποτα	5	101	0	106
Total		28	215	1	244

«Πίνακας κ.2. Μαθησιακές δυσκολίες – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,612 ^a	6	,050
Likelihood Ratio	12,876	6	,045
Linear-by-Linear Association	4,091	1	,043
N of Valid Cases	244		

a. 5 cells (41,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,13.

«Πίνακας κ.3. Ψυχική/ψυχωτική νόσος ή Διαταραχή – Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Ψυχική/ψυχωτική νόσος ή Διαταραχή		Total
		Ναι	Δεν απαντήθηκε	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	9	35	44
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	22	40	62

	Και τα δύο	14	18	32
	Τίποτα	15	91	106
Total		60	184	244

«Πίνακας k.4. Ψυχική/ψυχωτική νόσος ή Διαταραχή – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,938 ^a	3	,001
Likelihood Ratio	16,676	3	,001
Linear-by-Linear Association	3,213	1	,073
N of Valid Cases	244		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,87.

«Πίνακας k.5. Μαθησιακές δυσκολίες – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,957 ^a	6	,090
Likelihood Ratio	10,245	6	,115
Linear-by-Linear Association	8,054	1	,005
N of Valid Cases	244		

a. 7 cells (58,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,06.

«Πίνακας κ.6. Ψυχική/ψυχωτική νόσος ή Διαταραχή – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,101 ^a	3	,376
Likelihood Ratio	2,892	3	,409
Linear-by-Linear Association	,772	1	,380
N of Valid Cases	244		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,69.

«Πίνακας κ.7. Συχνά τους φοβούνται οι άλλοι – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Συχνά με φοβούνται οι άλλοι	Καθόλου	117	10	4	0	131
	Λίγο	43	5	3	0	51
	Μέτρια	23	7	3	1	34
	Πολύ	11	3	4	1	19
	Πάρα πολύ	2	1	1	0	4
Total		196	26	15	2	239

«Πίνακας κ.8. Συχνά τους φοβούνται οι άλλοι – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)

Pearson Chi-Square	28,191 ^a	12	,005
Likelihood Ratio	23,090	12	,027
Linear-by-Linear Association	22,517	1	,000
N of Valid Cases	239		

a. 13 cells (65,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,03.

«Πίνακας κ.9. Όταν εκδηλώνουν το θυμό τους μπορούν ευκολότερα να επιβληθούν – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Όταν εκδηλώνω το θυμό μου μπορώ ευκολότερα να επιβληθώ	Καθόλου	79	8	2	0	89
	Λίγο	35	5	6	0	46
	Μέτρια	54	4	1	0	59
	Πολύ	20	7	5	2	34
	Πάρα πολύ	8	2	1	0	11
Total		196	26	15	2	239

«Πίνακας κ.10. Όταν εκδηλώνουν το θυμό τους μπορούν ευκολότερα να επιβληθούν – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	32,056 ^a	12	,001
Likelihood Ratio	27,155	12	,007
Linear-by-Linear Association	8,436	1	,004
N of Valid Cases	239		

a. 11 cells (55,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,09.

«Πίνακας κ.11. Η περιέργεια τους στο διαδίκτυο, συχνά τους προκαλεί μπελάδες -Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Η περιέργεια μου στο	Καθόλου	142	12	6	0	160
διαδίκτυο, συχνά μου φέρνει	Λίγο	25	6	1	0	32
μπελάδες	Μέτρια	18	2	5	1	26
	Πολύ	6	1	2	0	9
	Πάρα πολύ	5	5	1	1	12
Total		196	26	15	2	239

«Πίνακας κ.12. Η περιέργεια τους στο διαδίκτυο, συχνά τους προκαλεί μπελάδες -Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	43,671 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	31,243	12	,002
Linear-by-Linear Association	23,912	1	,000
N of Valid Cases	239		

a. 13 cells (65,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

«Πίνακας κ. 1. Βαθμός κατά τον οποίο δρουν σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,749 ^a	16	,151
Likelihood Ratio	19,811	16	,229
Linear-by-Linear Association	2,332	1	,127
N of Valid Cases	216		

a. 14 cells (56,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

«Πίνακας κ. 2. Βαθμός κατά τον οποίο δρουν σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,833 ^a	12	,631
Likelihood Ratio	13,452	12	,337
Linear-by-Linear Association	,009	1	,926
N of Valid Cases	218		

a. 11 cells (55,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

Πίνακας 2

«Πίνακας κ. 3. Υποδοχή εκφοβισμού - Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Διέπραξε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	19	3	2	20	44
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	3	20	2	37	62

	Και τα δύο	4	6	8	14	32
	Τίποτα	2	4	3	97	106
Total		28	33	15	168	244

«Πίνακας κ. 4. Υποδοχή εκφοβισμού - Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	111,628 ^a	9	,000
Likelihood Ratio	92,311	9	,000
Linear-by-Linear Association	45,338	1	,000
N of Valid Cases	244		

a. 5 cells (31,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,97.

«Πίνακας κ. 5. Υποδοχή εκφοβισμού - Συναισθήματα φόβου, θυμού, εκδικητικής διάθεσης, άγχους, ντροπής, κλπ»

Crosstabulation

Count

		Συναισθήματα φόβου, θυμού, εκδικητικής διάθεσης, άγχους, ντροπής, κλπ σε μία κατάσταση που θυμίζει παρελθοντικές εμπειρίες, εκφοβισμού			Total
		Ποτέ	Κάποιες φορές	Συνέχεια	
Δέχθηκε εκφοβισμό	Διαδικτυακός εκφοβισμός	14	28	2	44
	Παραδοσιακός εκφοβισμός	14	43	3	60
	Και τα δύο	7	21	4	32
	Τίποτα	39	7	0	46
Total		74	99	9	182

«Πίνακας κ. 6. Υποδοχή εκφοβισμού - Συναισθήματα φόβου, θυμού, εκδικητικής διάθεσης, άγχους, ντροπής, κλπ»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	53,764 ^a	6	,000
Likelihood Ratio	55,923	6	,000
Linear-by-Linear Association	22,009	1	,000
N of Valid Cases	182		

a. 4 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,58.

«Πίνακας κ. 7. Διάπραξη εκφοβισμού – Βαθμός κατά τον οποίο δρουν σε εκφοβισμό που δεν τους αφορά»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,127 ^a	12	,849
Likelihood Ratio	9,700	12	,642
Linear-by-Linear Association	,042	1	,837
N of Valid Cases	219		

a. 8 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,68.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

Πίνακας κ.1. Ειδική ανάγκη/αναπηρία – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,516 ^a	6	,480
Likelihood Ratio	5,162	6	,523
Linear-by-Linear Association	,546	1	,460
N of Valid Cases	244		

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,516 ^a	6	,480
Likelihood Ratio	5,162	6	,523
Linear-by-Linear Association	,546	1	,460
N of Valid Cases	244		

a. 7 cells (58,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,13.

«Πίνακας κ.2. Ειδική ανάγκη/αναπηρία – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,906 ^a	6	,556
Likelihood Ratio	4,255	6	,642
Linear-by-Linear Association	2,774	1	,096
N of Valid Cases	244		

a. 7 cells (58,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,06.

«Πίνακας κ.3. Βαθμός που κάποιο άλλο άτομο τους προκαλεί σύγκρουση – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,075 ^a	12	,147
Likelihood Ratio	15,027	12	,240
Linear-by-Linear Association	5,104	1	,024
N of Valid Cases	240		

a. 9 cells (45,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,25.

«Πίνακας κ.4. Βαθμός που κάποιο άλλο άτομο τους προκάλεσε σύγκρουση – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	36,486 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	26,498	12	,009
Linear-by-Linear Association	,822	1	,364
N of Valid Cases	240		

a. 6 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,53.

«Πίνακας κ.5. Βαθμός που κάποιο άλλο άτομο τους προκαλεί σύγκρουση – Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Δέχθηκε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Κάποιος άλλος του προκάλεσε σύγκρουση λόγω διαφορετικής στάσης/ιδεολογίας/θρησκείας/εθνικής καταγωγής/υπεράσπισης ομάδας	Ποτέ	7	6	3	21	37
	Σπάνια	18	18	9	35	80
	Κάποιες φορές	13	30	10	38	91
	Αρκετά συχνά	6	7	6	9	28
	Συνέχεια	0	0	4	0	4
Total		44	61	32	103	240

«Πίνακας κ.6. Βαθμός που οι ίδιοι προκαλούν σύγκρουση – Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Διέπραξε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Προκάλεσε σε άλλο άτομο σύγκρουση λόγω	Ποτέ	3	8	5	44	60
	Σπάνια	13	11	3	81	108

διαφορετικής	Κάποιες φορές	4	12	5	31	52
στάσης/ιδεολογίας/θρησκείας	Αρκετά συχνά	6	2	2	7	17
/εθνικής	Συνέχεια	2	0	0	1	3
καταγωγής/υπεράσπισης						
ομάδας του						
Total		28	33	15	164	240

«Πίνακας κ.7. Βαθμός που οι ίδιοι προκαλούν σύγκρουση – Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	32,002 ^a	12	,001
Likelihood Ratio	26,516	12	,009
Linear-by-Linear Association	11,617	1	,001
N of Valid Cases	240		

a. 9 cells (45,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,19.

«Πίνακας κ.8. Βαθμός που οι ίδιοι προκαλούν σύγκρουση – Υποδοχή εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Δέχθηκε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Προκάλεσε σε άλλο άτομο	Ποτέ	6	12	7	35	60
σύγκρουση λόγω	Σπάνια	28	28	14	38	108
διαφορετικής	Κάποιες φορές	7	17	6	22	52
στάσης/ιδεολογίας/θρησκείας	Αρκετά συχνά	3	4	3	7	17
/εθνικής	Συνέχεια	0	0	2	1	3
καταγωγής/υπεράσπισης						
ομάδας του						
Total		44	61	32	103	240

«Πίνακας κ.9. Βαθμός που οι ίδιοι προκαλούν σύγκρουση – Υποδοχή εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,276 ^a	12	,046
Likelihood Ratio	19,279	12	,082
Linear-by-Linear Association	,949	1	,330
N of Valid Cases	240		

a. 7 cells (35,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,40.

«Πίνακας κ. 10. Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες - Διάπραξη εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Διέπραξε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες	Καθόλου	5	15	1	92	113
	Λίγο	8	8	3	27	46
	Μέτρια	7	7	7	30	51
	Πολύ	6	2	4	15	27
	Πάρα πολύ	1	1	0	3	5
Total		27	33	15	167	242

«Πίνακας κ. 11. Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες - Διάπραξη εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,335 ^a	12	,004
Likelihood Ratio	30,961	12	,002
Linear-by-Linear Association	9,188	1	,002
N of Valid Cases	242		

a. 9 cells (45,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,31.

«Πίνακας κ. 12. Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες - Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες	Καθόλου	103	4	2	0	109
	Λίγο	35	7	3	1	46
	Μέτρια	37	7	6	1	51
	Πολύ	17	6	4	0	27
	Πάρα πολύ	4	1	0	0	5
Total		196	25	15	2	238

«Πίνακας κ. 13. Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες - Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,494 ^a	12	,009
Likelihood Ratio	28,046	12	,005
Linear-by-Linear Association	15,445	1	,000
N of Valid Cases	238		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7

«Πίνακας κ.1. Η περιέργεια τους στο διαδίκτυο τους προκαλεί μπελάδες – Διάπραξη διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Η περιέργεια μου στο διαδίκτυο, συχνά μου φέρνει μπελάδες	Καθόλου	142	12	6	0	160
	Λίγο	25	6	1	0	32
	Μέτρια	18	2	5	1	26
	Πολύ	6	1	2	0	9
	Πάρα πολύ	5	5	1	1	12
Total		196	26	15	2	239

«Πίνακας κ.2. Η περιέργεια τους στο διαδίκτυο τους προκαλεί μπελάδες – Διάπραξη διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	43,671 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	31,243	12	,002
Linear-by-Linear Association	23,912	1	,000
N of Valid Cases	239		

a. 13 cells (65,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

«Πίνακας κ.3. Η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσε»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	77	31,6	32,9	32,9
	Όχι	157	64,3	67,1	100,0
Total		234	95,9	100,0	

Missing System	10	4,1	
Total	244	100,0	

«Πίνακας k.4. Η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσε -Διέπραξε εκφοβισμό

Crosstabulation

Count

		Διέπραξε εκφοβισμό				Total
		Διαδικτυακός εκφοβισμός	Παραδοσιακός εκφοβισμός	Και τα δύο	Τίποτα	
Η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσε	Ναι	11	16	10	40	77
	Όχι	17	16	5	119	157
	Total	28	32	15	159	234

«Πίνακας k.5. Η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσε -Διέπραξε εκφοβισμό»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,819 ^a	3	,001
Likelihood Ratio	16,136	3	,001
Linear-by-Linear Association	7,313	1	,007
N of Valid Cases	234		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,94.

«Πίνακας k.6. Συμμετοχή σε διαδικτυακή συζήτηση/συνομιλία είτε δυαδική είτε ομαδική – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,895 ^a	16	,043
Likelihood Ratio	22,952	16	,115
Linear-by-Linear Association	8,738	1	,003
N of Valid Cases	229		

a. 13 cells (52,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,10.

«Πίνακας k.7. Συμμετοχή σε διαδικτυακή συζήτηση/συνομιλία είτε δυαδική είτε ομαδική – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Συμμετέχει σε διαδικτυακή συζήτηση/συνομιλία (chat-chat room) είτε δυαδική είτε ομαδική (group)	Ποτέ	68	11	7	2	0	88
	Σπάνια	27	8	8	0	0	43
	Κάποιες φορές	27	11	5	0	0	43
	Αρκετά συχνά	19	5	8	1	0	33
	Συνέχεια	10	7	4	0	1	22
Total		151	42	32	3	1	229

«Πίνακας k.8. Συνομιλεί διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζει εκτός Διαδικτύου - Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Συνομιλεί διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζει εκτός Διαδικτύου	Ναι	34	16	14	2	1	67
	Όχι	117	26	18	1	0	162
Total		151	42	32	3	1	229

«Πίνακας k.9. Συνομιλεί διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζει εκτός Διαδικτύου - Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,594 ^a	4	,013
Likelihood Ratio	12,258	4	,016
Linear-by-Linear Association	11,711	1	,001
N of Valid Cases	229		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,29.

«Πίνακας κ.10. Συνομιλεί διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζει εκτός Διαδικτύου - Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά»

Crosstabulation

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Συνομιλεί διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζει εκτός Διαδικτύου	Ναι	44	14	7	2	67
	Όχι	147	12	8	0	167
Total		191	26	15	2	234

«Πίνακας κ.11. Συνομιλεί διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζει εκτός Διαδικτύου - Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,388 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	17,462	3	,001
Linear-by-Linear Association	14,689	1	,000
N of Valid Cases	234		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,57.

**«Πίνακας κ.12. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Dod – Βαθμός υποδοχής
διαδικτυακού εκφοβισμού»**

Crosstab

Count		Προτιμάει Dod		Total
		Ναι	Όχι	
Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά	Ποτέ	14	140	154
	Σπάνια	2	40	42
	Κάποιες φορές	4	28	32
	Αρκετά συχνά	0	3	3
	Συνέχεια	1	0	1
Total		21	211	232

**«Πίνακας κ.13. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Dod – Βαθμός υποδοχής
διαδικτυακού εκφοβισμού»**

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,748 ^a	4	,019
Likelihood Ratio	6,910	4	,141
Linear-by-Linear Association	,830	1	,362
N of Valid Cases	232		

a. 6 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,09.

**«Πίνακας κ.14. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν Sms/Mms – Βαθμός υποδοχής
διαδικτυακού εκφοβισμού»**

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,880 ^a	4	,423
Likelihood Ratio	4,103	4	,392
Linear-by-Linear Association	,005	1	,943
N of Valid Cases	232		

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,880 ^a	4	,423
Likelihood Ratio	4,103	4	,392
Linear-by-Linear Association	,005	1	,943
N of Valid Cases	232		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,36.

«Πίνακας κ.15. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Email – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,612 ^a	4	,230
Likelihood Ratio	5,320	4	,256
Linear-by-Linear Association	,435	1	,510
N of Valid Cases	232		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,28.

«Πίνακας κ.16. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Skype – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,306 ^a	4	,081
Likelihood Ratio	8,697	4	,069
Linear-by-Linear Association	,051	1	,821
N of Valid Cases	232		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,26.

«Πίνακας κ.17. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Facebook – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,981 ^a	4	,409
Likelihood Ratio	4,400	4	,355
Linear-by-Linear Association	2,442	1	,118
N of Valid Cases	232		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,31.

«Πίνακας κ.18. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Youtube – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,784 ^a	4	,067
Likelihood Ratio	10,218	4	,037
Linear-by-Linear Association	2,025	1	,155
N of Valid Cases	232		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,43.

«Πίνακας κ.19. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν τα Wow/lol/dota – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,230 ^a	4	,873
Likelihood Ratio	1,722	4	,787
Linear-by-Linear Association	,774	1	,379
N of Valid Cases	232		

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,230 ^a	4	,873
Likelihood Ratio	1,722	4	,787
Linear-by-Linear Association	,774	1	,379
N of Valid Cases	232		

a. 6 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,10.

«Πίνακας κ.20. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν Sms/Mms – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,619 ^a	3	,892
Likelihood Ratio	,622	3	,891
Linear-by-Linear Association	,110	1	,740
N of Valid Cases	237		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,73.

«Πίνακας κ.21. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Email– Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,095 ^a	3	,553
Likelihood Ratio	2,271	3	,518
Linear-by-Linear Association	,514	1	,473
N of Valid Cases	237		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,55.

«Πίνακας κ.22. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Skype– Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,353 ^a	3	,096
Likelihood Ratio	6,049	3	,109
Linear-by-Linear Association	,549	1	,459
N of Valid Cases	237		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,51.

«Πίνακας κ.23. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Facebook – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,827 ^a	3	,120
Likelihood Ratio	7,598	3	,055
Linear-by-Linear Association	2,681	1	,102
N of Valid Cases	237		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,62.

«Πίνακας κ.24. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Youtube – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,090 ^a	3	,993
Likelihood Ratio	,090	3	,993
Linear-by-Linear Association	,008	1	,928
N of Valid Cases	237		

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,090 ^a	3	,993
Likelihood Ratio	,090	3	,993
Linear-by-Linear Association	,008	1	,928
N of Valid Cases	237		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,85.

«Πίνακας κ.25. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν τα Wow/lol/dota – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,018 ^a	3	,389
Likelihood Ratio	2,824	3	,420
Linear-by-Linear Association	1,726	1	,189
N of Valid Cases	237		

a. 4 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,20.

«Πίνακας κ.26. Άτομα που προτιμούν να χρησιμοποιούν το Dod – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,377 ^a	3	,061
Likelihood Ratio	4,918	3	,178
Linear-by-Linear Association	5,946	1	,015
N of Valid Cases	237		

«Πίνακας κ.27. Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια	Ανύπαρκτη	79	24	10	2	0	115
	Μικρή	29	8	13	0	0	50
	Μέτρια	27	3	7	0	0	37
	Μεγάλη	12	5	1	1	0	19
	Πολύ μεγάλη	8	2	1	0	1	12
Total		155	42	32	3	1	233

«Πίνακας k.28. Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	36,057 ^a	16	,003
Likelihood Ratio	23,680	16	,097
Linear-by-Linear Association	,772	1	,380
N of Valid Cases	233		

a. 14 cells (56,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,05.

«Πίνακας k.29. Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια	Ανύπαρκτη	107	10	3	0	120
	Μικρή	40	8	3	0	51

	Μέτρια	29	1	7	0	37
	Μεγάλη	12	5	1	1	19
	Πολύ μεγάλη	8	2	1	1	12
Total		196	26	15	2	239

«Πίνακας κ.30. Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	37,182 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	28,438	12	,005
Linear-by-Linear Association	14,242	1	,000
N of Valid Cases	239		

a. 12 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,10.

«Πίνακας κ.31. Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια – Βαθμός παρατήρησης συμβάντων διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Παρατήρησε διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια	Ανύπαρκτη	60	28	21	5	0	114
	Μικρή	18	17	14	1	0	50
	Μέτρια	20	5	8	4	0	37
	Μεγάλη	6	6	4	3	0	19
	Πολύ μεγάλη	4	5	1	1	1	12
Total		108	61	48	14	1	232

«Πίνακας κ.32. Ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια – Βαθμός παρατήρησης συμβάντων διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	35,925 ^a	16	,003
Likelihood Ratio	23,420	16	,103
Linear-by-Linear Association	4,733	1	,030
N of Valid Cases	232		

a. 13 cells (52,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,05.

«Πίνακας k.33. Χρήση ουσιών – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

	Έχει εκφοβιστεί διαδικτυακά					Total
	Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Χρήση ουσιών (χασίς, Ανύπαρκτη χάρπια, ναρκωτικά, κλπ)	129	36	23	3	0	191
Μικρή	16	3	8	0	0	27
Μέτρια	6	1	0	0	1	8
Μεγάλη	2	1	1	0	0	4
Πολύ μεγάλη	0	1	0	0	0	1
Total	153	42	32	3	1	231

«Πίνακας k.34. Χρήση ουσιών – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	41,289 ^a	16	,001
Likelihood Ratio	19,544	16	,241
Linear-by-Linear Association	2,129	1	,145
N of Valid Cases	231		

a. 20 cells (80,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,00.

«Πίνακας k.35. Χρήση ουσιών – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Έχει εκφοβίσει διαδικτυακά				Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	
Χρήση ουσιών (χασίς, χάπια, ναρκωτικά, κλπ)	Ανύπαρκτη	169	20	8	0	197
	Μικρή	17	3	6	1	27
	Μέτρια	5	2	0	1	8
	Μεγάλη	3	0	1	0	4
	Πολύ μεγάλη	0	1	0	0	1
Total		194	26	15	2	237

«Πίνακας κ.36. Χρήση ουσιών – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	44,328 ^a	12	,000
Likelihood Ratio	27,464	12	,007
Linear-by-Linear Association	14,214	1	,000
N of Valid Cases	237		

a. 15 cells (75,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

«Πίνακας κ.1. Εντοπίζει ή μαθαίνει για παρατηρητές διαδικτυακού εκφοβισμού που παρέμειναν εντελώς αμέτοχοι»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	36	14,8	16,1	16,1
	Σπάνια	27	11,1	12,1	28,1
	Μερικές φορές	60	24,6	26,8	54,9
	Αρκετά συχνά	76	31,1	33,9	88,8
	Πάντα	25	10,2	11,2	100,0
	Total	224	91,8	100,0	
Missing	System	20	8,2		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.2 Εντοπίζει ή μαθαίνει για παρατηρητές διαδικτυακού εκφοβισμού που ενέργησαν έμπρακτα κατά του»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	93	38,1	41,3	41,3
	Σπάνια	85	34,8	37,8	79,1
	Μερικές φορές	32	13,1	14,2	93,3
	Αρκετά συχνά	14	5,7	6,2	99,6
	Πάντα	1	,4	,4	100,0
	Total	225	92,2	100,0	
Missing	System	19	7,8		
Total		244	100,0		

«Πίνακας κ.3. Βαθμός που δρουν σε εκφοβισμό που δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους»

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ποτέ	76	31,1	34,7	34,7

	Σπάνια	67	27,5	30,6	65,3
	Μερικές φορές	51	20,9	23,3	88,6
	Αρκετά συχνά	15	6,1	6,8	95,4
	Πάντα	10	4,1	4,6	100,0
	Total	219	89,8	100,0	
Missing	System	25	10,2		
Total		244	100,0		

«Πίνακας k.4. Βαθμός που δρουν σε εκφοβισμό που δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους – Βαθμός υποδοχής διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,833 ^a	12	,631
Likelihood Ratio	13,452	12	,337
Linear-by-Linear Association	,009	1	,926
N of Valid Cases	218		

a. 11 cells (55,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,08.

«Πίνακας k.5. Βαθμός που δρουν σε εκφοβισμό που δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους – Βαθμός διάπραξης διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,749 ^a	16	,151
Likelihood Ratio	19,811	16	,229
Linear-by-Linear Association	2,332	1	,127
N of Valid Cases	216		

a. 14 cells (56,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

«Πίνακας k.6. Βαθμός που δρουν σε εκφοβισμό που δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους – Βαθμός που έμαθαν για διαδικτυακό συμβάν»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	57,400 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	55,660	16	,000
Linear-by-Linear Association	16,751	1	,000
N of Valid Cases	215		

a. 13 cells (52,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,42.

«Πίνακας k.7. Βαθμός που δρουν σε εκφοβισμό που δεν συμμετέχουν οι ίδιοι ή κάποιος οικείος τους – Βαθμός παρατήρησης συμβάντων διαδικτυακού εκφοβισμού»

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	50,823 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	45,304	16	,000
Linear-by-Linear Association	10,988	1	,001
N of Valid Cases	215		

a. 15 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

«Πίνακας k.8. Βαθμός που δρα αν δεν τον αφορά – έμαθε για διαδικτυακό συμβάν

Crosstab

Count

		Έμαθε απλά για διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Όταν μαθαίνει/παρατηρεί διαδικτυακό εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετείχε ο ίδιος ή κάποιος οικείος του, δρα	Ποτέ	21	19	24	7	3	74
	Σπάνια	5	28	24	8	2	67
	Μερικές φορές	3	5	23	18	2	51
	Αρκετά συχνά	0	2	3	7	2	14
	Πάντα	3	2	2	1	1	9
Total		32	56	76	41	10	215

«Πίνακας κ.8. Βαθμός που δρα αν δεν τον αφορά – Βαθμός παρατήρησης συμβάντων διαδικτυακού εκφοβισμού»

Crosstab

Count

		Παρατήρησε διαδικτυακό εκφοβιστικό συμβάν					Total
		Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια	
Όταν μαθαίνει/παρατηρεί διαδικτυακό εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετείχε ο ίδιος ή κάποιος οικείος του, δρα	Ποτέ	44	15	14	1	0	74
	Σπάνια	21	28	18	0	0	67
	Μερικές φορές	18	12	13	7	1	51
	Αρκετά συχνά	4	3	2	5	0	14
	Πάντα	5	2	1	1	0	9
Total		92	60	48	14	1	215

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕΣ ΤΩΝ ΣΤΑΣΕΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Η παρούσα έρευνα διενεργείται στο πλαίσιο πτυχιακής εργασίας του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι Κρήτης. Τα στοιχεία που θα συμπληρωθούν διατίθενται μόνο στους σπουδαστές που υλοποιούν την έρευνα και θα χρησιμοποιηθούν εμπιστευτικά και αποκλειστικά για τους σκοπούς και τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας. Επισημαίνεται ότι κατά την επεξεργασία των δεδομένων του ερωτηματολογίου θα διατηρηθεί η ανωνυμία σας. Σκοπός είναι η διερεύνηση των κοινωνικών προσδιοριστών των στάσεων απέναντι στον εκφοβισμό μέσω του Διαδικτύου. Παρακαλείσθε η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου να γίνει με τη μεγαλύτερη δυνατή ειλικρίνεια και ακρίβεια. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μπορεί να διαρκέσει περίπου 10-15 λεπτά.

A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο: Άντρας Γυναίκα 2. Ηλικία: 3. Εθνικότητα:
..... 4. Περιοχή μόνιμης κατοικίας: 5. Εκπαίδευση/Σπουδές-επίπεδο:
6. Επάγγελμα-αντικείμενο: ή/και Ιδιότητα:
 Μαθητής Φοιτητής Άνεργος
7. Πόσο καλά αξιολογείτε ότι τα πάει οικονομικά η οικογένειά σας το τελευταίο διάστημα;
 Ζούμε άνετα Τα βγάζουμε πέρα Τα βγάζουμε πέρα πολύ δύσκολα
 Τα πάμε καλά Τα βγάζουμε πέρα αρκετά δύσκολα Δεν επιθυμώ να απαντήσω

B. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ «ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ» ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

8. Κυκλώστε τον αριθμό με τον βαθμό στον οποίο σας αντιπροσωπεύουν καλύτερα οι παρακάτω προτάσεις: (1 = Καθόλου, 2 = Λίγο, 3 = Μέτρια, 4 = Πολύ, 5 = Πάρα Πολύ)

Εύκολα μου επιβάλλονται οι άλλοι σε μία διαφωνία μας	1	2	3	4	5
Με ικανοποιεί όταν καταφέρνω να επιβληθώ εγώ στους άλλους	1	2	3	4	5
Νιώθω ότι οι άλλοι με αποδέχονται	1	2	3	4	5
Νιώθω απροστάτευτος/μόνος	1	2	3	4	5
Εκφράζω τα συναισθήματά μου/τις σκέψεις μου	1	2	3	4	5
Είμαι ιδιαίτερα ευαίσθητο/ευάλωτο άτομο	1	2	3	4	5
Θεωρώ ότι είμαι ένα κοινωνικό άτομο	1	2	3	4	5
Είμαι ένα δυναμικό άτομο	1	2	3	4	5
Συχνά προτιμώ να μένω μόνος/μου αρέσει να απομονώνομαι	1	2	3	4	5

Όταν έχω ανάγκη από παρέα μπορώ εύκολα να τη βρω	1	2	3	4	5
Νιώθω καλά με τον εαυτό μου – νιώθω ότι αξίζω	1	2	3	4	5
Φοβάμαι τους άλλους	1	2	3	4	5
Συχνά με φοβούνται οι άλλοι	1	2	3	4	5
Έχω κάνει σκέψεις /σχέδια να βάλω τέρμα στη ζωή μου	1	2	3	4	5
Νιώθω ότι δεν μπορώ να ελέγξω τον θυμό μου ορισμένες φορές	1	2	3	4	5
Κάποια άτομα/ομάδες είναι κοινωνικά κατώτερα/ες	1	2	3	4	5
Κάποιες φορές νιώθω παραγκωνισμένος-απομονωμένος σε μια παρέα	1	2	3	4	5
Η περιέργεια μου στο διαδίκτυο, συχνά μου φέρνει μεπλάδες	1	2	3	4	5
Δημιουργώ και διατηρώ εύκολα παρέες	1	2	3	4	5
Πόσο μεγάλος θεωρείτε ότι είναι ο φιλικός σας κύκλος;	1	2	3	4	5
Οι φίλοι μου με στηρίζουν σε τυχόν δυσκολίες	1	2	3	4	5
Η οικογένειά μου με στηρίζει σε τυχόν δυσκολίες	1	2	3	4	5
Στηρίζομαι/στρέφομαι στους φίλους μου στις δύσκολες στιγμές	1	2	3	4	5
Στηρίζομαι/στρέφομαι στην οικογένειά μου στις δύσκολες στιγμές	1	2	3	4	5
Εύκολα εμπιστεύομαι/μιλάω ειλικρινά στην οικογένειά μου	1	2	3	4	5
Εύκολα εμπιστεύομαι/μιλάω ειλικρινά/εκμυστηρεύομαι σε φίλους	1	2	3	4	5
Προτιμώ να μιλώ σε αγνώστους για πράγματα που με απασχολούν	1	2	3	4	5
Όταν εκδηλώνω το θυμό μου μπορώ ευκολότερα να επιβληθώ	1	2	3	4	5
Νιώθω κατώτερος/αόρατος/ανεπιθύμητος	1	2	3	4	5

9. Τα άτομα που κάνω παρέα, συνηθέστερα είναι: Συνομήλικά μου Μικρότερα Μεγαλύτερα

10. i. Έχετε ποτέ υποφέρει από ένα ή και περισσότερα από τα παρακάτω;

Αναπηρία/ειδική ανάγκη/δυσκολία: (Σωματική, Νοητική, Αισθητηριακή, κ.ά)

Μαθησιακές δυσκολίες: (Ελλειμματική Προσοχή & Υπερκινητικότητα, Δυσλεξία/Δυσγραφία, κ.ά)

Ψυχική/ ψυχωτική νόσος ή Διαταραχή: (Νευρογενής Ανορεξία/Βουλιμία, Κατάθλιψη, Διαταραχές Άγχους-Πανικού, Μετατραυματικό στρες, Αγοραφοβία, Κοινωνική Φοβία, Μανιοκατάθλιψη-Διπολική διαταραχή, Σχιζοφρένεια, Μανία καταδίωξης, κ.ά)

Δεν επιθυμώ να απαντήσω

ii. Σημειώστε ολογράφως ποιο/α ακριβώς, βάση των παρενθέσεων.....

iii. Συμβουλευτήκατε ποτέ γι' αυτό/ά κάποιο ψυχολόγο ή ψυχίατρο; Ναι Όχι

11. Σε ποιον βαθμό, σας συμβαίνει κάποιο άλλο άτομο να έρχεται σε σύγκρουση μαζί σας λόγω του ότι έχει εντελώς διαφορετική στάση/ιδεολογία/θρησκεία/εθνική καταγωγή/υπεράσπιση ομάδας/άλλο από εσάς; Ποτέ Σπάνια Κάποιες φορές Αρκετά συχνά Συνέχεια

12. Σε ποιον βαθμό, σας συμβαίνει να προκαλείτε εσείς σύγκρουση με κάποιο άλλο άτομο λόγω του ότι έχει εντελώς διαφορετική στάση/ιδεολογία/θρησκεία/εθνική καταγωγή/υπεράσπιση ομάδας/άλλο από εσάς; Ποτέ Σπάνια Κάποιες φορές Αρκετά συχνά Συνέχεια

Γ. ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΨΗΦΙΑΚΩΝ-ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ

13. Οι γνώσεις σας στη χρήση Η/Υ είναι: Ανύπαρκτες Μέτριες Προηγμένες

14. Πώς θα χαρακτηρίζατε την ενασχόλησή σας με καθένα από τα παρακάτω;

	Ανύπαρκτη	Μικρή	Μέτρια	Μεγάλη	Πολύ μεγάλη
Κινητά/smartphones	☐	☐	☐	☐	☐
Pc/laptops, tablets, κλπ	☐	☐	☐	☐	☐
Ουσίες (Χασίς, χόπια, ναρκωτικά, κλπ)	☐	☐	☐	☐	☐
Αλκοόλ	☐	☐	☐	☐	☐
Διαδικτυακά παιχνίδια	☐	☐	☐	☐	☐

15. Συμμετέχετε σε διαδικτυακή συζήτηση/συνομιλία (chat-chat room) είτε δυαδική είτε ομαδική (group): Ποτέ Σπάνια Κάποιες φορές Αρκετά συχνά Συνέχεια

16. Θεωρείτε ότι η δυνατότητα απόκρυψης της προσωπικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, σας έχει ενθαρρύνει σε ενέργειες όπου διαφορετικά δεν θα πραγματοποιούσατε; Ναι Όχι

17. Συνομιλείτε διαδικτυακά με άτομα που δεν γνωρίζετε εκτός διαδικτύου; Ναι Όχι

18. Αν παίζετε διαδικτυακά παιχνίδια, σημειώστε το αγαπημένο σας.....

19. Ποιο/α από τα παρακάτω προτιμάτε να χρησιμοποιείτε; SMS/MMS e-mail Skype
 Facebook Youtube Wow/Lol/Dota Dod
 Άλλο.....

Δ. ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ, ΡΟΛΟΙ, ΑΣΦΑΛΕΙΑ & ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ/ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

20. Δεχτήκατε ποτέ επίμονα κάτι από τα παρακάτω; Αν ναι, σε ποιο/α από τα δύο είδη εκφοβισμού ανήκει;

Διαδικτυακός εκφοβισμός: ηλεκτρονική παρενόχληση, δυσφήμιση, προσβολές/προσβλητικό υλικό, πειράγματα, εξύβριση, απειλές, εκβιασμός, ηλεκτρονική δημοσιοποίηση /υποκλοπή /καταδίωξη /παραβίαση προσωπικών σας δεδομένων -όπως λογαριασμών, μηνυμάτων, βίντεο, φωτογραφιών-, αποκλεισμό από διαδικτυακή ομάδα, λήψη κακόβουλου περιεχομένου -όπως ιών-, μέσω των σύγχρονων ψηφιακών/διαδικτυακών συσκευών (κινητά τηλέφωνα, υπολογιστές, Διαδίκτυο κλπ).

Παραδοσιακός εκφοβισμός: βίαιες συμπεριφορές από κάποιο/α άλλο/α άτομο/α -όπως σπρωξίματα, χτυπήματα, κλωτσιές, άρπαγμα/φθορά/καταστροφή προσωπικών σας αντικειμένων κλπ-, και επιθετικές συμπεριφορές -όπως απειλές, διάδοση φημών/κουτσομπολιών, πειράγματα, ταπείνωση, υβριστικές/ντροπιαστικές/ειρωνικές/προσβλητικές εκφράσεις, προσπάθεια για κοινωνική απομόνωση/αποκλεισμό ή αγνόηση, άσκηση επιρροής σε άλλα άτομα να σας αντιπαθήσουν/βλάψουν.

21. Αν έχετε δεχτεί-υποστεί οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακού εκφοβισμού, σημειώστε X σε όσους απ' τους παρακάτω λόγους θεωρείτε ότι μπορεί να ευθύνονταν:

☐ Η εθνικότητα/καταγωγή σου	☐ Κάποια συνήθεια ή «τικ» που έχεις	☐ Η εμφάνισή σου
☐ Η αθλητική ιδεολογία σου	☐ Κάποιο πρόβλημα υγείας που έχεις	☐ Η ηλικία σου
☐ Η πολιτική ιδεολογία σου	☐ Κάποια ψυχική διαταραχή που έχεις	☐ Η θρησκεία σου
☐ Οι απόψεις-προτιμήσεις σου	☐ Κάποια ειδική ανάγκη/αναπηρία σου	
☐ Ζήλεια/αντιζήλεια		
☐ Η σεξουαλική σου προτίμηση	☐ Η διακοπή ερωτικής σχέσης-εκδίκηση	
☐ Κάποιο συναίσθημά σου	☐ Οι φίλοι, ο/η σύντροφος, η οικογένειά σου	
☐ Η οικονομική σου κατάσταση	☐ Άλλο:	
☐ Η εκπαίδευσή σου - οι επιδόσεις σου (στο σχολείο, στη δουλειά, σε δραστηριότητες, παιχνίδια κ.ά.)		

22. Έχετε νιώσει συναισθήματα φόβου, θυμού, εκδικητικής διάθεσης, άγχους, ντροπής, κλπ μόλις αντιληφθήκατε ότι βιώνετε/μπορεί να βιώσετε μία κατάσταση η οποία σας θυμίζει παρελθοντικές εμπειρίες, εκφοβισμού που είχατε δεχτεί; Ποτέ Κάποιες φορές Συνέχεια

23. Έχετε επιδιώξει ή και πραγματοποιήσει επανειλημμένα κάτι από τα παρακάτω; Αν ναι, σε ποιο/α από τα δύο είδη εκφοβισμού ανήκει;

Διαδικτυακός εκφοβισμός: ηλεκτρονική παρενόχληση, δυσφήμιση, προσβολές/προσβλητικό υλικό, πειράγματα, εξύβριση, απειλές, εκβιασμός, ηλεκτρονική δημοσιοποίηση /υποκλοπή /καταδίωξη /παραβίαση προσωπικών δεδομένων -όπως λογαριασμών, μηνυμάτων, βίντεο, φωτογραφιών- άλλων ατόμων, αποκλεισμό ατόμων από διαδικτυακή ομάδα, αποστολή κακόβουλου περιεχομένου (πχ ιών), μέσω σύγχρονων ψηφιακών/διαδικτυακών συσκευών (κινητά τηλέφωνα, υπολογιστές, Διαδίκτυο κ.ά)

Παραδοσιακός εκφοβισμός: διάπραξη βίαιων συμπεριφορών -όπως σπρωξίματα, χτυπήματα, κλωτσιές, άρπαγμα/φθορά/καταστροφή προσωπικών αντικειμένων κλπ-, και πρόκληση επιθετικών συμπεριφορών -όπως απειλές, διάδοση φημών/κουτσομπολιών, πειράγματα, ταπείνωση, συστηματική χρησιμοποίηση υβριστικών/ντροπιαστικών/ειρωνικών/προσβλητικών εκφράσεων, προσπάθεια για κοινωνική απομόνωση/αποκλεισμό ή αγνόηση ενός ατόμου, άσκηση επιρροής σε άλλα άτομα να πράξουν αναλόγως κλπ-.

24. Αν έχετε διαπράξει οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακού εκφοβισμού εις βάρος κάποιου, σημειώστε X σε όσους απ' τους παρακάτω λόγους θεωρείτε ότι ευθύνονταν:

☐ Η εθνικότητα/καταγωγή του	☐ Κάποια συνήθεια ή «τικ» που έχει	☐ Η εμφάνισή του
☐ Η αθλητική ιδεολογία του	☐ Κάποιο πρόβλημα υγείας του	☐ Η ηλικία του
☐ Η πολιτική ιδεολογία του	☐ Κάποια ψυχική διαταραχή που έχει	☐ Η θρησκεία του
☐ Οι απόψεις-προτιμήσεις του	☐ Κάποια ειδική ανάγκη/αναπηρία του	
☐ Ζήλεια/αντιζηλία		
☐ Η σεξουαλική του προτίμηση	☐ Η διακοπή ερωτικής σχέσης-εκδίκηση	
☐ Κάποιο συναίσθημά του	☐ Οι φίλοι, ο/η σύντροφος, η οικογένειά του	
☐ Η οικονομική του κατάσταση	☐ Άλλο:	
☐ Η εκπαίδευσή του - οι επιδόσεις του (στο σχολείο, στη δουλειά, σε δραστηριότητες, παιχνίδια κ.ά.)		

25. Εάν γνωρίζετε για άτομα που έχουν εμπλακεί σε εκφοβιστικό συμβάν, συμπληρώστε κάθετα τα στοιχεία που ζητούνται, για καθένα άτομο ξεχωριστά απ' αυτά (ακόμα κι αν πρόκειται για τον εαυτό σας).

Διαφορετικά προσπεράστε την ερώτηση	Άτομο 1 ^ο	Άτομο 2 ^ο
i. Με ποιο τρόπο το άτομο είχε εμπλακεί στο εκφοβιστικό συμβάν;	☐ Θύτης ☐ Θύμα ☐ Παρατηρητής	☐ Θύτης ☐ Θύμα ☐ Παρατηρητής
ii. Ο εκφοβισμός έγινε διαδικτυακά ή άμεσα-πρόσωπο με πρόσωπο;	☐ Διαδικτυακά ☐ Άμεσα	☐ Διαδικτυακά ☐ Άμεσα
iii. Το άτομο αυτό, μου ήταν: (πχ. εγώ ο ίδιος, αδελφός, φίλος, πατέρας, γιαγιά, ξάδελφος, συμμαθητής, συνάδελφος, άγνωστος, άλλο) Αναφέρετε ολογράφως.		
iv. Ποιο το φύλο του ατόμου αυτού; Κυκλώστε.	Άρρεν/Θήλυ	Άρρεν/Θήλυ
v. Σημειώστε εάν γνωρίζετε, την ηλικία περίπου κατά την οποία το άτομο είχε συμμετάσχει στο συμβάν.		
vi. Εφόσον γνωρίζετε, σημειώστε εάν το άτομο αυτό είχε εμπλακεί σε εκφοβιστικό συμβάν, και όταν ήταν παιδί.	☐ Ναι ☐ Όχι	☐ Ναι ☐ Όχι
vii. Αν το άτομο αυτό ανήκε σε κάποια ευπαθή/ευάλωτη ή μειονοτική κοινωνική ομάδα (πχ. άστεγοι, ΑΜΕΑ, Ρομά, ομοφυλόφιλοι, μετανάστες, ηλικιωμένοι) σημειώστε σε ποια.		

26. Πόσο συχνά έχετε εντοπίσει/μάθει για άτομα, που ήρθαν αντιμέτωπα με διαδικτυακό εκφοβισμό ως απλοί παρατηρητές του και, Ποτέ Σπάνια Μερικές φορές Αρκετά συχνά Πάντα παρέμειναν εντελώς αμέτοχοι:
ενέργησαν έμπρακτα κατά του:

27. Σε ποιο βαθμό αξιολογείτε ότι δράτε όταν μαθαίνετε/συναντάτε διαδικτυακό εκφοβισμό στον οποίο δεν συμμετείχατε εσείς ή κάποιος οικείος σας;

Ποτέ Σπάνια Μερικές φορές Αρκετά συχνά Πάντα

28. Με ποια συχνότητα και με ποιον/ους ρόλο/ους έχετε συμμετάσχει σε διαδικτυακό εκφοβισμό;

	Ποτέ	Σπάνια	Κάποιες φορές	Αρκετά συχνά	Συνέχεια
Έχω εκφοβιστεί	☐	☐	☐	☐	☐
Έχω εκφοβίσει	☐	☐	☐	☐	☐
Έμαθα απλά για συμβάν	☐	☐	☐	☐	☐
Παρατήρησα ο ίδιος συμβάν	☐	☐	☐	☐	☐

29. Νιώθετε ασφάλεια όταν βρίσκεστε στο διαδίκτυο; Ναι Όχι

30. Σε περίπτωση που δεχόσασταν οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακού εκφοβισμού, τι θα κάνατε ή που θα απευθυνόσασταν;

.....

31. Σημειώστε X σε όσα από τα παρακάτω μέτρα-τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης του διαδικτυακού εκφοβισμού γνωρίζετε/έχετε μάθει ή έχετε χρησιμοποιήσει έστω και μία φορά έως τώρα:		
☐ Μπλοκάρισμα θύτη	☐ Δημιουργία νέου ηλεκτρονικού λογαριασμού/αλλαγή αριθμού κινητού	☐ Αναφορά στην Ελληνική Ανοικτή Γραμμή καταγγελιών για παράνομο περιεχόμενο/ συμπεριφορά στο Διαδίκτυο (SafeLine.gr) - Υποστήριξη από τη Γραμμή Βοηθείας help-line.gr 2106007686
☐ Καταγγελία στη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος	☐ Αναφορά ανεπιθύμητου/ακατάλληλου περιεχομένου σε Ιστοσελίδες/Κοινωνικά Δίκτυα	
☐ Προσοχή σε προσωπικά δεδομένα-κωδικούς πρόσβασης	☐ Εκμυστήρευση εκφοβιστικού γεγονότος	
☐ Διαφύλαξη αντιγράφων-αποδείξεων εκφοβισμού		

32. Σημειώστε ολογράφως στην 1^η στήλη βάση της ερωτ. 31, ΕΝΑ μέτρο το οποίο ΔΕΝ θα χρησιμοποιούσατε και στη 2^η στήλη επιλέξτε με X έναν ή περισσότερους λόγους αποφυγής του.

1. Μέτρο που θα απέφευγα	2. Λόγοι για τους οποίους θα το απέφευγα
	☐ Λόγω άγνοιας-Δεν έχω τις γνώσεις να το κάνω ☐ Είναι ανούσια η προσπάθεια/δεν θα αλλάξει κάτι/το έχω δοκιμάσει ☐ Το θεωρώ ανεπαρκές/αναποτελεσματικό μέτρο ☐ Φοβάμαι τυχόν εκδίκηση/δε θέλω να μπλέξω ☐ Είναι χρονοβόρο ☐ Άλλο.....

Ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή και τον χρόνο σας!!!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Η ποινική νομοθεσία σχετικά με τη χρήση του Διαδικτύου στην Ελλάδα είναι σημαντική και καλύπτει αρκετές εγκληματικές πράξεις που τελούνται μέσω αυτού.

Άρθρα Ποινικού Κώδικα

- 337: Προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας
- 348: Διευκόλυνση ακολασίας άλλων (<http://www.e-crime.gr>)
- 292Α: Εγκλήματα κατά της ασφάλειας των τηλεφωνικών επικοινωνιών
- 348Α: Πορνογραφία ανηλίκων
- 348Β: Προσέλκυση παιδιών για γενετήσιους λόγους
- 361: Εξύβριση
- 362: Δυσφήμιση
- 363: Συκοφαντική δυσφήμιση
- 370: Παραβίαση του απορρήτου των επιστολών
- 370Α: Παραβίαση του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας και της προφορικής συνομιλίας
- 370Β: Παραβίαση στοιχείων ή προγραμμάτων υπολογιστών που θεωρούνται απόρρητα
- 370Γ: Παράνομη αντιγραφή ή χρήση προγραμμάτων υπολογιστών και παράνομη πρόσβαση σε δεδομένα υπολογιστών
- 385: Εκβίαση
- 386Α: Απάτη με υπολογιστή (ΥΠ.Ο.Α.Δ.Η.Ε, 2013)

Γνωμοδοτήσεις

- Υπ' αριθμ. 9/2011: Γνωμοδότηση του Αντιεισ. Α. Π. κ. Α. Κατσιρώδη.
- Υπ' αριθμ. 12/2009: Γνωμοδότηση του Εισ. Α. Π. κ. Ι. Τέντε.
- Υπ' αριθμ. 9/2009: Γνωμοδότηση του Εισ. Α. Π. κ. Γ. Σανιδά. (ΥΠ.Ο.Α.Δ.Η.Ε, 2013)

Νόμοι

- Ν. 2472/1997 : «Για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» (ενσωματωμένες τροποποιήσεις).

- Ν. 3115/2003 : «Αρχή Διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών» (<http://www.e-crime.gr>)
- Ν. 2121/1993: «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα».
- Ν. 2225/1994: «Για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας», όπως έχει τροποποιηθεί έως σήμερα.
- Ν. 2472/97 και 2774/99: «Περί προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο».
- Ν. 2867/2000: «Οργάνωση και Λειτουργία του τομέα των Τηλεπικοινωνιών».
- Ν. 2819/2000: «Περί νομικής προστασίας βάσεων δεδομένων».
- Ν. 3471/2006: «Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και τροποποίηση του ν. 2472/1997».
- Ν. 3431/2006: «Περί ηλεκτρονικών επικοινωνιών και άλλες διατάξεις».
- Ν. 3674/2008: «Ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου διασφάλισης του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας και άλλες διατάξεις».
- Ν. 3783/2009: «Ταυτοποίηση των κατόχων και χρηστών εξοπλισμού και υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και άλλες διατάξεις».
- Ν. 3917/2011: «Διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημόσιων δικτύων επικοινωνιών, χρήση συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους και συναφείς διατάξεις». Σύμφωνα με τον ανωτέρω νόμο οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου δε διατηρούν στοιχεία συνδρομητών και δεδομένα που αντιστοιχούν σε ηλεκτρονικά ίχνη, πέραν του διαστήματος των δώδεκα (12) μηνών.
- Ν. 4002/2011: όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 4021/2011: «Ρύθμιση της αγοράς παιγνίων» (ΥΠ.Ο.Α.Δ.Η.Ε, 2013)

Προεδρικά Διατάγματα

- Π. Δ. 150/2001: «Ηλεκτρονικές Υπογραφές».
- Π. Δ. 131/2003: «Ηλεκτρονικό εμπόριο κ.λπ. Υπηρεσίες της Κοινωνίας της Πληροφορίας».

- Π. Δ. 47/2005: «Διαδικασίες καθώς και τεχνικές και οργανωτικές εγγυήσεις για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών και τη διασφάλισή του» (ΥΠ.Ο.Α.Δ.Η.Ε, 2013)

Οδηγίες Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Οδηγία **87/102/ΕΟΚ** του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου 1986 για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη.
- Οδηγία **90/88/ΕΟΚ** του Συμβουλίου της 22ας Φεβρουαρίου 1990 για την τροποποίηση της οδηγίας **87/102/ΕΟΚ** για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη.
- Οδηγία **90/387/ΕΟΚ** του Συμβουλίου της 28ης Ιουνίου 1990 για τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών μέσω της εφαρμογής της παροχής ανοικτού δικτύου (Open Network Provision -ONP).
- Οδηγία **90/388/ΕΟΚ** της Επιτροπής της 28ης Ιουνίου 1990 σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών.
- Οδηγία **91/250/ΕΟΚ** του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 1991 για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών
- Οδηγία **96/9/ΕΟΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 1996, σχετικά με τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων.
- Οδηγία **97/7/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 1997 για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις.
- Οδηγία **1999/93/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 1999, σχετικά με το κοινοτικό πλαίσιο για ηλεκτρονικές υπογραφές.
- Οδηγία **2000/31/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 2000 για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο»).
- Οδηγία **2002/19/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφείς ευκολίες, καθώς και με τη διασύνδεσή τους (οδηγία για την πρόσβαση).

- Οδηγία **2002/20/EK** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την αδειοδότηση).
- Οδηγία **2002/21/EK** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία πλαίσιο).
- Οδηγία **2002/22/EK** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία καθολικής υπηρεσίας).
- Οδηγία **2002/58/EK** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες).
- Οδηγία **2002/77/EK** της Επιτροπής, της 16ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (<http://www.e-crime.gr>)

Διεθνείς Συμβάσεις

- Σύμβαση για το Κυβερνοχώρο - Βουδαπέστη 23-11-2001:

Για την αντιμετώπιση του ηλεκτρονικού εγκλήματος είναι απαραίτητη η διακρατική συνεννόηση και η εκπόνηση μιας αναλυτικής και αποτελεσματικής στρατηγικής. Ο στόχος αυτός επετεύχθη στο Συνέδριο για το Ηλεκτρονικό Έγκλημα (Convention on Cybercrime), που έγινε το 2001 στη Βουδαπέστη και όλα τα συμπεράσματα του οποίου αποκρυσταλλώνονται στη Συνθήκη που υπεγράφη μετά το πέρας των εργασιών του στις 23.11.2001. Στη Συνθήκη της Βουδαπέστης, την οποία υπέγραψαν 26 υπουργοί ευρωπαϊκών κρατών, μεταξύ των οποίων και της Ελλάδας, υπάρχουν επεξηγήσεις και ρυθμίσεις για όλα τα ηλεκτρονικά εγκλήματα. Η συνθήκη αυτή έχει υπογραφεί μεν από την Ελλάδα, πλην όμως δεν έχει ενταχθεί, με την ψήφιση σχετικού νόμου, στο ελληνικό δίκαιο μέχρι σήμερα. Στη συνθήκη αυτή τονίζεται η αναγκαιότητα της διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των κρατών για την καταπολέμηση του ηλεκτρονικού εγκλήματος και θίγεται το πολύ σημαντικό θέμα της αρμοδιότητας

και της δικαιοδοσίας των δικαστηρίων σχετικά με τα εγκλήματα αυτά (ΥΠ.Ο.Α.Δ.Η.Ε, 2013)

- Συνθήκη των Βρυξελλών (1968) περί προσδιορισμού της δικαιοδοσίας
- Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ της 10-12-1948
- Η Σύμβαση της Ρώμης «για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών» της 4-11-1950 (ΕΣΔΑ) (<http://www.e-crime.gr>)

Αποφάσεις

- Η Υπουργική Απόφαση με αριθ. 88141/1995 - «Κώδικα Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων».
- Η Απόφαση της Ε.Ε.Τ.Τ. με αριθ. 268/73/2002 - «Κανονισμός Διαχείρισης και Εκχώρησης Ονομάτων Χώρου (Domain Names) με κατάληξη .gr»
- Η απόφαση της Ε.Ε.Τ.Τ. με αριθ. 248/71/2002 - «Κανονισμό Παροχής Υπηρεσιών Πιστοποίησης Ηλεκτρονικής Υπογραφής» (<http://www.e-crime.gr>)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11
ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ BULLYING ΚΑΙ ΤΙΣ
ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Νόμοι

- Ν. 2472/1997: Νόμος που αφορά τη προστασία προσωπικών δεδομένων.
- Ν. 927/ 1979: Αρχικός νόμος εναντίον του ρατσισμού. Εισήχθη το 1979.
- Ν. 4285/2014: Ο πιο πρόσφατος νόμος εναντίον της Ρατσιστικής Συμπεριφοράς. Εισήχθη το 2014.
- Ν. 4322/2015: Ο πιο πρόσφατος νόμος εναντίον της Παρενόχλησης. Εισήχθη το 2015.

Άρθρα Ποινικού Κώδικα

- 299: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που έγιναν εναντίον της ανθρώπινης ζωής.
- 301: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που ενισχύουν αυτοκτονικές τάσεις.
- 304: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες από εξωγενή στοιχεία, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε διακοπή εγκυμοσύνης.
- 306: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που μπορεί να οδηγήσουν στη δημοσιοποίηση προσωπικών στοιχείων και δεδομένων.
- 307: Αυτό το άρθρο αφορά τη προστασία από τη παράλειψη ενεργειών, η ύπαρξη των οποίων μπορεί να λειτουργήσει προστατευτικά για την ανθρώπινη ζωή.
- 308: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που μπορεί να οδηγήσουν σε τραυματισμό.
- 310: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που μπορεί να οδηγήσουν σε βαρύ τραυματισμό.
- 311: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που μπορεί να οδηγήσουν σε ανθρώπινο θάνατο.
- 312: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που έχουν σχέση με συνεχιζόμενη κακή συμπεριφορά, ικανή να δημιουργήσει σημαντικά σωματικά ή ψυχολογικά προβλήματα σε άτομα.
- 360: Αυτό το άρθρο περιγράφει ποια άτομα είναι υπεύθυνα για τη συμπεριφορά ή για τις ενέργειες παιδιών κάτω των 18 ετών.

- 361: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες εξύβρισης ατόμων χωρίς αιτία ή αφορμή.
- 363: Αυτό το άρθρο αφορά προστασία από ενέργειες που σχετίζονται με τη διάδοση πληροφοριών που δυσφημούν άτομα.

Άρθρα Αστικού Κώδικα

- 914: Αυτό το άρθρο αφορά νόμιμες ενέργειες που αποσκοπούν στη δικαίωση (χρηματική αποζημίωση, δημοσίευση κλπ.) ατόμου ή ατόμων, ύστερα από δυσφήμιση.
- 57: Αυτό το άρθρο αφορά νόμιμες ενέργειες εναντίον ατόμου ή ατόμων τα οποία προκάλεσαν εξύβριση ή δυσφήμιση.
- 59: Αυτό το άρθρο αφορά ενέργειες που μπορεί να κάνει κάποιος, ο οποίος έγινε θύμα ανήθικων πράξεων.

Πηγή: http://cyberhelp.eu/el/introduction/legal_aspects